श्रीः

कुण्डसिद्धिः

कुण्डकारिका च ।

भाषान्तरकर्त्ता

शुक्लः जयदत्तात्मजविष्णुदत्तशर्मा सिद्धपूरकरः
(व्याकरणतीर्थ व्याकरणरत्न साहित्यविशारदश्च)

प्रकाशकः

राजगुरू पं. रविशङ्करात्मजजदुरामशर्मा

प्रचारकः

पण्डित नारायण मूळजी बुकसेलरः ।

२२९ कालिकादेवी रोट नरनारायणमंदिर, मुम्बई. २

प्रथमावृत्तिः

संवत् १९९१ शाके १८५६

मूल्यम् रु. १-०-०

Published by Jaduram Ravishankar Trivedi, C/o, Pt Narayan
Mulji Bookseller, 229 Kalbadevi, Bombay.

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya
Sagar Press, 26-28, Kolbhat Lane, Bombay 2

श्रीः

कुण्डसिद्धिः

कुण्डकारिका च ।

भाषान्तरकर्त्ता

शुक्लः जयदत्तात्मजविष्णुदत्तशर्मा सिद्धपूरकरः

(व्याकरणतीर्थ व्याकरणरत्न साहित्यविशारदश्च)

प्रकाशकः

राजगुरू पं. रविशङ्करात्मजजटुरामशर्मा

प्रचारकः

पण्डित नारायण मूळजी बुकसेलरः ।

२२९ कालिकादेवी रोड नरनारायणमंदिर, मुम्बई. २

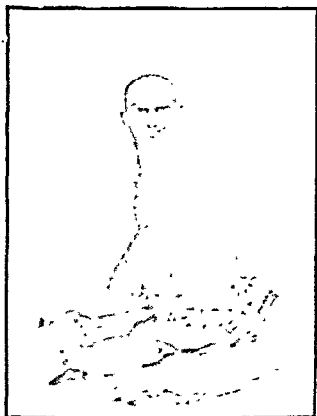
प्रथमावृत्तिः

संवत् १९९१ शाके १८५७

मूल्यम् रु. १-०-०

Published by Jaduram Ravishankar Trivedi, C/o, Pt. Narayan
Mulji Bookseller, 229 Kalbadevi, Bombay

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Nirnaya
Sagar Press, 26-28, Kolbhat Lane, Bombay 2

નિવેદન.

આર્યસંસ્કૃતિપ્રિયપાઠક !

પ્રાચીન સમયમાં જે સ્વાધીન ભારત રમણીયતાનું નિવાસસ્થાન ગણાઇ ધન ધાન્ય પશુ વિગેરે જીવનોપયોગી સાધનોથી યુક્ત હોવાને લીધે તેમાં પૂર્વે મહર્ષિઓ પુરાતન આશ્રમોરૂપે વિદ્યાપીઠોમાં હજારો છાત્રોને અભ્યાસ કરાવી આદર્શ ભાવનાથી યુક્ત અને વિદ્વદગ્રેસર એવા અસંખ્ય આચાર્યો ઉત્પન્ન કરતા હતા, અને તેથીજ ભારતવાસીઓ વિદ્યાના પ્રભાવને લઇ સમસ્ત દેશો ઉપર સ્વાધીનતા મેળવતા હતા. વળી તેઓ તે સમયમાં અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્રો રચી જગત્‌કલ્યાણમાટે પરોપકારવૃત્તિથી ભારતના ગૌરવમાં ઉમેરો પણ કરતા હતા, તેજ ભારત આજે સ્વાર્થવૃત્તિપરાયણ થઇ ઉત્તરોત્તર વિલાસ, વૈભવ અને પરાધીનતાની પરાકાષ્ઠા સહ દુઃખપરંપરા ભોગવી રહ્યું છે. લોકો પૂર્વાનુભૂત ગૌરવનું આછું સ્મરણ પણ ખોઇ સદાને માટે તેને દેશવટો દેવા ઉધુક્ત થયા છે, તેથી ભગવતી વિદ્યાદેવી પણ આજે અદૃશ્ય થતાં અવિદ્યારૂપ ભાવનાને સેવે છે. જે પ્રાચીન વાક્યો "यज्ञाद्भवति पर्जन्यः" या "स्वर्गकामो ज्योतिष्टोमेन यजेत" ઇત્યાદિ છે તે શ્રુતિવાક્યો પણ આજે ભારતને માટે નિરર્થક થતાં અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, ભૂકંપ આદિ અનેક ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થાય છે. જે ભારતમાં યજ્ઞોના પ્રભાવને લીધે વિશ્વામિત્ર જેવા મહર્ષિઓ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ માટે નવીન સ્વર્ગો બનાવવાની શક્તિ ધરાવતા હતા, તેજ ભારત આજે દૈન્ય પરિસ્થિતિમાં પ્રાયઃ માત્ર મોહની ખાતર ઇંગ્રેજી શિક્ષાને પ્રાધાન્ય આપી આર્ય સંસ્કૃતગિરાની સેવાનો પણ લાભ નથી લેતું. જે ગિરા ઉત્કૃષ્ટ ને આદર્શ વિચારોથી સંભૃત છે. તે મૃત્યુક્ષણની નિકટ જઇ રહી છે. ને તેને માટે કંઇ ઉપાયો ન યોજાય તો હાલમાં જે કંઇક ભાવી આશા સંભવીત રખાતી હશે તે પણ છેક નિર્મૂળ થઇ

જશે, આવા અનેક વિચારોના લીધે જો દરેકની માતૃભાષામાં મૂળ ગ્રંથો અનુવાદિત કરી તેનું પઠન પાઠન કરવામાં આવે અથવા દરેક વિદ્વદ્વૃન્દો પણ તે પ્રમાણે અધ્યયન કરાવે તો આર્ય સંસ્કૃતિનો પુનરોદ્ધાર થાય.

આવાં અનેક કારણોના આશયથી પ્રેરાઇને મેં આ કુંડસિદ્ધિ અને કુંડકારિકાનું ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર બનાવ્યું છે. આ ગ્રંથની અન્દર અનેક ગ્રંથોના પ્રમાણો પણ ટિપ્પણરૂપે યથામતિ બતાવ્યાં છે.

દરેક સજ્જનવૃન્દ આ ગ્રંથ સંસ્કૃતગિરામાં હતો ત્યારે તેનો પૂરો લાભ લઇ શકતા ન હતા, અને આવા પ્રસંગો વારંવાર પ્રાપ્ત થતા હતા. તેથી આ ગ્રંથનું મને મ્હારા પૂજ્યપિતૃતુલ્ય કાકાશ્રી અંબાશંકર નર્મદાશંકર શુકલે બાલ્યવયની અન્દર અધ્યયન કરાવી મને કુંડાદિ વિષયોનો જિજ્ઞાસુ બનાવ્યો હતો. તેજ ગ્રંથ આજે વિદ્વદ્વર્ગની સમક્ષ રજુ કરું છું અને તે રજુ કરવામાં મ્હારા પરમ સ્નેહી રા. રા. સુરજબીભાઇ જદુરામ રવિશંકરે એ ગ્રંથને પ્રકાશન કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી, મ્હને ગુર્જરગિરાનું પ્રથમ પુષ્પ પ્રકટ કરવા માટે ઉત્તેજીત કરી, અને વધુમાં તે ભાષાની હવે પછી અધિક હું સેવા કરૂં ને અનેકગ્રંથો રજુ કરૂં, તે ભાવના સાથે આ કાર્યમાં ભાગીદાર બની, તેમણે મ્હને પ્રોત્સાહિત અને આભારી પણ કર્યો છે.

ગુર્જરજનતાને નમ્રનિવેદન છે કે, આ શાસ્ત્રના બુદ્ધિપ્રાગલ્ભ્ય વિષયને હસ્તગત કરી અન્ય દેશીઓની જે ઉક્તિઓ-कुंडेषु कर्कशधियो यथमेव नान्ये વિગેરે છે, તેઓને મિથ્યાભૂત કરશે

વિદ્વદ્વૃન્દને મ્હારૂં નિવેદન છે કે, મારા બુદ્ધિમાન્દ્યને લઇ આ પુસ્તકમાં કંઇ ચ્યુતિ હોય તો તેનું સંશોધન કરી દયાર્દ્ર દૃષ્ટિથી આ મ્હારો પ્રથમ પ્રયાસ છે એમ માની મ્હને ક્ષમા પાત્ર લેખશે. અને अंगीकार्या मत्कृतिर्निर्मलेयं यस्मादेवं पंडितान्प्रार्थयेऽहम् ॥ क्षीरं पेयं नीरमेतद्विहाय को वा विज्ञ हंसयत्प्रार्थपीता ॥ એમ જાણી ત્રુટિઓનું સૂચન કરવા કૃપાવંત થશે. લી૦ ભવદીય

વિષ્ણુદત્ત જયદત્ત શુકલ.

॥ क्षेत्रहस्तादिमानम् ॥

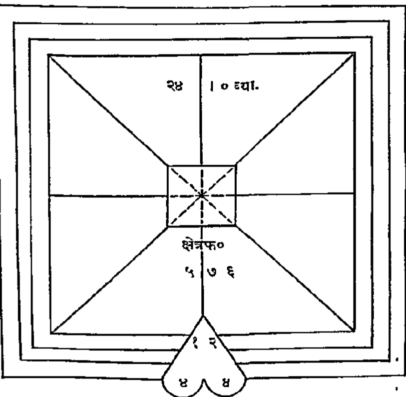
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	१६
५७६	११५२	१७२८	२३०४	२८८०	३४५६	४०३२	४६०८	५१८४	५७६०	९२१६
२४ ० ० ० ० ०	३३ ७ ४ ४ ३ ५ ८	४१ ४ ४ ३ ४ ५	४८ ० ० ० ० ० ०	५३ ५ २ ४ ६ ४	५८ ६ २ ३ २ ६	६३ ३ १ ७ ० ०	६७ ७ ० ३ ५ ६	७२ ० ० ० ० ० ०	७५ ७ १ २ ० ४	९६ ० ० ० ० ० ०

कुण्डसिद्धि–हस्तादिमानम् ।

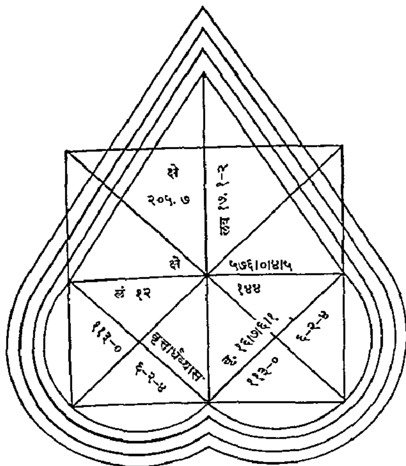
ह	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	१६
अ	२४	३४	४१	४८	५३	५८	६३	६७	७२	७५	९६
य	०	०	५	०	५	६	४	७	०	७	०
यू	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

	हवनसंख्या	कुण्डहस्तादि.	हवनसंख्या.	कुंडहस्तादि.
प्रथमकोष्ठकम्	१० हवने	रत्नि. २१ अं.	१०००००० होमे	६ षड्हस्तम्
	१०० ,,	अरत्नि. २२॥ अं	१०००००००० होमे	८ अष्टहस्तम्
	१००० हवने	एकहस्तम् १	पक्षान्तरे	मानम्
	१०००० ,,	द्विहस्तम् २	१०००००००० होमे	दशहस्तम् १०
	१००००० ,,	चतुर्हस्तम् ४	१००००००००० होमे	षो०हस्तम् १६
द्वितीयकोष्ठकम्	१००००० होमे	१ हस्तमात्रम्	७००००० होमे	७ हस्तम्
	२००००० ,,	२ द्विहस्तम्	८००००० होमे	८ हस्तम्
	३००००० ,,	३ त्रिहस्तम्	९००००० होमे	९ हस्तम्
	४००००० ,,	४ चतुर्हस्तम्	१०००००० होमे	१० हस्तम्
	५००००० ,,	५ पञ्चहस्तम्	इदमपि पक्षान्तरे मानमुक्तम्	
	६००००० ,,	६ षड्हस्तम्		
तृतीयकोष्ठकम्	हवनसंख्या.			
	५०००० होमे	३ त्रिहस्तम्	इदमप्येकं पक्षान्तरे एवं चत्वारः पक्षाः सन्ति यथाप्रयोजनमेतेषामुपादानं कर्तव्यमिति भावः	
	१००००० ,,	४ चतुर्हस्तम्		
	१०००००० ,,	५ पञ्चहस्तम्		
	२०००००० ,,	६ षड्हस्तम्		
	५०००००० ,,	७ सप्तहस्तम्		

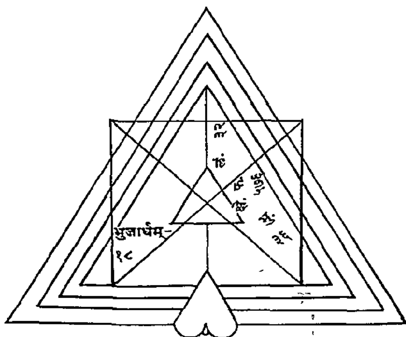
१ चतुरस्रकुण्डम् ।

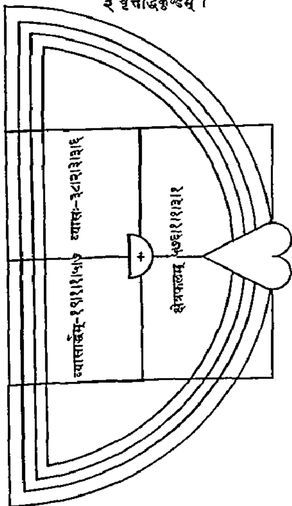
२ योनिकुण्डम् ।

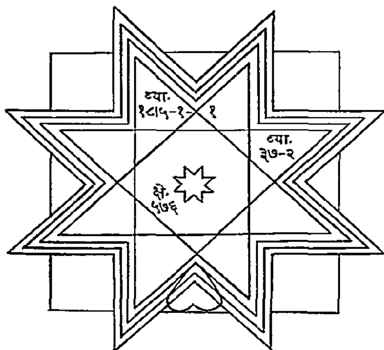
४ त्रिकोणकुण्डम् ।

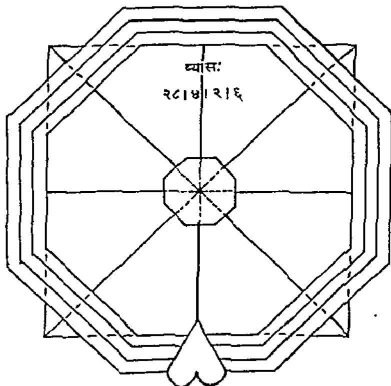
२ वृत्तार्द्धकुण्डम् ।

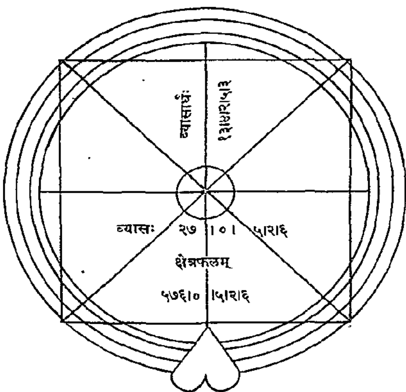
९ अष्टास्रकुण्डम् ।

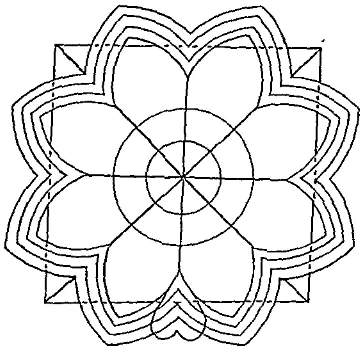
१० प्रकारान्तरेण अष्टास्रम् ।

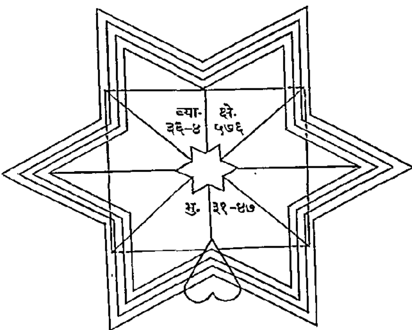
५ वृत्तकुण्डम् ।

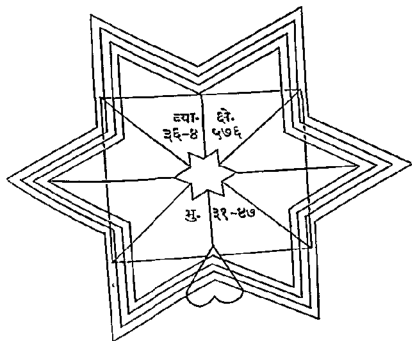
८ पद्मकुण्डम् ।

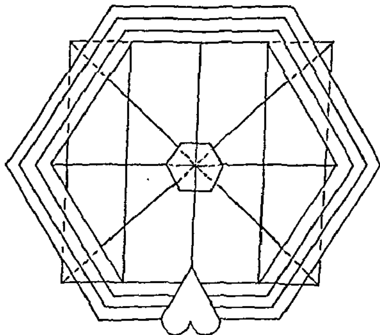
६ षडस्रकुण्डम् ।

६ षडस्रकुण्डम् ।

७ प्रकारान्तरेण षडस्रम् ।

नवीन आवृत्ति] पौराणकर्मदर्पणग्रंथ. [तैयार छे.

याज्ञिको तथा यजमानवृत्ति करनाराओ माटे अति उपयोगी, विद्वानोने तेमज कर्मकाण्डना कर्म करावबामां अजाण्या माणसोने सरळ रस्तो देखाडनार एक कल्पवृक्षसमान, ६१८ प्रयोगोथी भरपूर आज दिवस सुधीमां नहिं छपायेल, कर्मकाण्डना ग्रंथोमां सर्वोपरि उत्तम ग्रंथ छे **आमां पांच प्रकरणो छे प्रथम प्रकरणमां** मङ्गलस्नानविधि तथा गणपतिपूजनथी आरभी सविस्तर ग्रहशान्तिप्रयोग तथा गर्भाधानादिषोडशसंस्कारो तथा विवाहप्रयोग, अर्कविवाह, कुंभविवाह विगेरे सविस्तरप्रयोगो आपेला छे **द्वितीय प्रकरणमां** गोमुखप्रसवशान्ति, आश्लेषाशान्ति, ज्येष्ठाशान्ति, मूलशान्ति, वैधृतशान्ति, व्यतीपातशान्ति, सविस्तरवास्तुशान्तिप्रयोग, वापीकूपतडागोत्सर्ग, यूपप्रतिष्ठा, सूर्यादिवाङ्गमण्डलदेवता, सर्वतोभद्रमडल, चतुर्लिङ्गभद्रमडल, पार्थिवेश्वरशान्तिप्रयोग, सबीजनवग्रहजपविधि, मृत्युञ्जयशान्ति, *होमात्मकनवचडी, शतचडी, सहस्रचडीविधि, पल्लीपतनशान्ति, श्रीशान्ति,* विनायकशान्ति, राज्याभिषेकप्रयोग, ऐंद्रीशान्ति विगेरे दरेक शान्तिओनो समावेश करवामा आवेलो छे **तृतीय प्रकरणमां** *प्रतिपदाथी आरभी अमावास्यापर्यंतमां* आवनारी दरेक तिथिओनां व्रतो जेवां के, नवरात्र, शारदापूजन, हरितालिका, सिद्धिविनायक, *नागपचमी, ऋषिपचमी, जन्माष्टमी, रामनवमी,* एकादशी, तुलसीविवाह, गोत्रिरात्रिव्रत, वैतरणीधेनुदान, नृसिंहचतुर्दशी, अनतचतुर्दशी, श्रावणीप्रयोग, होलिकापूजन, *अधिकमासव्रतोद्यापन विगेरे तमाम व्रतो उद्यापनविधि* साथे आपेला छे. **चतुर्थ प्रकरणमां** आशौचविधि, आन्हिककर्मविधि, पूर्वाङ्गउत्तराङ्गप्रायश्चित्त, हेमाद्रिप्रयोग, दशविधिस्नान, सत्येशपूजन, विष्णुश्राद्ध, दशदान, वैतरणीधेनुदान, शय्यादानप्रयोग, स्त्रीप्रायश्चित्तप्रयोग, दाहविधि, दशाहश्राद्ध, एकादशाहश्राद्ध, वृषोत्सर्ग, *द्वादशाहसपिंडश्राद्ध, त्रयोदशाहश्राद्ध, पचकविधान पुत्तलविधान* विगेरे अन्त्येष्टिविधाननो सविस्तर समावेश करवामा आव्यो छे **पचम प्रकरणमां** नारायणबलि, वृषोत्सर्ग, मोक्षपिंडदानप्रयोग, तीर्थश्राद्ध, प्रेतबलि, सर्पबलि, सर्पसूक्त, भूतबलि, काकबलि, त्रिपिंडश्राद्धप्रयोग, मासिक, सांवत्सरिक, महालयश्राद्ध अने नीलोद्वाहविधि विगेरेनो विस्तारथी समावेश करवामा आव्यो छे, ग्रन्थ अत्युत्तम अने ठेकठेकाणे अजाण्यो माणस पण समजी शके तेवी रीते गुर्जर भाषामां टीप आपवामां आवेली छे आवो अति उपयोगी **"पौराणकर्मदर्पण"** बृहद्ग्रन्थ होवा छतां मूल्यमात्र रुपिया ६ राखवामां आव्यु छे पोस्टेज जुदु

श्रीशुक्लयजुःशाखीय कर्मकाण्डनो महान् ग्रंथ.

तैयार छे.] वेदोक्तसंस्कारप्रयोगकर्मावली. [तैयार छे.

आ ग्रंथ शुक्लयजुर्वेदीय माध्यंदिनी शाखाना ब्राह्मणोने गर्भाधानादि षोडश-संस्कारो करवा कराववा माटे अति उपयोगी छे. एनी प्रयोगरचना अने पद्धति एवी उत्तम अने सरल रीते योजी छे के एनी मदद लई दरेक ब्राह्मण (विद्वान् के अविद्वान्) सरलताथी प्रयोग करावी शके छे. अने प्रयोगविधि स्पष्ट समजी शके छे.

जेमने व्याकरणनु ज्ञान नथी छता शुक्लवृत्ति [यजमानवृत्ति] करावबानी छे तेवाओने आ ग्रंथ एक आशीर्वादरूप छे. तेथी ज आ ग्रंथ बीजा ग्रंथो करतां घणे दरज्जे श्रेष्ठ छे, कारण के सरळ भाषा अने सरळ रचनाने लीधे आखो प्रयोग झाझो प्रयत्न कर्या विना ज अनायासे ज जलदी मुखपाठ थया जेवो थई शके छे अने वारंवार बीजा ग्रंथोनी पेठे प्रयोग करावती वखते पुस्तक साथे राखवानी जरूर पडती नथी. वळी आमां ज्योतिषशास्त्रने अनुसरी संस्कार कर्मो माटेना मुहूर्तो अने लग्नशुद्धि माटेना घटता शास्त्रार्थ साथेनो स्पष्ट निर्णय सविस्तर प्रसिद्ध कर्यो छे, जेथी तेने माटे बीजा ग्रंथो जोवानी के कोई विद्वानने पूछवानी जरूर रहेती नथी. वळी आ ग्रंथ न्हाना म्होटा शांतिकर्मो, ग्रहशांति, नवचंडी, विष्णुयाग जेवा याज्ञिक कार्योमा पण घणो उपयोगी थई पडे तेम छे. खास करी स्वस्तिवाचन, ग्रहदेवतामंडल, अर्कविवाह, वर्धापनप्रयोग अने ग्रहशांतिना प्रयोगो विद्वानो पासे प्रथमथी संशोधन करावीने ज दाखल करावेला छे. अने लग्नविधिमा अति उपयोगी सप्तपदीना मंत्रो [वरवधूने लेवानी प्रतिज्ञाओ] ना गुजराती अर्थो अने मंगलाष्टक साथे आपेला छे तेथी चालु जमानामां दरेकने विवाहक्रियामां रस पडी शके तेम छे. टुकमां आवो कोई उत्तम ग्रंथ हजु सुधी बहार पड्यो नथी. एक वखत मगावी जोई खात्री करी लेवानी खास भलामण करीए छीए. सुंदर बाइन्डींग, उंचा ग्लेज कागळ अने सुवाच्य टाईपोमां छपावी विशेषमां अनुक्रमणिका म्होटुं कोष्टक विगेरे विगेरे परिशिष्टरूपे साथे छे. छतां कींमत मात्र रु. २-०-० राखी छे. पोस्टेज जुदुं

मलवानुं ठेकाणु —

पंडित नारायण मूलजी पुस्तकालय,

२२९, कालबादेवी रोड, नरनारायण मंदिर पासे, मुंबई—२.

घणाज सुधारा वधारासाथे बहार पडेल नवीन चतुर्थावृत्ति

श्री शुक्ल यजुर्वेदीय ब्राह्मणोनुं नित्योपयोगी

तैयार छे तैयार छे

ब्रह्मनित्यकर्मप्रयोगः

आ एकज ग्रंथनी मददथी संध्या, स्नानादि सामान्य क्रियाओथी आरभीं सर्व शान्ति पौष्टिक कर्मो अने महारुद्र, शतचंडी, विष्णुयाग, वास्तुयाग, आदिमहायागो सुधीनी नानी मोटी सर्व क्रियाओ करी अने करावी शकाय छे एटले पुरोहितोने, याज्ञिकोने, यजमान सद्गृहस्थोने अने विद्यार्थीओने आ ग्रंथ परमोपयोगी एक कल्पवृक्ष समान छे. आ चोथी आवृत्तीमां आवता १२१ प्रयोगो सुंदर अने ग्लेज कागलपर शुद्ध टाइपमां छापवामां आव्या छे. अने पृष्ठसंख्या ३५० सुंदर अने सुशोभित सोनेरी नामवाळुं पाकुं पुठुं छतां किंमत मात्र रु १-१२-० बहार गाम पोस्टेज जुदुं

प्राप्तिस्थान—

पंडित नारायण मूलजी पुस्तकालय,

कालबादेवी रोड, नारायण मंदिर आगळ, मुंबई

॥ श्रीगणेशाय नमः श्रीसरस्वत्यैनमः ॥

कुंडसिद्धिः ।

गाढं ध्वान्तमनेकभानुजठरे राजत्कलाधारिणि
प्रोद्यच्चच्छफरीयुगं दरदलत्पद्मेऽणुहीरावलिम् ॥
स्वर्णोत्तुङ्गगिरिद्वयाधरचरीं दीनां कलिंदात्मजां
पश्याश्चर्यमिदं शिवामितिवदन्स्मेरः शिवः पातु वः॥

अन्वयः—इदम् आश्चर्यं पश्य, इति शिवां पार्वतीं प्रति वदन् स्मेरः ईषद्धास्यविशिष्टः शिवः वः युष्मान् पातु, इदं किम्—अनेकभानुजठरे गाढं ध्वान्तं निबिडं तमः। भूयः राजत्कलाधारिणि विलसत्पूर्णचन्द्रे प्रोद्यच्चच्छफरीयुगं चञ्चलमीनयुगं। पुनः दरदलत्पद्मे ईषद्विकसितकमले। अणुहीरावलिम् अल्पहीरपंक्तिम्। पुनः स्वर्णोत्तुङ्गगिरिद्वयाधरचरीं सुवर्णोन्नतपर्वतद्वयाधोगामिनीं दीनां सूक्ष्माम्। कलिन्दात्मजां यमुनाम् ॥१॥

शारदां गुरुपादाब्जं गणेशं गौरीशंकरम् ॥
प्रणम्य जयदत्तश्च प्रवक्ष्ये सरलां गिरम् ॥ १ ॥

(स० टी०)—મહાદેવજી પાર્વતીજીના મનને આનંદ આપવાને માટે અદ્‌ભુત રસને બતાવતા કહેવા લાગ્યા, હે પ્રિયે! આ

આશ્ચર્યને જુવો. આશ્ચર્ય એ વસ્તુ છે કે જેની ઘટના અસંભવિત છે. પ્રથમ તો અનેક સૂર્યના મધ્યમાં મોટો અન્ધકાર એ અસંભવ છે. એક સૂર્યના ઉદયમાં અંધકારનો લેશમાત્ર નથી રહેતો, તો અનેક સૂર્યની પાસે ગાઢાન્ધકાર કેમ રહે? તેજ આશ્ચર્ય છે. બીજું પૂર્ણ ચન્દ્રમણ્ડલમાં ચંચલ માછલીઓ. ચન્દ્રમા આકાશમાં છે ને માછલીઓ જલમાં, વળી જલવિના માછલીઓનું જીવવું અસંભવિત ગણાય. વળી થોડા ખીલેલાં કમલમાં હીરાઓની હાર એ અસંભવ. કારણ–હીરા ખાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે. વળી સોનાના મોટા બે મેરૂ પર્વતના નીચે વહેતી યમુના મેરૂ પર્વત એક છે ને યમુનાની ઉત્પત્તિ કાલિન્દ પર્વતમાંથી છે. થોડું સ્મિત કરીને પાર્વતીજીને આમ કહેતા એવા શિવ તમારી બધાની રક્ષા કરો. અહિં રૂપકાતિશયોક્તિ નામના અલંકારથી ભાનુપદથી પાર્વતીજીના માથામાં ગુંથેલા હીરા, અને અન્ધકારથી કેશ, ચન્દ્રમાંથી મુખમણ્ડલ, માછલાંથી નેત્ર, પદ્મથી મુખ, હીરાકણીથી દાંત, પર્વતથી સ્તન, યમુનાથી રોમાવલીનો ભાગ ગ્રહણ થાય છે. એ સાહિત્યગ્રન્થ અલંકાર શેખરાદિથી સ્પષ્ટ થશે. શાર્દૂલવિક્રિડિત છન્દ છે, વૈદર્ભી રીતિ છે, પ્રસાદ ગુણ છે. ॥ ૧ ॥

अथ कविवंशवर्णनम् ।

कृष्णात्रिगोत्रे नितरां पवित्रे पवित्रकर्माऽजनि चूवशर्मा ॥ तत्सूनुना विट्ठलदीक्षितेन विरच्यते मंडपकुण्डसिद्धिः ॥ २ ॥

अन्वयः—नितरां पवित्रे कृष्णात्रिगोत्रे पवित्रकर्मा बूबशर्मा अजनि। तत्सूनुना विठ्ठलदीक्षितेन मंडपकुण्डसिद्धिः विरच्यते ॥

(स० टी०)—અત્યન્ત પવિત્ર એવા કૃષ્ણાત્રિ નામના ગોત્રમાં, યજનાદિ ષટ્(૬) કર્મોથી પવિત્ર એવા બૂબશર્મા નામના બ્રાહ્મણ જન્મ્યા. તે બૂબશર્માના પુત્ર વિઠ્ઠલદીક્ષિત કવિએ મંડપ કુંડસિદ્ધિને રચી છે. આ ઉક્તિ ગ્રંથ કર્તાએ તટસ્થતાથી કરેલી છે. ઉપજાતિ નામનો છન્દ છે. ॥ २ ॥

॥ કુંડાદિ રચનાના ઉપયોગી માપોની પરિભાષા ॥

कृतोर्ध्वबाहोः समभूगतस्य कर्तुः शरांशप्रपदोच्छ्रितस्य ॥ यो वा स हस्तोऽस्य जिनांशकोपि स्यादंगुलं तत्तदिभांशका ये ॥ ३ ॥ यवो यूका च लीक्षा च वालाग्रं चैवमादयः ॥ कृतमुष्टिकरो रत्निररत्निरकनिष्ठिकः ॥ ४ ॥

अन्वयः—कर्तुः यः शरांशः सः हस्तः अस्य हस्तस्य जिनांशकः अङ्गुलं स्यात् ये तत्तदिभांशकाः ते यवाः यूका च पुनः लीक्षा वालाग्रं च एवमादयः मानसंज्ञा भवति कृतमुष्टिकरः हस्तः रत्निः इत्युच्यते, अकनिष्ठिकः कृतमुष्टिकरः हस्तः अरत्निः उच्यते कथंभूतस्य कर्तुः कृतोर्ध्वबाहोः पुनः कथंभूतस्य समभूगतस्य वा पक्षान्तरे, पुनः कथंभूतस्य प्रपदोच्छ्रितस्य, अपि निश्चये ॥ ३ ॥ ४ ॥

(स० टी०)—યજ્ઞ કરવાવાળાનો પાંચમો ભાગ હાથ

કહેવાય છે. જ્યારે તે કર્તા સરખી જમીન ઉપર હાથ ઉંચા કરીને ઉભો રહે સરલ વાંશથી માપી લે પછી તે વાંશડાના સરખા પાંચ ભાગ કરવા તેમાં એક ભાગ તે હાથ સમજવો. એ હાથનો ચોવીસ (૨૪) મો ભાગ તે અંગુલ કહેવાય, અંગુલનો અષ્ટમાંશ તે યવ કહેવાય. યવનો અષ્ટમાંશ યૂકા, યૂકાનો અષ્ટમાંશ લીક્ષા. લિક્ષાનો અષ્ટમાંશ વાલાગ્ર આદિ પદથી રજરેણુ ત્રસરેણુ પરમાણુ ગ્રહણ થાય છે. પણ એનો અહિં કંઈ ઉપયોગ નથી તેથી એનું સ્વરૂપ નથી કહ્યું. મુઠી બાંધેલો જે હાથ તેને રત્નિ કહે છે. તથા મુઠી બાંધેલા હાથમાંથી કનિષ્ઠા પ્રસારવવાથી અરત્નિ થાય છે. એટલે ૨૧ આંગળની રત્નિ ને ૨૨॥ આંગળની અરત્નિ છે તે બધું ગુરૂદ્વારા માપસાધન થાય છે. વિપરીતાખ્યાને અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે.[1]

॥ કુંડમંડપાદિ સાધનોપયોગી ભૂમિશોધનપ્રકાર ॥

ज्ञात्वा पूर्वं धरित्रीं दहनखननसंप्लावनैः संविशोध्य पश्चात्कृत्वा समानां मुकुरजठरवद्वाचयित्वा द्विजेन्द्रैः॥ पुण्याहं कूर्मशेषौ क्षितिमपि कुसुमाद्यैः

---

१ आचार्यहस्तस्य कनिष्ठिकार्धयुतैरेवांगुलिभिर्मितं ॥
मध्यांगुलेर्मध्यमपर्वभागे तिर्यग्विसर्पद्भिरियं तु मेया ॥

जालांतरगते भानौ यत्सूक्ष्मं दृश्यते रज । प्रथमं तत्प्रमाणानां त्रसरेणुं प्रचक्षते ॥ त्रसरेणुस्तु विज्ञेयो वेऽष्टौ ये तु परमाणव । त्रसरेण्वस्तु ते ह्यष्टौ रथरेणुस्तु संस्मृत. ॥ रथरेण्वस्तु ते ह्यष्टौ बाल्प्रं तत्स्मृतं बुधै । बालाग्र त्वष्ट लीक्षा तु यूका लीक्षाष्टकं स्मृतम् ॥ अष्टौ यूका यव प्राहुरंगुल तु यवाष्टकम् ॥ तथैव ॥ रत्निरंगुलपर्वाणि विज्ञेयश्चैकविंशति । अरत्निरकनिष्ठः स्याद्योद्वाविंशांगुलः ॥

समाराध्य शुद्धे वारे तिथ्यां च कुर्यात्सुरपतिक-कुभः साधनं मण्डपार्थम् ॥ ५ ॥

अन्वयः—आचार्यः शुद्धे वारे, च पुनः शुद्धतिथ्यां मंडपार्थम् सुरपतिककुभः साधनं कुर्यात्, किं कृत्वा, पूर्वं धरित्रीं ज्ञात्वा, पुनः किं कृत्वा, दहनखननसंप्लावनैः संविशोध्य, पश्चात् मुकुरजठरवत् समानां कृत्वा, पुनः द्विजेन्द्रैः पुण्याहं वाचयित्वा, पुनः कूर्मशेषौ क्षितिम् अपिशब्दाद्वराहं कुसुमाद्यैः समाराध्य ॥ ५ ॥

(स० टी०)—આચાર્યે શુદ્ધ વાર (સોમ, બુધ, ગુરૂ, શુક્ર) ના દિવસોએ રિક્તાદિ નિન્દિત તિથિઓને છોડીને વ્યતિપાતાદિ યોગોરહિત શુદ્ધ દિનોમાં મંડપને માટે પહેલાં પૃથ્વી મંડપને યોગ્ય જોઈ અને બ્રાહ્મણાદિ વર્ણ અને શલ્યાદિની પરીક્ષા કરીને ફરી તેને દહન કરી પછી હસ્તપ્રમાણ ખોદીને પાણીથી પૂર્ણ કરી સારી માટીથી ભરી દર્પણના મધ્યમવૃત સમાન કરીને વૈદિક બ્રાહ્મણો પાસે પુણ્યાહવાચન કરાવી કાચબો શેષનાગ ભૂમિવરાહ આદિનું પૂજન કરવું.

ભૂમિની પરીક્ષા સંક્ષેપમાં કહું છું—

જો જમીન ફાટી જાય ને જેમાં હાડકાં વિગેરે હોય તે ભૂમી મંડપકુંડના યોગ્ય ન ગણાય, ને કર્તાના આયુષ્ય ને ધનનો નાશ કરેછે. જો ભૂમિ ઈશાનકોણ, પૂર્વદિશા અને ઉત્તરદિશા બાજુ નિચી હોય અથવા પાણી નાખવાથી તે બાજુ જાયતો તે ભૂમિ શ્રેષ્ઠ છે. જે ભૂમિ ગર્મીમાં શીત, શીતકાળમાં ઉષ્ણ ને વર્ષામાં

સમશીતોષ્ણ હોય તે ભૂમિ શુભ છે. જે જમીનમાં ઘીના જેવો સુગન્ધ હોય ને જ્યાં દર્ભ થતો હોય તેને બ્રાહ્મણ એવી સંજ્ઞા કહી છે. રક્તગન્ધ હોય ને સર્પ થતા હોય તે ક્ષત્રિયસજ્ઞા. ક્ષાર-કેશ ગન્ધ હોય ને કુશ કાશ થતો હોય તેની વૈશ્યસંજ્ઞા. જેમાં વિષ્ટા જેવી ગન્ધ હોય ને દરેક ઘાસ થતા હોય તેની શૂદ્રસંજ્ઞા. હવે જે વર્ણની ભૂમિ હોય તે વર્ણને લાભ બહુ આપે. કોઈપણ રંગની ભૂમિ હોય પણ કઠણ ને ચિકણી હોય તે સારી બીજી પરીક્ષા સમચોરસ ખાડો કરી માટી પૂરવી ને જો વધે તો ઉત્તમ ને બરાબર થાય તો મધ્યમ, ને ઘટે તો અધમ ભૂમિ જાણવી. ત્રીજી કુંડ ખોદતાં કેશ, કોલસા, ભૂશો, હાડકું, રાખ મળે તો ખોટું ને ગોશૃંગ, શંખ, સૂતી, કાચબો આદિ મળે તો શુભ સમજવાં. સગ્ધરા છંદ છે.[1] ॥ ૫ ॥

---

१ यच्छारदातिलके "नक्षत्रराशिवाराणामनुकूले शुभेहनि ॥ ततो भूमितले शुद्धे तुषांगारविवर्जिते ॥ पुण्याह वाचयित्वा तु मडप रचयेच्छुभम्" ॥ तत्र भूपरीक्षा पचरात्रे ॥ "ततो भूमिं परीक्षेत वास्तुज्ञानविशारद ॥ स्फुटिता च सशल्या च वल्मिका रोहिणी तथा ॥ दूरत परिवर्ज्या भू कर्तुरायुर्धनापहा ॥ ईशकोणप्लवा सा च कर्तु श्रीदा सुनिश्चितम् ॥ पूर्वप्लवा वृद्धिकरी वरदा तूत्तरप्लवा ॥ शेषकाष्ठाप्लवा भूमिर्धनायुर्वृद्धनाशिनी ॥ ब्राह्मणी घृतगधा स्यात्क्षत्रिया रक्तगधकृत् ॥ क्षारगधा भवेद्वैश्या शूद्रा विट्गधिनी क्षिति ॥ ब्राह्मणी भू कुशोपेता क्षत्रिया शरसकुला ॥ कुशकाशाकुला वैश्या शूद्रा सर्वतृणाकुला ॥ अनिषिद्धा । कुडसर्वेखे ॥ 'सिता पीता तथा रक्ता कृष्णवर्णसमन्विता ॥ स्थिरोदका दृढा स्निग्धा भूमि सर्वसुखावहा ॥ शीतस्पर्शोष्णकाले या वह्निस्पर्शा हिमागमे ॥ वर्षासु चोभयस्पर्शा सा शुभा परिकीर्तिता" ॥ हयग्रीवपचरात्रे ॥ "सुदरीणां रतिर्यत्र पुरुषै सह सत्तम ॥ काश्मीरचदनामोदकर्पूरागरुगधिनी ॥ कमलोत्पलगधा च जातीचंपकगधिनी ॥ पाटलामल्लिकागधा नागकेसरगधिनी ॥ दधिक्षीराज्यगधा च

मदिरासवगंधिनी ॥ सुगंधिनीक्षिगंधा च शुभगंधयुता च या ॥ सर्वेषामेव वर्णानां भूमिः साधारणी मता ॥ कुसुमप्रकारस्त्रद्वयस्या न म्लानिमृच्छति ॥ न निर्वाति तथा दीपस्तोयं शीघ्रं न जीर्यति ॥ मधुरा च कषाया च आम्ला च कटुका तथा ॥ कुर्या शरैस्तथाकारैर्द्विर्भिर्या च सम्प्रेतेति" ॥ प्रयोगसारे ॥ "वितस्तिमात्रं विस्तारं निर्माय विवरं भुवि ॥ निक्षिपेत्ता मृदस्तस्मिन् तासु शिष्टासु शोभना ॥ समासु मध्यमं विद्यान्न्यूनासधममुच्यते ॥ परीक्ष्यैव प्रयत्नेन त्यक्त्वा भूमिं कनीयसीम् ॥ अंगारतुषकेशादिहीनं कृत्वा तु भूतलम्" इति ॥ वासिष्ठ्यां ॥ "खन्यमाने यदा कुडे पाषाणः प्राप्यते भुवि ॥ तदा स सूचयेच्चास्थिकेशागारैर्धन क्षय ॥ भस्मना च भयं प्रोक्तं तुषैः प्रोक्ता दरिद्रता" इति ॥ शल्यज्ञान महाक पिलपंचराते ॥ 'प्रासादारम्भकाले च गृहारंभे विशेषतः ॥ शल्योद्धारस्तु कर्तव्यो यदीच्छेच्छुभमात्मनः ॥ प्रासादारंभकाले तु यदंगं स्पृशयते पुमान् ॥ वास्तुदेहे दृढ तत्र शल्यं विद्याद्विचक्षणः ॥ कड्डयति शिरः पुंसि शिरः शल्यं समुद्धरेत् ॥ शल्यं तत्रास्थि विज्ञेयं खन्यमाने करत्रये ॥ अग्निदाहश्च चरणे धनहानिश्च जायते ॥ यत्नेनोत्पाटयेच्छल्यं यदीच्छेच्छुभमात्मनः ॥ बाहू कडूयमाने तु निर्दिशेल्लोहशृग लाम् ॥ हस्तद्वयेन सविशेषलक्षणं गदितं तव ॥ स्वामिनो मरणं विद्याद्विदेशगमनं तथा ॥ यत्नेनो० ॥ ऊरू कडूयमाने तु कालशल्यं विनिर्दिशेत् ॥ हस्तैनैकेन सविशेषलक्षणं गदितं तव ॥ असती च भवेद्भार्या यशोहानिश्च जायते ॥ यत्ने० ॥ हस्तौ कडूयमाने तु कपालं च विनिर्दिशेत् ॥ त्रिहस्तेन च सविशेषखन्यमाने च नान्यथा ॥ अग्निदाहश्च रोगश्च सशल्ये मरणं भवेत् ॥ पृष्ठं कडूयमाने तु बाहु शल्यं विनिर्दिशेत् । सार्द्धहस्तेन सविशेषात्र कार्या विचारणा ॥ स्वामिनाशो भवेत्तत्र भार्या वा जायतेऽसती ॥ पादौ कडूयमाने तु हस्तशल्यं विनिर्दिशेत् ॥ सार्धहस्तेन सविशेषलक्षणं गदितं तव । गोनाशो राजदंडश्च यशहानिश्च जायते ॥ कुक्षौ कडू यमाने तु पाषाणं तत्र निर्दिशेत् ॥ हस्तद्वितयमानेन ल० ॥ भुजगदंशस्तत्र स्यात्तस्माच्छल्यं समुद्धरेत् ॥ जानू कडूयमाने तु भस्म तत्र विनिर्दिशेत् ॥ हस्त-द्वयेन सविशे० ॥ अग्निदाहो मनस्तापः कलहश्च सभामानि च । करोत्येवविधं यस्मात्तं समुद्धरेत् ॥ गोश्रृंग पीतमद्भक शरा गुलिकश्च कच्छप ॥ पयुकश्च प्रवालः स्युर्यावाद्या रसजातयः ॥ अंगारं वै तुषं केशमस्थिशल्यं विचारयेत्" इति । वास्तुदेवज्ञान शोभशर्मा ॥ 'जानुनी कूर्परावस्के दिवि वातहुताशयौ ॥ वेश्यां पादपुटौ रोग्यां पिरोऽस्य हृदयं नति " इति ॥ इत्यमंगीदृष्टभूमौ नववीष्ठ चक्र

॥ દિશા સાધનમાં શંકુખંડ કરવા ॥

नृपांगुलैः संमितकर्कटेन सूत्रेण वा वृत्तवरं विलिख्य । रव्यंगुलं शंकुममुष्य मध्ये निवेशये-त्खाक्षिमितांगुलीभिः ॥ ६ ॥ चतसृभिश्चापि ऋजू-त्तमाभिः संस्पृष्टशीर्षं तु समेपिकाभिः । तच्छंकुभा यत्र विशेदपेयाद्वृत्ते क्रमात्स्तो वरुणेन्द्रकाष्ठे ॥ ७ ॥

अन्वयः—नृपांगुलैः संमितकर्कटेन वा सूत्रेण वृत्तवरं विलिख्य अमुष्य मध्ये रव्यंगुलं शंकुं निवेशयेत् खाक्षिमितां-गुलीभिः चतसृभिः ऋजूत्तमाभिः समेपिकाभिः संस्पृष्टशीर्षं यत् शंकुभा वृत्ते यत्र विशेत् अपेयात् क्रमात् वरुणेन्द्र-काष्ठे स्तः ॥ ६ ॥ ७ ॥

(सं० टी०)—૧૬ અંગુલના પ્રમાણ કરકાટક (પરકાલ) અથવા ૧૬ અંગુલના સૂત્રવડે સુંદરવૃત્ત અથવા ગોળમંડલ કરી એના વચમાં ૧૨ આંગળનો શંકુ મૂકવો. ૨૦ અંગુલની એ શંકુની પૂર્વાહ્ણછાયા મંડલ રેખામાં જે જગ્યાએ મંડલમાં પ્રવેશ કરે એ જગ્યામાં પશ્ચિમદિશાનું સૂચક એક શંકુ નાખી

विधाय द्रष्टव्यम् । अन्येपि भूमिशोधने दाहादयः प्रकाराः स्मृत्युक्ता अनुसंधेयाः विस्तारभयान्नात्र लिख्यते । हयशीर्षपंचरात्रे ॥ "भूमिं तोयसमां कृत्वा दर्पणो-दरसंनिभाम् ॥ इति तत्प्रकारस्तु ॥ "मुक्ताष्टपदिं चतुरंगुलोच्चां हस्तायतामंगुल-विस्तृतां च ॥ कृत्वांतरं काष्ठयुलंबकोकायतस्ततः पूरय सन्मृदा कुम्" इति ॥ मत्स्यपुराणे । "वराहं कूर्मशेषौ च क्षितिं चैव विधानतः । पूजयेद्वास्तुकार्येषु विधिना साधकोत्तमः" इति ॥

પછી શંકુની છાયા પરાહ્ણમાં વૃત્તરેખાથી જે જગ્યામાં બહાર આવે એ જગ્યા પૂર્વદિશાને બતાવવાવાળી એવી રીતે પશ્ચિમ-રેખા પૂર્વરેખા સિદ્ધ થાય છે. ઉપજાતિ ને વિપરીતાખ્યા નામનો છન્દ છે. ॥ ૬ ॥ ૭ ॥

॥ સંક્રાન્તિવિષયમાં રેખાનું ચાલન ॥

कर्के कीटे गोमृगे यूकया सा द्वाभ्यां चाल्या सिंहकुंभत्रिकेपि ॥ यां वै काष्ठां भानुमान्याति तस्यां चाल्या द्वंद्वे कार्मुके चालनं न ॥ ८ ॥

अन्वयः—सा रेखा कर्के कीटे गोमृगे यूकया चाल्या सिंहकुंभत्रिकेऽपि यां दिशं भानुमान् याति तस्यां चाल्या द्वंद्वे कार्मुके चालनं नास्ति ॥ ८ ॥

(स० टी०)—કર્ક, વૃશ્ચિક, વૃષ, મકર, એમાં જ્યારે સૂર્યસંક્રાંતિ હોય ત્યારે છાયા ૧ યૂકાથી ખસેડવી. સિંહ, કન્યા, તુલા, કુંભ, મીન, મેષ એમાં સૂર્યસંક્રાંતિ હોય તો ૨ યૂકા ખસેડવી. પરન્તુ સૂર્ય જે દિશામાં જાય તે દિશાને વિષે ચાલન કરવી. તાત્પર્ય એ છે કે કર્ક, વૃશ્ચિકમાં સૂર્ય દક્ષિણાયન રહે છે. ત્યારે દક્ષિણદિશાની રેખા ચલાવવી. વૃષભ, મકરમાં ઉત્તરાયણ રહેછે ત્યારે ઉત્તરદિશાની રેખા ચલાવવી. એવી રીતે સિંહ, કન્યા તુલાની સંક્રાંતિમાં દક્ષિણની કુંભ, મીન, મેષ સંક્રાંતિમાં ઉત્તરની મિથુનની સંક્રાંતિ ને ધનની સંક્રાંતિમાં ચાલન નથી. જ્યાંથી છાયા નિર્ગમ પ્રવેશ થાય છે. તે દિશા મંડલરેખામાં મનાય છે. શાલિની છન્દ છે. ॥ ૮ ॥

॥ ઉત્તરાદિ દિશાનું સાધન ॥

रज्जुं द्विघ्नां मध्यचिह्नां सपाशां प्राची शंकौ पश्चिमे चापि दत्त्वा ॥ कर्षेद्धीमान् दक्षिणे चोत्तरे च तच्चिह्ने स्याद्दक्षिणा चोत्तरा दिक् ॥ ९ ॥

अन्वयः—सपाशां मध्यचिह्नां द्विघ्नां रज्जुं प्राची शंकौ च पश्चिमे अपि दत्त्वा दक्षिणे उत्तरे च धीमान् कर्षेत् तत् चिह्ने दक्षिणा च उत्तरा दिक् स्यात् ॥ ९ ॥

(स० टी०)—જેટલો કુંડમંડપનો વિસ્તાર હોય, તેનાથી બમણું સુતર લેવું. એ સૂત્રના મધ્યમાં નિશાની કરવી ને સૂત્રના છેડે પાશો કરવો, એ પાશને પહેલાની જેમ શંકુમાં નાખવો. પછી મધ્ય ચિહ્નને પકડીને દક્ષિણમાં ખેંચે, જે ભૂમિમાં મધ્ય ચિહ્ન પડે તે દક્ષિણદિશા તેવી રીતે ઉત્તરદિશા, તાત્પર્ય એ છે એક હાથમાં ૨૪ આંગળનો કુંડ છે તો ૪૮ આંગળનું સુતર લેવું. જ્યાં બે હાથનો કુંડ છે ને ૩૪ આંગળનો હાથ છે ત્યાં ૬૮ આંગળનું સુતર લેવું. જે કુંડમાં યવોની વૃદ્ધિ હોય ત્યાં યવમાન ને આંગળ બન્ને બમણા કરવા. ૧૬ હાથની યજ્ઞશાલામાં ૩૨ હાથનું સુતર લેવું જોઇએ. શાલિની છન્દ છે. ॥ ૯ ॥

॥ રાત્રિએ દિશાનું સાધન ॥

निशि वा श्रवणोदये दिगैन्द्री गुरुभस्योदयनेऽथ वह्निभस्य ॥ सुरवार्धकिवायुभांतरालेऽप्यमुतः साधय पूर्ववच्च याम्याम् ॥ १० ॥

अन्वयः—वा पक्षान्तरे निशि श्रवणोदये ऐंद्री दिक् वा गुरुभस्योदयने वा वह्निभस्योदये, वा सुरवार्धकिवायुभांतराले ऐन्द्री दिक् भवति अमुतः पूर्ववत् याम्यां साधय ॥ १० ॥

(स० टी०)—રાત્રિના સમયમાં જ્યાં શ્રવણનો ઉદય થાય છે. ત્યાં પ્રાચિ દિશા થાય છે. જ્યાં પુષ્યનક્ષત્રનો ઉદય થાય છે અથવા કૃત્તિકાનો ઉદય થાય છે, અથવા ચિત્રા સ્વાતિના વચમાં પ્રાચિદિશા થાય છે. એવી રીતે પ્રાચિદિશાથી પૂર્વોક્ત પ્રકારે દક્ષિણદિશા સાધન કરે. ઉપજાતિ છન્દ છે. ॥ ૧૦ ॥

॥ ચિત્રા સ્વાતિનો અંતરાળ જાણવાનો ઉપાય ॥

चित्रां विध्वैकया स्वातीमन्ययापि शलाकया ।
तिर्यक्स्थांतरचिह्नांस्तु द्विमूले स्यात्स्फुटेन्द्रदिक् ॥

अन्वयः—एकया शलाकया चित्रां विध्वा अन्यया शलाकया स्वातीं विध्वा तिर्यक्स्थांतरचिह्नां द्विमूले स्फुटेन्द्रदिक् स्यात् ॥ ११ ॥

(सा० टी०)—એક સીધી શલાકાએ ચિત્રાનો વેધ કરવો બીજીએ સ્વાતિનો, બે શલાકાઓની ઉપર અગ્રભાગની પાસે મધ્યમાં નિશાન કરીને, ત્રીજી શલાકા લે. પછી પહેલી બીજી શલાકાનું મૂલ એકઠું કરી ત્રીજી શલાકાના મધ્ય ચિહ્નથી બે બાજુ લાગવાવાળી ૨, (બે) લંબક ને ચોથી શલાકા લગાવવી તે બે લંબક જમીનમાં જ્યાં પડે ત્યાં પૂર્વ ને પશ્ચિમ સૂત્ર લગાવવાથી પૂર્વદિશા સ્પષ્ટ થાય છે. યંત્ર સાધન ક્રિયામાં કુશળ એવાઓની ક્રિયા જોવાથી સ્પષ્ટ જણાય છે. અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે. ॥૧૧॥

॥ બીજા સહજ ઉપાયથી દક્ષિણ ઉત્તરદિશા સાધન॥

परमदिनदिनोद्भवांतरालं शरगुणितं च रसैर्हृतं द्युतिः स्यात् ॥ समकुगते (नरे) नगांगुले त्विट् समगतया स्वभया भवेदुदीची ॥ १२ ॥ दिनमानदले सप्तांगुलच्छायाऽग्रतो हि यत् ॥ शंकुमूले नीयमानं सूत्रं स्यादुत्तरा दिशा ॥ १३ ॥

अन्वयः—शरगुणितं परमदिनदिनोद्भवांतरालं रसैः हृतं द्युतिः स्यात् । नगांगुले नरे समकुगते त्विट् भवति समगतया स्वभया उदीची भवेत् । अथवा दिनमानदले सप्तांगुलच्छायाऽग्रतः यत् शंकुमूले नीयमानं सूत्रं सा उत्तरा दिशा स्यात् ॥ १२ ॥ १३ ॥

(स० टी०)—મોટું દિનમાન ઘટિ પલાદિ અને ઇષ્ટ ઘટિકા પલાદિક બન્નેનું અંતર કરે ને અંતરથી જે આંક આવે અને પાંચ (૫) થી ગુણે પછી ૭ (૬) થી ભાગ આપે તે મધ્યાહ્ન છાયા થાય છે. અને સરખી જમીનમાં સાત આંગળનો શંકુ લગાવવાથી સમછાયાથી પોતાની છાયામાં ઉત્તરદિશા થાય છે. અથવા મધ્યાહ્ન કાળમાં ૭ (સાત) આંગળનો શંકુ લગાવવાથી એ શંકુના અગ્રભાગથી મૂળસુધી સુતર નાંખવાથી ઉત્તરદિશા થાય છે. પરમ દિનમાન ને ઇષ્ટ દિનમાન ગણિતથી અથવા પોતાના દેશના સમયથી જણાય છે. પુષ્પિતાગ્રા અને અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે. ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥

॥ મંડપનું ચતુષ્કોણ સાધન ॥

दिगंतशंकुद्वयगं द्विपाशं विस्तारतुल्यं तु गुणं दलांके ॥ कोणे प्रकर्पेदिति वेदकोणेष्वेवं चतुष्कोणमतीव साधु ॥ १४ ॥

अन्वयः—दिगंतशंकुद्वयगं द्विपाशं विस्तारतुल्यं एवंभूतं गुणं दलांके कोणे प्रकर्षेत् इति वेदकोणेषु सत्सु एवं चतुष्कोणं अतीव साधु भवति ॥ १४ ॥

(स० टी०)—મંડપના વિસ્તારના બરાબર અર્થાત્ ૧૨ હાથના મંડપમાં ૧૨ હાથનું સુતર લેવું. એ સુતરમાં બે બાજુ ટોચથી પાશો કરવો. એ પાશાને પૂર્વને દક્ષિણ દિશાના શંકુમાં બાંધવો. પછી સુતરનો મધ્યભાગ પકડીને ખુણામાં તાણવો જે જગ્યાએ સુતરની મધ્યભાગ પડે તે અગ્નિકોણ થશે. એવીરીતે દરેક દિશાઓના મધ્યભાગમાં કરવાથી દરેક ખુણાઓ થઈ જશે. મંડપનું ચતુષ્કોણ સાધન થાય છે. વિપરીતાખ્યા નામનો છન્દ છે. ॥ ૧૪ ॥

॥ મંડપની ભૂમિની ઉંચાઈ ॥

उच्चां भूमिं मंडपस्य प्रकुर्याद्धस्तोन्मानामर्द्धहस्तोन्मितां वा ॥ मध्ये भूमिं मंडपेनोन्मितां च त्यक्त्वा कुर्यान्मंडपश्चेद्द्वितीयः ॥ १५ ॥

अन्वयः—मंडपस्य भूमिं हस्तोन्मानाम् वा अर्द्धहस्तोन्मितां उच्चां कुर्यात् द्वितीयः मंडपः चेत् मंडपेनोन्मितां मध्ये त्यक्त्वा कुर्यात् ॥ १५ ॥

(સ૦ ટી૦)—મંડપની પૃથ્વીને એક હાથના પ્રમાણ-વાળી (૨૪ આંગળ) અથવા અડધા હાથના પ્રમાણવાળી (૧૨ આંગળ) ઉંચી બનાવવી. જો બીજો મંડપ બનાવવો હોય તો જેટલા વિસ્તારવાળો મંડપ હોય તેટલી જમીન છોડી બીજો મંડપ કરવો. ને મધ્યભૂમિનો ત્યાગ કરવો. શાલિની છન્દ[2] છે. ॥ ૧૫ ॥

॥ મંડપના અધમાદિ ભેદ ॥

दशसूर्यकरोन्मितोऽधमः स्यादिनशक्रप्रमितैः करैस्तु मध्यः । धृतिभूपकरोन्मितो वरीयान्नखहस्तोऽप्यथ मंडपस्तुलायाम् ॥ १६ ॥

अन्वयः—दश-सूर्य-करोन्मितः मंडपः अधमः स्यात् । इन-शक्र-प्रमितैः करैः मध्यः स्यात् । धृति-भूप-करोन्मितः वरीयान् स्यात् अथ तुलायां नखहस्तः अपि उत्तमः स्यात् ॥ १६ ॥

(સ૦ ટી૦)—દશ (૧૦) ને બાર હાથનો મંડપ અધમ કહ્યો છે બાર (૧૨) ને ચૌદ (૧૪) હાથનો મધ્યમ કહ્યો છે. સોળ (૧૬) ને (૧૮) અઢાર હાથનો ઉત્તમ કહ્યો છે તુલા પુરૂષના દાનમાં વીશ (૨૦) હાથનો પણ ઉત્તમ કહ્યો છે.[2] ઉપજાતિ છન્દ છે. ॥ ૧૬ ॥

---

१ कपिलपंचरात्रे मंडपं प्रकृत्योक्तं ॥ उच्छ्रायो हस्तमानं स्यात्तुसम च सुशोभनम् । वास्तुशास्त्रे—मंडपांतरमुत्सृज्य कर्तव्यं मंडपांतरम् ॥ सिद्धांतशेखरे—स्थलादर्कांगुल रच्छ्राय मंडपस्थलमीरितम् ॥

२ उक्तं विश्वकर्मणा । मणिग्धर्मेषु वेश्मेषु मंडपे भोजवेश्मसु । ध्वगुरगशालाया गोशालागोकुलेषु चेति । पंचरात्रे । "कनीयान्दशहस्तः स्यान्मध्यमो द्वाद-

॥ મંડપોનાં દ્વાર તથા મધ્યવેદીનું પરિમાણ ॥

दिगंतराले द्विकरं भवेद्वाश्चतुष्टयं वेदगजांगुलैस्तत् । विवर्द्धितं मध्यवरिष्ठयोः स्याद्वेदी त्रिभागेन समा करोच्चा ॥ १७ ॥

अन्वयः—दिगंतराले द्विकरं द्वाश्चतुष्टयं भवेत् मध्यवरिष्ठयोः तत् वेदगजांगुलैः विवर्द्धितं स्यात् तथा त्रिभागेन समा करोच्चा वेदी स्यात् ॥ १७ ॥

(स० टी०)—મંડપમાં દિશાઓના મધ્યમાં બે (૨) હાથના વિસ્તારવાળા ચાર (૪) દ્વાર બનાવવાં. મધ્યમ ને ઉત્તમ મંડપોમાં બે (૨) હાથ (૪) આંગળ તથા (૮) આઠ આંગળનાં દ્વાર કરવાં. મંડપના મધ્યભાગમાં (અથવા ત્રણ ભાગની બરોબરના મધ્યમાં) એક (૧) હાથની ઉંચી વેદી બનાવવી શ્રેષ્ઠ છે. ઇન્દ્રવજ્રા નામનો છન્દ છે[1]. ॥ ૧૭ ॥

शोग्मितः । तथा षोडशभिर्हस्तैर्मंडपः स्यादिहोत्तमः" । तथा लिंगपुराणे । "दशद्वादशहस्तौ च द्विद्विवृद्धया ततः क्रमात् । विंशद्धस्तप्रमाणेन मंडपं कुंडमेव वा । तथाष्टादशहस्तेन कलाहस्तेन वा पुनः" इति । ननु द्वादशहस्तमंडपस्य कथमधमत्वं चेति । उच्यते । दशहस्तापेक्षया मध्यमत्वं चतुर्दशहस्तापेक्षया कनिष्ठत्व यथैकस्येव यजमानस्य कुत्रचित् गौणत्वं कुत्रचिन्मुख्यत्वं तद्वदशहस्तमंडपनवकुंडीपक्षे पंचमेखलापक्षे च आचार्याद्युपवेशनं न सम्भवतीति । अत्र रुद्ररव्येकहस्तपरिमितैः कुंडकमेखलापक्ष एवादरणीयः । औचित्यादर्थात्परिमाणमिति कालायनोकेय । उक्तेपि मंडपे दशहस्तकुंडनवकपंचमेखलादिपक्षस्य समावेशो न स्यादिति मंडपवृद्धिः कार्या । यतो नवग्रहमुक्तावल्यां । चतुर्विंशहस्तपर्यंतं मंडपवृद्धिः । वास्तुशास्त्रे तु पंचहस्तमारभ्य द्वात्रिंशद्धस्तपर्यंतं वृद्धिः कर्मविशेषे उक्ता चात्र विस्तरभयान्न लिख्यत इति ॥

१ एतावेवलं समत्वप्रापनायेति व्याख्या । पंचरात्रे । 'कनिष्ठे द्विकरं द्वार

॥ તુલા પુરૂષદાનમાં મધ્યવેદી ને ગ્રહવેદીનો ભેદ ॥

तुलाप्रदानेऽधममध्ययोः स्यात्सा पंचहस्तोत्तमकेऽद्रिहस्ता । ईशानभागे ग्रहवेदिका तु हस्तोन्मितोच्छ्रायवती त्रिवप्रा ॥ १८ ॥

अन्वयः—तुलाप्रदाने अधममध्ययोः पंचहस्ता वेदी स्यात् उत्तमके अद्रिहस्ता स्यात् ईशानभागे हस्तोन्मितोच्छ्रायवती त्रिवप्रा ग्रहवेदिका स्यात् ॥ १८ ॥

(स० टी०)—તુલા પુરૂષના દાનમાં અધમ તથા મધ્યમ મંડપમાં પાંચ (૫) હાથની વેદી થાય ઉત્તમ મંડપમાં સાત (૭) હાથની વેદી થાય મધ્યવેદીને મહાવેદી કહેછે. મંડપના ઈશાનભાગમાં એક (૧) હાથ લાંબી પહોળી ઉંચી ત્રણ (૩) મેખલાયુક્ત ગ્રહવેદી બનાવવી જોઇએ. વિપરીતાખ્યા નામનો છન્દ છે.[1] ॥ १८ ॥

॥ સ્તંભ મુકવાનો પ્રકાર ॥

समंत्रित्रिभागेषु सूत्रं प्रदद्यादुदग्दक्षिणं चापि

चतुरंगुलवृद्धित । मध्यमोत्तमयोर्वेदी मंडपस्य त्रिभागगा ' इति । क्रियासारे । "त्रिभाग मंडप कृत्वा मध्यभागे तु वेदिका । हस्तमात्र तदुत्सेध चतुरस्र समतल " इति । वसिष्ठोपि । हस्तोन्नता च विस्तीर्णामिति । मत्स्यपुराणादिषु यद्वेदिमानमन्यथोक्त तत्कर्मविशेषे ज्ञेयम् । सिद्धान्तशेखरे तु विशेष । "वेदी चतुर्विधा प्रोक्ता चतुरस्रा च पद्मिनी । श्रीधरी सर्वतोभद्रा दीक्षासु स्थापनादिषु । चतुरस्रा चतु कोणा वेदी सर्वफलप्रदा । तडागादिप्रतिष्ठायां पद्मिनी पद्मसंनिभा । राज्ञां स्यात्सर्वतोभद्रा चतुर्भद्राभिषेचने । विवाहे श्रीधरा वेदी त्रिशालस्रसमन्विता । दर्पणोदरसंकाशा निम्नोन्नतविवर्जिता । इति ॥

१ मात्स्ये—पंचहस्ता भवेद्वेदी सप्तहस्ताथवा भवेत् ॥

पूर्वापरं च । ततस्त्र्यंशपूर्तौ च कोणेषु दद्यात्सम-स्तंभकान्द्वादशैवेषुहस्तान् ॥ १९ ॥

अन्वयः—मंडपस्य समत्रित्रिभागेषु उदग्दक्षिणं पूर्वापरं चापि सूत्रं प्रदद्यात्, ततस्त्र्यंशपूर्तौ कोणेषु इषुहस्तान् द्वादशैव समस्तंभकान् दद्यात् ॥ १९ ॥

(स० टी०)—મંડપના સમાનભાગમાં ઉત્તર દક્ષિણ તથા પૂર્વ પશ્ચિમ ત્રણ ત્રણ સૂત્ર સમભાગે કરવાં, પછી ચારે ખુણામાં પાંચ પાંચ હાથના બાર સ્તંભ મૂકવા જોઇએ. બાર હાથના મંડપમાં ચાર ચારનું અંતર કરી બે સૂત્ર ઉત્તર દક્ષિણ ને બે સૂત્ર પૂર્વ પશ્ચિમ લગાવવાથી મંડપના નવ ભાગ થાય. જ્યાં જ્યાં સૂત્રના અગ્રભાગ હોય ત્યાં સ્તંભને મૂકવા. ચત્વર.(આંગણું) ના આઠ,(૮) સ્તંભ ને મંડપના વચમાં ચાર સ્તંભ મૂકવા બધા મળીને ૧૨ (બાર) સ્તંભ થાય છે. ભુજંગપ્રયાત છન્દ છે[1]. ॥૧૯॥

॥ મહાવેદીના ખુણામાં સ્તંભ મૂકવાનો પ્રકાર ॥

वेद्याः कोणे हस्तिहस्तोच्चवेदस्तंभान् दद्याद्वह्निदिक्तः सचूडान् । प्रादक्षिण्यात्पंचमांशं तु भूमौ दद्यादेवं षोडशस्तंभसंस्थाः ॥ २० ॥

अन्वयः—वेद्याः कोणे वह्निदिक्तः प्रादक्षिण्यात् सचूडान् हस्तिहस्तोच्चवेदस्तंभान् दद्यात्, तु पुनः पंचमांशं भूमौ दद्यात् एवं षोडशस्तंभसंस्थाः भवंति ॥ २० ॥

१ पंचरात्रे-मंडपार्द्धोच्छ्रितान्वेदसंख्यांश्चूडासमन्वितान् । स्तंभान्सम च संस्थाप्य स्तंभद्वादशकं पुनः । प्राग्ग्प्युक्तप्रकारेण तत्र तत्र विभागतः ॥

(સ૦ ટી૦)—મહાવેદીના ચાર ખુણામાં આઠ આઠ હાથના ચાર સ્તંભ ચૂડાસહિત અગ્નિખુણાથી લઈ દક્ષિણાવર્ત પ્રકારથી મૂકવા, અને એ સોળ થાંભલાનો પંચમાંશ ભાગ જમીનમાં ઘાલવો. પહેલો અગ્નિકોણમાં સ્તંભ મૂકવો, પછી નૈઋત્યકોણ પછી વાયવ્ય પછી ઈશાનકોણ મહાવેદીના ચાર સ્તંભો અગ્રભાગસહિત બનાવવાનો નિયમ છે. અને બાર સ્તંભો ચૂડાસહિત મૂકવા. એવી રીતે સોળ (૧૬) સ્તંભની સ્થિતિ છે. નાના મોટા મંટપમાં ત્રિરાશિના અનુમાનથી સ્પષ્ટ થાય છે. શાલિનીવૃત્ત છે[1] ॥ ૨૦ ॥

॥ સ્તંભોના ઉપર કાષ્ઠ મૂકવાનું ॥

स्तंभेषु तिर्यग्वलिका निधेयाश्चूडासुकर्णेष्व-थवा बहिस्ताः । पूर्वापरं दक्षिणसौम्यदिक्स्थं कोणेंतरा काष्टचयं निदध्यात् ॥ २१ ॥

अन्वयः—स्तंभेषु चूडासु तिर्यक् वलिकाः निधेयाः अथवा कर्णेषु ताः बहिः निधेयाः, कोणे अन्तरा पूर्वापरं दक्षिणसौम्यदिक्स्थं काष्ठचयं निदध्यात् ॥ २१ ॥

(સ૦ ટી૦)—પ્રથમ મધ્યવેદીના ચાર સ્તંભોમાં છિદ્ર-

---

1 शारदातिलके-षोडशस्तम्भसंयुक्त चत्वारस्तेषु मध्यमा । अन्यच्च-स्तम्भो च्छ्राये शिलान्यासे सूत्रयोजनकीलके । खननावटसंस्कारे प्रारंभो वह्निगोचरे । वास्तु० पञ्चमांश खनेद्भूमौ सर्वसाधारणो विधि । यज्ञकाष्ठ-पलाशाश्वत्थन्यग्रोध प्लक्षवैकतोद्भवा । श्रीपर्ण्युदुम्बरोबिल्वश्चंदन सरलस्तथा । शालश्च देवदारुश्च खदिरश्चेति याज्ञिका ॥

વાળાં વાંકાં કાષ્ઠ નાખવાં. એવી રીતે પૂર્વ પશ્ચિમ બે કાષ્ઠ ઉત્તર દક્ષિણ બે કાષ્ઠ એમ ચાર કાષ્ઠ થાય છે. (કાષ્ઠ એટલે લાકડું) એવી રીતે બાર બાર સ્તંભોમાં કાષ્ઠની ગોઠવણ કરવી. ચાર બારણામાં યજ્ઞકાષ્ઠની ગોઠવણી કરવી. ઇન્દ્રવજ્રા છન્દ છે.[1] ॥૨૧॥

॥ મંડપના ઉપર આચ્છાદન પ્રકાર ॥

मध्यभागशिखरं रचयित्वा छादयेदपि कटैऋजुवंशैः । द्वारवर्जमिह मंडपमेनं स्तंभकानपि सुवस्त्रसमूहैः ॥ २२ ॥

अन्वयः—मध्यभागशिखरं रचयित्वा द्वारवर्जं एनं मंडपं कटैः ऋजुवंशैः अपि छादयेत्, स्तंभकान् अपि सुवस्त्रसमूहैः छादयेत् ॥ २२ ॥

(**स० टी०**)—મંડપના મધ્યભાગમાં શિખરના આકાર જેવું કરવું. અને દ્વારની જગા છોડી એ મંડપે ચટાઈ (વાંસની છાલડી) વાંસથી આચ્છાદિત કરવો. અને સ્તંભોને વસ્ત્રાદિથી પરિવેષ્ટન કરવું. અહિં સુવસ્ત્રપદ માત્ર દુકૂલાદિ (રેશમી) વસ્ત્રોને માટે છે. નારીએલ દર્પણ, ચામર આદિ પદાર્થોથી શોભાયમાન કરવો. રથોદ્ધતા નામનો છન્દ છે.[2] ॥ ૨૨ ॥

---

१ दानकमलाकरे–वृक्षः स्याद्यज्ञियो वेणु क्रमुकः स्तंभकर्मणि । अन्ये विशुद्धवृक्षा वा भवेयुर्नान्यभूरुहाः ।

२ क्रियासारे–नारिकेलीदलैर्वापि पल्लवैर्वाथ वेणुभिः । आच्छाद्या मंडपाः सर्वे द्वारवर्जं तु सर्वदा । वास्तुशास्त्रे–कटैः सद्भिरथ सच्छाद्या विजयाद्यास्तु मंडपाः । हयग्रीवपंचरात्रे–दर्पणैश्चामरैर्घंटैः स्तंभान् वस्त्रैर्विभूषयेत् ॥

॥ તોરણ નિર્માણ ॥

पूर्वादिदिक्षु रचयेदपि तोरणानि न्यग्रोधजंतुफलपिप्पलवृक्षराजैः । अश्वत्थजंतुफलपर्कटिभूरिपद्भिर्वैषामभावत इमान्यथ वैककेन ॥ २३ ॥

अन्वयः—पूर्वादिदिक्षु न्यग्रोधजंतुफलपिप्पलवृक्षराजैः वा अश्वत्थजंतुफलपर्कटिभूरिपद्भिः एषां अभावतः एककेन इमानि तोरणानि रचयेत् ॥ २३ ॥

(સ० ટી०)—મંડપની ચારે દિશાઓના દ્વારમાં વટ, ઉંબરો, પીપળો તેઓના યથાપૂર્વ, પૂર્વમાં વટ, દક્ષિણમાં ઉંબરો, પશ્ચિમમાં પીંપળો, ઉત્તરમાં પીપલી એવી રીતે દરેક દિશાઓમાં તોરણની રચના કરવી. બધી જાતના તોરણ ન મળે તો તેમાંનું એક પણ લઇને તોરણ બનાવવાં. सर्वाभावे शमीजंबुखदिराणामन्यतमेन वा कार्याणि । વસંતતિલકા છન્દ છે. ॥ ૨૩ ॥

॥ તોરણો મૂકવાનાં ને પહોળાઈ ॥

हस्ताद्बहिर्मंडपतः शरांगस्वरैः करैस्तान्यधमादिकेषु । दीर्घाणि च प्राहुरथायतिः स्यात्तेषां द्विहस्ता चरणप्रवृद्ध्या ॥ २४ ॥

अन्वयः—अधमादिकेषु मंडपेषु मंडपतः हस्तात् बहिः शराङ्गस्वरैः करैः दीर्घाणि तानि कुर्यात्, अथ तेषां आयतिः चरणप्रवृद्ध्या द्विहस्ता स्यात् ॥ २४ ॥

(સ० ટી०)—મંડપથી એક હાથ બહાર તોરણો મૂકવાં. તોરણોની લંબાઈ અધમ મંડપમાં પાંચ (૫) હાથ, મધ્યમમાં

૭ (૬) હાથ, ને ઉત્તમમાં સાત (૭) હાથ છે. પહોળાઈ અધમમાં (૨) બે હાથ, મધ્યમમાં બે (૨) હાથ ને ૭ (૬) આંગળ, ઉત્તમમાં બે (૨) હાથ ને (૧૨) બાર આંગળ જાણવા. તોરણનાં કાષ્ટ (૧) એક હાથ જમીનમાં મૂકવાં. વિપરીતાખ્યા નામનો છન્દ છે.[1] ॥ ૨૪ ॥

॥ ફુલક વા તોરણોના સ્તંભો ઉપર કાષ્ટ મૂકવાનું પ્રમાણ ॥

स्तंभार्धमानं फलकं तु तिर्यक् नवेशविश्वप्रमितांगुलाश्च । तन्मूर्ध्नि कीलाः स्वतुरीयभागैस्ततस्तु शूलाकृतयश्च ते स्युः ॥ २५ ॥ तद्वेशनं द्वित्रियुगांगुलानि शैवे तु विष्णोर्यजनेंगुलर्द्धिः । कीलेषु शंखारिगदांबुजांकेष्विष्वंशरोपः किल तोरणेषु ॥ २६ ॥

अन्वयः—स्तंभार्धमानं फलकं दद्यात्, तन्मूर्ध्नि नवेशविश्वप्रमितांगुलाः स्वतुरीयभागैः ततः कीलाः निवेश्याः, शैवे ते शूलाकृतयः स्युः, तद्वेशनं द्वित्रियुगांगुलानि स्यात्, विष्णोः यजने शंखारिगदाम्बुजांकेषु कीलेषु अंगुलर्द्धिः तोरणेषु, इष्वंशरोपः किल ॥ २५ ॥ २६ ॥

(स० टी०)—સ્તંભોનું અર્ધ પ્રમાણ કાષ્ટ મૂકવું. જ્યાં દશ (૧૦) આંગળ પહોળો સ્તંભ હોય ત્યાં પાંચ (૫) આંગળ

[1] आग्नेये-पंचषट्सप्तहस्तानि हस्तखाते स्थितानि च । वास्तुशास्त्रे—पंचहस्तप्रमाणास्ते विस्तारेण द्विहस्तकाः । षडङ्गुलाभिवृद्धाश्च सप्तहस्तास्तथोत्तमे । अर्धान्मध्यमे मंडपे षट्हस्तास्ते तोरणा इति ॥

તારણરતંભના ઊર્ધ્વભાગમાં મૂકવા. અધમ મંડપમાં પાંચ હાથનો સ્તંભ હોય તો અઢી (૨॥) હાથનું કાષ્ઠ મૂકવું. મધ્યમમાં (૬) છ હાથનો સ્તંભ છે તો ત્યાં ત્રણ (૩) હાથનું ફલક મૂકવું. ઉત્તમમાં સાત (૭) હાથનો સ્તંભ છે ત્યાં સાડાત્રણ (૩॥) હાથનું કાષ્ઠ મૂકવું. એ કાષ્ઠના અગ્રભાગમાં જે કાષ્ઠનું તોરણ હોય એ કાષ્ઠમાં અધમાદિ ક્રમથી નવ (૯) અગીયાર (૧૧) તેર (૧૩) આંગળનો ખીલો (કીલ) મારવો. ને તે ખીલાની પહોળાઈ અધમાદિ ક્રમથી સવા બે (૨।) પોણા ત્રણ (૨॥।) ને સવા ત્રણ (૩।) કરવી. શિવયાગમાં તે ખીલા ત્રિશૂલ આકારવાળા બનાવવા, ને વિષ્ણુયાગમાં ખીલાઓનું પ્રમાણ વિશેષ છે. અધમાદિ ક્રમથી દશ (૧૦) આંગળ પહોળાઈ ને અઢી (૨॥) આંગળ લંબાઈ. મધ્યમાં (૧૨) બાર ને ત્રણ (૩) પહોળાઈ. ઉત્તમમાં ચૌદ (૧૪) ને સાડા ત્રણ (૩॥) એવી રીતે બનાવવા. એ તોરણોના કાષ્ઠમાં નીચે અગ્રભાગમાં (શાળ) માં એક છિદ્ર બનાવવું ને અનુક્રમે ।૨।૩।૪। આંગળનો ખીલો તે કાષ્ઠમાં ઘાલવો, ને તોરણ સ્તંભોનો પંચમાંશ ભાગ જમીનમાં નાખવો. ઉપજાતિ ને ઇન્દ્રવજ્રા છન્દ છે. ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥

॥ મંડપના બહાનાથી મંડપ બનાવવાવાળાઓને આશિર્વાદ ॥

उद्यत्पत्रफलातिनम्रविलसद्रंभाभिरालिंगित-
स्तंभोनेकदलै रसालविटपैः सर्वत्र संवेष्टितः। राज-
च्चामरसंप्रबद्धमुकुरोदंचद्वितानांचितो युक्तः पुष्प-
फलैः फलाय भवतां भूयान्महामंडपः ॥ २७ ॥

अन्वयः—महामंडपः भवतां फलाय भूयात् । कीदृशः मंडपः ? उद्यत्पत्रफलातिनम्रविलसद्रंभाभिः आलिंगितः स्तंभः, पुनः अनेकदलैः रसालविटपैः सर्वत्र संवेष्टितः, पुनः राजचामरसम्प्रवृद्धमुकुरोद्भद्वितानान्वितः पुनः पुष्पफलैः युक्तः २७

(स० टी०)—પાંદડા ને ફલોની સમૃદ્ધિથી શાન્ત ને સુન્દર એવો કેળના વૃક્ષોથી સુશોભિત ને આંબાના પાણડાઓના તોરણો ચારે દિશાઓમાં વેષ્ટિત છે. ને ચામર દર્પણ આદિ અનેક પ્રકારના ને અનેક પ્રકારે પુષ્પોથી યુક્ત એવો મંડપ તમારા લોકોના કલ્યાણને માટે થાવો. શાર્દૂલવિક્રીડિત છન્દ છે. ॥ २७ ॥

॥ ધ્વજાનો પ્રકાર ॥

ध्वजान् द्विहस्तायतिकांश्च पंचहस्तान्सुपीतारुणकृष्णनीलान् । श्वेतासितश्वेतसितान् दिगीशवाहान् वहेद्दिक्करवंशशीर्षे ॥ २८ ॥

अन्वयः—द्विहस्तायतिकान् पञ्चहस्तान् सुपीतारुणकृष्णनीलान् श्वेतासितश्वेतसितान् दिगीशवाहान् ध्वजान् दिक्करवंशशीर्षे वहेत् ॥ २८ ॥

(स० टी०)—આ ધ્વજાઓનું મૂકવાનું પૂર્વાદિ દિશાથી જાણવું. આઠ ધ્વજાઓ બે (२) હાથ પહોળી ને પાંચ (५) હાથ લાંબી હોવી જોઇએ. મે પૂર્વ દિશામાં પીળો રંગ ને હાથીના ચિત્રવાળી ઇન્દ્રની ધ્વજા. (१) અગ્નિકોણમાં લાલ વર્ણ ને (બકરા) ના ચિહ્નયુક્ત અગ્નિની ધ્વજા. (२) દક્ષિણમાં કાળો રંગ

ભેંસના ચિહ્ન સાથે યમની ધ્વજા. (૩) નૈર્ઋત્યમાં ગળી જેવો રંગ (નીલવર્ણ) સિંહયુક્ત રાક્ષસધ્વજ. (૪) પશ્ચિમમાં સફેત માછલાનું ચિહ્ન વરૂણધ્વજ. (૫) વાયુકોણમાં લીલોવર્ણ મૃગનું ચિહ્ન વાયુધ્વજ. (૬) ઉત્તરમાં શુકલવર્ણ અશ્વ (ઘોડા) નું ચિહ્નયુક્ત કુબેરધ્વજ. (૭) ઈશાનમાં શુકલવર્ણ બળદના ચિહ્નયુક્ત શિવધ્વજ. એવી દરેક ધ્વજાઓને માટે દશ (૧૦) હાથનો વાંશ લેવો જોઇએ. ધ્વજાઓ ન કરવાથી હવનાદિ કાર્ય નિષ્ફળ થાય છે. વિપરીતાખ્યા છન્દ છે[1]. ॥ ૨૮ ॥

॥ પતાકા નવમી કુંડપતાકાનો પ્રકાર ॥

लोकेशवर्णास्त्वयुताः पताकाः शैलेंदुदैर्घ्यायतिकाश्च मध्ये । चित्रं ध्वजं दिक्करदैर्घ्यवंशत्रिदोस्ततं प्रांतगकिंकिणीकम् ॥ २९ ॥

श्वेतां च नवमीं पूर्वेशानयोर्मध्यतो बुधः ।
विन्यसेत्तु पताकांश्च ध्वजांस्तानपि पूर्वतः ३०

अन्वयः—लोकेशवर्णास्त्वयुताः शैलेंदुदैर्घ्यायतिकाः पताकाः निवेशयेत्, दिक्करदैर्घ्यवंशत्रिदोस्ततं प्रांतगकिंकिणीकम् । एवंभूतं चित्रं ध्वजं निवेशयेत्. श्वेतां नवमीं पताकां पूर्वेशानयोः मध्ये निवेशयेत् तान् ध्वजान् च पूर्वतः निवेशयेत् ॥ २९ ॥ ३० ॥

(स० टी०)—આઠે (૮) પતાકાઓ ૭ હાથ લાંબી ને એક ૧ હાથ પહોળી તે ત્રિકોણ આકારવાળી પીળાસહિત પ્રથમ

---

१ अकरणे दोष पंचरात्रे । चित्रयंत्यसुरश्रेष्ठा ध्वजहीन सुरालयं । ध्वजेन रहिते प्रज्ञन् मंडपे तु वृथा भवेत् ॥

કહેલા વર્ણ ને વજ્રાદિ આયુધ સહિત દશ ૧૦ હાથના વાંશમાં મૂકવી. પૂર્વાદિ દિશાના ક્રમથી મૂકવી. દશ આયુધોના નામ, વજ્ર, શક્તિ, દંડ, ચક્ર, પાશ, અંકુશ, ગદા, ત્રિશૂલ (૨૮) આ શ્લોકમાં કહેલા રંગો. મધ્યમાં ૧૦ હાથના વાંસડા સહિત સાત (૭) હાથ લાંબી ને (૩) હાથ પહોળી ને ચામરયુક્ત ચિત્રવિચિત્ર વર્ણ કરવો. આ પતાકાઓને પણ ધ્વજાસહિત પંચમાંશ જમીનમાં ઘાલવો. સફેદ રંગવાળી નવમી પતાકા પૂર્વ ને ઈશાનના મધ્યમાં ઘાલવી. એવી રીતે ધ્વજા ને પતાકાઓ મળી કુલ ૧૮ થઈ ને ધ્વજા પતાકાઓની પૂજા કરવી. ઇન્દ્રવજ્રા ને અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે[1]. ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥

॥ નવકુંડ મૂકવાનો પ્રકાર ॥

प्राच्याश्चतुष्कोणभगेंदुखंडत्रिकोणवृत्तांगभुजांबुजानि। अष्टास्रि शक्रेश्वरयोस्तु मध्ये वेदास्रि वा वृत्तमुशंति कुंडम् ॥ ३१ ॥

अन्वयः—प्राच्याः चतुष्कोणभगेन्दुखंडत्रिकोणवृत्तांगभुजानि अष्टास्रि कुंडम् शक्रेश्वरयोः मध्ये वेदास्रि वा वृत्तं कुंडम् उशंति ॥ ३१ ॥

(स० टी०)—પૂર્વમાં ચતુરસ્ર (૧) અગ્નિકોણમાં યોનિ

---

[1] सारसंग्रहे–प्रतिकुण्डं पताकास्तु प्रोक्ताः स्युः शास्त्रकोविदैः । सप्तहस्तपताकाः स्युः सप्तमांशेन विस्तृताः ॥ लोकपालानुवर्णेन नवमी तु हिमप्रभा । पताकाश्च ध्वजाश्चापि गंधपुष्पसमन्विताः ॥ परशुरामः–त्रिहस्तविततो दीर्घो दशहस्तो विनिर्मितः । चामरेणान्वितः शीर्षे प्रांते सक्षुद्रघंटिकः ॥ दशहस्तोद्धृतो दंडे पुष्पगंधैः समन्विते । प्रकारान्तरं—पंचहस्ता ध्वजाः प्रोक्ता विस्तृताश्च द्विहस्तकाः । अथवा बाहुमानाः स्युः सर्वा वितस्तिविस्तृताः ॥

(૨) દક્ષિણમાં અર્ધચન્દ્ર (૩) નૈઋત્યમાં ત્રિકોણ (૪) પશ્ચિમમાં ગોળ (૫) વાયુકોણમાં ષટ્કોણ (૬) ઉત્તરમાં પદ્માકાર (૭) ઇશાનમાં અષ્ટકોણ (૮) પૂર્વ ને ઈશાનના મધ્યમાં નવમો આચાર્યકુંડ ચતુરસ્ર અથવા વર્તુલ આ પ્રમાણે નવકુંડની રચના કરવી. વિપરીતાખ્યા છન્દ છે. ॥ ૩૧ ॥

॥ પંચકુંડ તથા એક કુંડનો પ્રકાર ॥

आशेशकुंडैरिह पंचकुंडी चैकं यदा पश्चिमसोमशैवे । वेद्याः सपादेन करेण यद्वा पादांतरेणाखिलकुंडसंस्था ॥ ३२ ॥

अन्वयः—इह आशेशकुंडैः पंचकुंडी यदा च एकं कुंडं तदा पश्चिमसोमशैवे वेद्याः सकाशात् सपादेन करेण यद्वा पादान्तरेण अखिलकुंडसंस्था भवति ॥ ३२ ॥

(स॰ टी॰)—પંચકુંડીમાં પૂર્વમાં ચતુરસ્ર (૧) દક્ષિણમાં વૃત્ત (૨) પશ્ચિમમાં અર્ધચન્દ્ર (૩) ઉત્તરમાં પદ્મ (૪) ઈશાનમાં ચતુરસ્ર. (૫) અથવા એક (૧) કુંડ બનાવવો હોયતો પશ્ચિમ યા ઉત્તર યા ઈશાન દિશામાં માત્ર ચતુરસ્ર બનાવવો જોઇએ, તે કુંડો મહાવેદીથી ૩૦ આંગળ છોડીને અથવા મહાવેદીથી તૃતીયાંશ ભાગ વર્જ્યે કરીને કુંડ બનાવવા. ઇન્દ્રવજ્રા છન્દ છે. ॥ ૩૨ ॥

॥ બ્રાહ્મણાદિ વર્ણથી કુંડપ્રકાર ॥

विप्राच्चतुरस्रं च वृत्तं च वृत्तार्धं त्र्यस्त्रिस्याद्वेदकोणानि वापि । सर्वाण्याहुर्वृत्तरूपाणि चान्ये योन्याकाराण्यंगनानां तु तानि ॥ ३३ ॥

अन्वयः—विप्रात् शुत्यस्रं वृत्तं वृत्तार्द्धं त्र्यस्रि स्यात्, वा समानि अपि वेदकोणानि अन्ये सर्वाणि वृत्तरूपाणि च आहुः, तानि अङ्गनानां तु योन्याकाराणि भवन्ति ॥ ३३ ॥

(स० टी०)—બ્રાહ્મણને ચતુરસ્ર (૧) ક્ષત્રિયને વૃત્ત (૨) વૈશ્યને અર્ધચન્દ્ર (૩) શૂદ્રને ત્રિકોણ. કોઈ મત એવો છે કે દરેકને માટે વૃત્ત કુંડ શ્રેષ્ઠ છે. સ્ત્રી યજમાન હોય તો યોનિકુંડ કરવો. શાલિની છન્દ છે.[1] ॥ ૩૩ ॥

॥ દરેક કુંડોનું ફલ ॥

सिद्धिः पुत्राः शुभं शत्रुनाशः शांतिर्मृतिच्छिदे।
वृष्टिरारोग्यमुक्तं हि फलं प्राच्यादिकुंडके॥३४॥

अन्वय—प्राच्यादिकुंडके हि सिद्धिः, पुत्राः, शुभम्, शत्रुनाशः, शान्तिः, मृतिच्छिदे, वृष्टिः आरोग्यम्, फलं उक्तम् ३४

(स० टी०)—પૂર્વદિશાના કુંડમાં કોઈપણ કાર્યની સિદ્ધિ. અગ્નિકોણમાં પુત્રપ્રાપ્તિ. તેમ અનુક્રમે શુભ, શત્રુનાશ, શાન્તિ, મારણ, વૃષ્ટિ, આરોગ્ય. એ પ્રમાણે દરેક ફલો છે. વધુ ફલો શારદાતિલક નામના ગ્રન્થમાં છે. અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે[2]. ॥ ૩૪ ॥

---

१ विप्राणां चतुरस्रं स्याद्राज्ञां वर्तुलमिष्यते । वैश्यानामर्धचंद्राभं शूद्राणां त्र्यस्रमीरितम् ॥ चतुरस्रं तु सर्वेषां केचिदिच्छन्ति तांत्रिकाः । शारदायां पंचरात्रे सर्वाणि तानि वृत्तानि चतुरस्राणि वा सदा । सनत्कुमारः-स्त्रीणां कुंडानि विप्रेन्द्र योन्याकाराणि कारयेत् ॥

२ कामिकेः-ऐंद्र्यां स्तंभे चतुष्कोणमग्निभागे भगाकृतिम् । चन्द्रार्धं मारणे याम्ये द्वेषे ऽस्रं तु नैर्ऋते ॥ वारुण्यां शान्तिके वृत्तं षडस्रमुच्चाटनेऽनिले । उदीच्यां पौष्टिके पद्मं रौद्र्यामष्टास्रमुक्तिदम् ॥

॥ હોમ સંખ્યાનુસાર કુંડપ્રકાર ॥

शतार्द्धे रत्निः स्याच्छतपरिमितेऽरत्निवितत्तं
सहस्रे हस्तं स्यादयुतहवने हस्तयुगलम् ॥
चतुर्हस्तं लक्षे प्रयुतहवने षट्करमितं
ककुभिर्वा कोटौ नृपकरमपि प्राहुरपरे ॥३५॥

अन्वयः—शतार्द्धे रत्निः स्यात् शतपरिमिते अरत्निवितत्तं स्यात्, सहस्रे हस्तं स्यात्, अयुतहवने हस्तयुगलम्, लक्षे चतुर्हस्तं स्यात्, प्रयुतहवने षट्करम्, कोटौ ककुभिः वा अपरे नृपकर प्राहुः ॥ ३५ ॥

(स० टी०)—પચાસ (૫૦) આહુતિઓમાં રત્નિ (૨૧ આંગળ) પ્રમાણે કુંડ કરવો સો (૧૦૦) આહુતિઓમાં અરત્નિ (૨૨॥ આગળ) નો કુંડ. સહસ્ર (૧૦૦૦) આહુતિઓમાં એક હસ્ત દશ હજારમાં (૧૦૦૦૦) બે (૨) હાથનો, લાખ (૧૦૦૦૦૦) ચાર (૪) હાથનો દશ લાખમાં (૧૦૦૦૦૦૦) છ (૬) હાથ, કરોડ (૧૦૦૦૦૦૦૦) માં આઠ (૮) હાથનો અથવા દશ (૧૦) હાથનો, કોઈના મતમાં સોળ (૧૬) હાથનો કુડ કરવો શિખરિણી નામનો છન્દ છે[1] ॥ ૩૫ ॥

१ मुष्टिमानं शतार्धे तु शते चारत्निमात्रकम् । सहस्र लक्ष होतव्ये कुण्ड कुर्या-त्करा मतम् ॥ द्विहस्तमयुते लक्ष लक्षहोमे चतुष्करम् । दशलक्षमिते होमे षट्-करं संप्रचक्षते ॥ अष्टहस्तात्मकं कुण्डं कोटिहोमेषु नाधिकम् । भविष्यपुराणे-शारदायां-दशहस्तमितं कुण्डं कोटिहोमेऽपि शस्यते । क्वचित्-कोटिहोमे चतुर्हस्त-चतुरस्रं समतत । षोडशकरयोरेव तद्वत्प्राहुर्मिमेपलम् ॥

॥ બીજાઓના મતમાં કુંડમાનનો પ્રકાર ॥

लक्षैकवृद्ध्या दशलक्षकांतं करैकवृद्ध्या दशहस्तकं च । कोट्यर्धदिग्विंशतिलक्षलक्षदले मुनीष्वर्तुकृशानुहस्तम् ॥ ३६ ॥

अन्वयः—लक्षैकवृद्ध्या दशलक्षकान्तं करैकवृद्ध्या दशहस्तकं च कार्यमिति शेषः । पुनः कोट्यर्धदिग्विंशतिलक्षलक्षदले मुनीष्वर्तुकृशानुहस्तं कुंडं कार्यमिति ॥ ३६ ॥

(स० टी०)—એક લાખ આહૂતિનો હોમ હોય તો એક હાથનો, બે લાખ આહૂતિનો હોમ હોય તો બે. (૨) લાખ તેવી રીતે દશ લાખ આહૂતિમાં દશ હાથનો કુંડ કરવો. એક મત ૫૦ લાખ હોમમાં ૭ હાથનો. ૧૦ લાખ હોમમાં (૫) પાંચ હાથનો. (૨૦) વીસ લાખ હોમમાં છ (૬) હાથનો. ૫૦ હજાર હોમમાં ત્રણ (૩) હાથનો કુંડ કરવો. ઉપજાતિ વૃત્ત છે.[1] ॥૩૬॥

॥ એક હાથથી દશ હાથ સુધીના કુંડોનું ભુજમાન ॥

वेदाक्षीणि युगाग्नयः शशियुगान्यष्टाब्धयस्त्रीषवोऽष्टाक्षा वह्निरसा रसांगकमिता नेत्रर्पयोऽक्षस्वराः ॥ अंगुल्योऽथ यवाः खमभ्रमिषवः खं पंचषट् सागराः सप्ताभ्रं मुनयस्त्वमी निगदिता वेदास्रके बाहवः ॥ ३७ ॥

---

१ शारदायां–एकहस्तमितं कुंडं लक्षहोमे विधीयते । लक्षाणां दशकं यावत्तावद्धस्तेन वर्धयेत् । सिद्धान्तशेखरे–लक्षार्धे त्रिकरं कुंडं लक्षहोमे चतुष्करम् । कुंडं पंचकरं प्रोक्तं दशलक्षाहुतौ क्रमात् ॥ षड्‌हस्तं लक्षविंशत्यां कोट्यर्धे सप्तहस्तकम् ॥

अन्वयः—वेदाक्षीणि २४ युगाग्नयः ३४ शशियुगानि ४१ अष्टाब्धयः ४८ त्रीषवः ५३ अष्टाक्षाः ५८ वह्निरसाः ६३ रमाङ्कमिताः ६६ नेत्रर्षयः ७५ अक्षखराः ७५ अङ्गुल्यः । अथ यवाः खं अभ्रम् इषवः (५) खम् (०) पञ्च ५, षट् ६ मागराः ४ सप्त ७ अभ्रम्० मुनयः ७ अमी वाहवः वेदात्मके कुंडे निगदिताः ॥ ३७ ॥

(स० टी०)—એક હસ્તના કુંડમાં (૨૪) ચૌવીસ (આંગળનાં) યવનો હાથ કહ્યો છે. બે (૨) હાથના કુંડમાં ૩૪ આંગળને યવ. ૩ (ત્રણ) હાથના કુંડમાં ૪૧ આંગળને પાંચ (૫) યવ. ૪ ચાર હાથમાં ૪૮ (અડતાલીશ) આંગળને ૦ યવ એ પ્રકારે દરેક દરેક કુંડમાં જાણી લેવું. શાર્દૂલવિક્રીડિત છન્દ છે. ॥ ૩૭ ॥

॥ કુંડઉપર યોનિ મૂકવાનો પ્રકાર ॥

कुंडत्रयी दक्षिणयोनिरैंद्र्याः सौम्याग्रका स्यादितराणि पंच। पश्चाद्गगार्नीद्रदिगग्रकाणि योनिर्न कोणे न च योनिकुंडे ॥ ३८ ॥

अन्वयः—ऐन्द्र्याः कुण्डत्रयी दक्षिणयोनिः सौम्याग्रका स्यात्, इतराणि पञ्चकुण्डानि पश्चात् भगानि इन्द्रदिगग्रकाणि भवन्ति कोणे योनिकुंडे च योनिः नास्ति ॥ ३८ ॥

(स० टी०)—પૂર્વાદિ દિશાના ક્રમથી ત્રણ કુંડ થાય છે ચોરસ, યોનિ, ને અર્ધચન્દ્ર, એ કુંડોમાં દક્ષિણભાગમાં યોનિ લાગે છે, ને ઉત્તર બાજુ યોનિનો અગ્રભાગ થાય છે. બીજા જે પાંચ કુંડો એમાં પશ્ચિમ દિશામાં યોનિ થાય છે ને અગ્રભાગ પૂર્વતરફ

હોય છે. નવમો જે કુંડ તેને ઇશાન ને પૂર્વની મધ્યમાં તેને પશ્ચિમમાં યોનિ થાય છે. વિશેષ–યોનિ કુંડમાં યોનિ લાગતી નથી. જેમ પદ્મકુંડમાં નાભિ નથી થતી. ઇન્દ્રવજ્રા છન્દ છે.[1] ॥૩૮॥

સર્વ કુંડોની પ્રકૃતિભૂત ચતુષ્કોણ સાધન.

द्विघ्नव्यासं तुर्यचिह्नं सपाशं सूत्रं शंकौ पश्चिमे पूर्वगेऽपि । दत्त्वा कर्षेत्कोणयोः पाशतुर्ये स्यादेवं वा वेदकोणं समानम् ॥ ३९ ॥

अन्वयः—द्विघ्नव्यासं तुर्यचिह्नं सपाशं सूत्रं पश्चिमे शंकौ पूर्वगेऽपि शंकौ दत्त्वा कोणयोः पाशतुर्ये कर्षेत् एवं वेदकोणं समानं भवति वा पादपूरणे ॥ ३९ ॥

(स० टी०)—પ્રથમ દિશાઓ સિદ્ધ કરી. બન્ને–છેડાપર–પાશ કરેલી દોરી કુંડના વ્યાસથી બમણી ભરી લેવી. પછી તેના ચાર ભાગ કરવા તેમાં બરોબર સરખે અંતરે ચિહ્ન કરવાં એટલે તેમાં ત્રણ ચિહ્ન આવશે. પછી પૂર્વ ને પશ્ચિમ (૨૪ અંગુલને છેટે) બે શંકુઓ મૂકવી તેમાં દિશાના એક એક પાશ પરોવવા પછી વચ્ચેનું જે ચિહ્ન બરોબર દક્ષિણ દિશાની મધ્ય રેખા ઉપર આવે તેમ અગ્નિ તથા નૈર્ઋત્ય કોણમાં દોરીનાં બાકીનાં ચિહ્ન બે ખેંચવા. એટલે દક્ષિણ દિશા તરફનું અર્ધ ચતુરસ્ર થાય એમ બન્ને અર્ધ મળી સંપૂર્ણ ચતુરસ્ત્ર સરખા

---

[1] त्रैलोक्यसारे–नवमस्यापि कुंडस्य योनिर्दक्षदले स्थिता। अन्यत्र–नार्पयेत्कुंडकोणेषु योनिं तां तंत्रवित्तमः ॥ योनिकुंडे तथा योनिं पद्मे नाभिं विवर्जयेत् ॥

કર્ણ નાખવાથી થાય. સમચતુસ્રની લંબાઈ અને પહોળાઈના ગુણાકારથી ક્ષેત્રફલ આવે છે.

જેમકે એક હસ્તના કુંડના ૨૪ અંગુલ છે એટલે ચતુરસ્રમાં તેના ચાર ભુજ સરખા છે. તેથી ૨૪ લંબાઈ અને ૨૪ પહોળાઈ (૨૪) અંગુલ છે તેનો ગુણાકાર ×૨૪/૨૪ } ૫૭૬ ક્ષેત્રફલ થાય. એવી રીતે બીજું પણ જાણવું. શાલિનીવૃત્ત છે.[1] ॥ ૩૯ ॥

॥ યોનિકુંડ ॥

क्षेत्रे जिनांशे पुरतः शरांशान्संवर्ध्य च स्वीयरदांशयुक्तान् । कर्णांघ्रिमानेन लिखेन्दुखंडे प्रत्यक्पुरोंकाद्गुणतो भगाभम् ॥ ४० ॥

अन्वयः—हे शिष्य जिनांशे क्षेत्रे स्वीयरदांशयुक्तान् शरांशान् पुरतः संवर्ध्य कर्णांघ्रिमानेन प्रत्यक्पुरोऽङ्कात् इन्दुखंडे लिख ततः गुणतः भगाभं कुंडं भवतीति शेषः ॥ ४० ॥

(स० टी०)—હે શિષ્ય અંગુલના ક્ષેત્રને વિષે તેના ૨૪ ભાગ કરીને તેમાંથી ૫ ભાગ પોતાના ૩૨ મા ભાગ સહિત લઇને તત્પરિમિત ક્ષેત્ર ઉત્તર તરફ વધારવું પછી ચતુરસ્રના કર્ણના ચતુર્થાંશ પ્રમાણ વ્યાસાર્ધથી ચતુરસ્રના દક્ષિણમાં દક્ષિણબિન્દુથી પૂર્વ બિન્દુસુધી એક અને દક્ષિણ બિન્દુથી પશ્ચિમ બિન્દુસુધી એક એવા બે વૃત્ત કરવા. અને વૃત્તાર્ધના પૂર્વ પશ્ચિમ બિન્દુથી વર્ધિત ક્ષેત્રના ઉત્તર બિન્દુસુધી બે સૂત્ર દેવા એટલે યોનિકુંડ થશે.

---

[1] क्षेत्रफलस्य सूत्रं-समश्रुतौ तुल्यचतुर्भुजे च तथायते तद्भुजकोटिघात. ।

૫ ભાગનો ૩૨ મો ભાગ ૦–૧–૨–તે સહીત ૫ મો ભાગ ૨૪ અંગુલના અર્ધમાં ઉમેરતાં ૧૨–૦–૦–૦

૫–૧–૨–૦

૧૭–૧–૨ લંબ થાય છે. ૧૨ ગુણતાં તેનો મોટો ભાગ ત્રિકોણ થતાં તેનુ ક્ષેત્રનું ફલ. મો૦ ૨૦૫–૭–૦–થયું.

હવે નાના ત્રિકોણનું ક્ષેત્રફલ ૧૨–૦

×૧૨–૦

૧૪૪–૦ થયું.

મો૦ ૨૦૫–૭–૦–૦–૦
ના૦ ૧૪૪–૦–૦–૦–૦
અર્ધવૃત–ક્ષેત્રફલ ૧૧૩–૦–૬–૨–૪
૧૧૩–૦–૬–૨–૪

કુલક્ષેત્રફલ ૫૭૬–૦–૪–૫–૦

ચતુરસ્રનો કર્ણ. અં. ૩૩. ય. ૭ યૂ. ૪–લી. ૨ તેનો અર્ધ ૧૬–૭–૬–૧ વૃત્તાર્ધનો વ્યાસ થાય છે. તેનો વર્ગ ૨૮૮ છે. તેને ૩૯૨૭ થી ગુણી ૫૦૦૦ થી ભાગતાં ૨૨૬–૧–૫–૦ એ બે વૃત્તાર્ધનું ક્ષેત્રફલ થયું એટલે એકનું ૧૧૩–૦–૬–૨–૪ બીજાપણું તેટલું બધાનો ટોટલ ૫૭૬–૫ થયો. ઇન્દ્રવજ્રા છન્દ છે.[1] ॥ ૪૦ ॥

॥ અર્ધચન્દ્ર અથવા વૃતાર્ધ ॥

स्वशतांशयुतेषु भागहीनः स्वधरित्रीमितकर्क-

---

[1] उक्तं च–स्थापने सर्वकुंडानां ध्वजायः सर्वसिद्धिदः । यवांशो वाधिकं हीनं दोषदो न दूषयेत् ॥ आयदोषविशुद्ध्यर्थं क्रियते शास्त्रकोविदैः ॥

टेन मध्यात् । कृतवृतदलेऽग्रतश्च जीवां विदधा-
त्विंदुदलस्य साधुसिद्ध्यै ॥ ४१ ॥

अन्वयः—हे शिष्य भवानिति शेषः इन्दुदलस्य अर्ध-
चन्द्रकुंडस्य साधुसिद्ध्यै मध्यात् स्वशतांशयुतेषु भागहीनः
स्वधरित्रीमितकर्कटेन कृतवृत्तदले सति अग्रतः जीवां ज्यां
विदधातु इति ॥ ४१ ॥

(स० टी०)—હે શિષ્ય ૨૪ અંગુલ ક્ષેત્રમાંથી તેનો પંચ-
માંશ અને તે પંચમાંશનો શતાંશ બાદ કરીને જે શેષ રહે તત્પ-
રિમિત વ્યાસાર્ધથી મધ્ય બિન્દુથી ક્ષેત્રના દક્ષિણ તરફ વૃત્તાર્ધ
કરીને તેના બે અગ્રને જ્યા રૂપ સૂત્ર દેવું એટલે વૃતાર્ધ કુંડ થશે.

૨૪ અંગુલનો પંચમાંશ ૪–૬–૩–૧–૫
તેનો શતાંશ ૦–૦–૩–૦–૪
મળીને ૪–૬–૬–૨–૧

ઉપરના ટોટલને ૨૪ આંગળમાંથી બાદ કરતાં ૨૪–૦–૦–૦–૦
૪–૬–૬–૨–૧
બાકી ૧૯–૧–૧–૫–૭
૧૯–૧–૧–૫–૭

તે વ્યાસાર્ધ થયું; અને વ્યાસ ૩૮–૨–૩–૩–૬

તેનો વર્ગ ૧૪૬૭–૧–૫–૪–૩ તેને ૩૯૨૭ થી ગુણી
૫૦૦૦ થી ભાગતાં ૧૧૫૨–૨–૬–૦ વૃત્તનું ક્ષેત્રફલ થયું,
તેનું અર્ધ ૫૭૬–૧–૩–૨ વૃતાર્ધનું ક્ષેત્રફલ ગુણાકાર
૫૭૬૧૭૪૦ વસન્તતિલકાવૃત્ત છે. ॥ ૪૧ ॥

॥ ત્રિકોણ અને વૃત્તકુંડ પ્રકાર ॥

वह्न्यंशं पुरतो निधाय च पुनः श्रोण्योश्चतुर्थांशकं चिह्नेषु त्रिषु सूत्रदानत इदं स्यात्र्यस्रि कष्टोज्झितम् । विश्वां (१३)शैः स्वजिनांशकेन सहितैः क्षेत्रे जिनांशे कृते व्यासार्धेन मितेन मंडलमिदं स्याद् वृत्तसंज्ञं शुभम् ॥ ४२ ॥

अन्वयः—चतुरस्रक्षेत्रस्य वह्न्यंशं पुरतः निधाय पुनः श्रोण्योः क्षेत्रस्य चतुर्थांशकं निधाय पुनः त्रिषु चिह्नेषु सूत्रदानात् कष्टोज्झितं त्र्यस्रिकुंडं स्यात् क्षेत्रे जिनांशे कृते सति स्वजिनांशकेन सहितैः क्षेत्रस्य विश्वांशैः व्यासार्धेन मितेन कर्कटेन मंडलम् इदं शुभं वृत्तसंज्ञं कुंडं स्यात् ॥ ४२ ॥

(स० टी०)—૨૪ અંગુલ ક્ષેત્રનો તૃતીયાંશ અગ્રતરફ વધારીને શ્રોણિના બેઉ બાજુ ઉપર ચતુર્થાંશ વધારવા અને ત્રણે અગ્રોને જોડનાર બે સૂત્ર દેવા એટલે કષ્ટ રહી ત્ર્યસ સિદ્ધ થાય. ક્ષેત્રના ૨૪ ભાગ કરી તેમાંથી તેર ભાગ પોતાના ૨૪ મા ભાગ સહિત લઇને તત્પરિમિત વ્યાસાર્ધથી ક્ષેત્રના મધ્ય બિન્દુથી વૃત્ત કરવું એટલે વૃત્તકુંડ થશે.

ક્ષેત્રનો તૃતીયાંશ ૮ અંગુલ અગ્ર વધારવાથી લંબ ૩૨ અંગુલ અને ચતુર્થાંશ ૬ અંગુલ બે બાજુ વધારવાથી ૩૬ અંગુલ અને ભુજા અર્ધ ૧૮

લં. ૩૨
ભુ. અ. ૧૮
ક્ષેત્રફલ ૫૭૬

૧૩ ને તેના ૨૪ થી ભાગ ૦-૪-૨-૫-૩ મળી ૧૩-૪-૨-૫-૩ થયા તે વ્યાસાર્ધ થયું, તેનો બમણો ૨૭-૦-૫-૨-૬ વ્યાસ તેનો વર્ગ ૭૩૩-૪-૧-૦ તેને ૩૯૨૭ થી ગુણી ૫૦૦૦ થી ભાગતાં ક્ષેત્રફલ-૫૭૬-૦-૦-૬-૫-વૃત્તનું થશે ગુણાકાર ૨૮૮૦૫૧૫ થાય શાર્દૂલ વિક્રીડીત છન્દ છે.[1] ॥ ૪૨ ॥

॥ પડસ્ર કુંડ ॥

भक्ते क्षेत्रे जिनांशैर्धृतिमितलवकैः स्वाक्षिशैलांशयुक्तैर्व्यासार्द्धान्मंडले तन्मितधृतगुणके कर्कटे चेंदुरिक्तः ॥ षड्चिह्नेषु प्रदद्याद्रसमितगुणकानेकमेकं तु हित्वा नाशे संध्यर्तुदोषामपि च वृतिकृतेर्नेत्ररम्यं षडस्रम् ॥ ४३ ॥

अन्वयः—क्षेत्रे जिनांशैः भक्ते क्षेत्रेण स्वाक्षिशैलांशयुक्तैः धृतिमितलवकैः तावता व्यासार्द्धेन मंडले कृते सति तन्मितधृतगुणके वा कर्कटे इन्दुरिक्तः परिवर्तनेन षड्चिह्नेषु एकमेकं हित्वा षड् सूत्राणि प्रदद्यात् ततः संध्यर्तुदोषां नाशे अपि च धृतिकृतेर्नाशे नेत्ररम्यं षडस्रं भवति ॥ ४३ ॥

(સ૦ ટી૦)—૨૪ અંગુલ ક્ષેત્રના ૨૪ ભાગ કરીને તેમાંથી ૧૮ ભાગ પોતાના ૭૨ મા ભાગ સહિત લઇને તત્પરિમિત વ્યાસાર્ધથી વૃત્ત દોરવું. પછી તેજ કર્કટકથી ઉતરે બિન્દુથી પ્રારભ કરીને વૃત્તમાં છ ચિહ્ન કરવાં, અને એક એક ચિહ્ન

[1] लीलावत्यां—लम्बगुण भूम्यर्द्धं स्पष्ट त्रिभुजे फल भवति ॥

વચમાં મૂકીને સામસામા ચિહ્નને જોડનારી એવાં ૬ સૂત્ર દેવાં, પછી મધ્ય સંધીના ૬ ભુજ અને વૃત્ત કાઢી નાંખવાથી નેત્રરમ્ય ષડસ્ર થશે.

૧૮ ભાગનો ૭૨ મો ભાગ –૦–૨ તેમાં ઉમેરતાં –૧૮–૨ વ્યાસાર્ધ થયો, અને વ્યાસ ૩૬–૪ થયો, અને વ્યાસનો ચતુર્થાંશ બાદ કરતાં લંબ ૨૭–૩ (ત્રણ) થાય છે.

વ્યાસાર્ધ ૧૮–૨–૦

વ્યાસને એટલે–૩૬–૪–ને ×૧૦૩૯૨૩ } त्रिद्व्यंकाग्नि- नभश्चन्द्रैः વ્યાસ ૩૬–૪–૦ લંબ ૨૭–૩–૦

ગુણાકાર કરી ÷ ૧૨૦૦૦૦ થી ભાગતાં તેનો ભુજ ૩૧-૪-૭ લંબને એટલે ૨૭–૩–ને ભુજાર્ધ ૧૫–૬–૩–૪ થી ગુણતાં મોટા ત્રિકોણનું ક્ષેત્રફલ ૪૩૨–૫–૧–૬ થયું.

લઘુભુજ ૧૦–૪–૨–૩ લઘુલંબ ૯–૧ તેને લઘુભુજાર્ધથી ૫–૨–૧–૧ થી ગુણતાં ૪૮–૦–૪–૬–૫ એક નાના ત્રિકોણનું ક્ષેત્રફલ થયું તેને ત્રણે ગુણતાં ત્રણનું ૧૪૪–૧–૬–૩–૭ તેમાં ૪૩૨–૫–૧–૬ ઉમેરતાં ૫૭૬–૭–૦–૧–૭ ક્ષેત્રફલ. સ્રગ્ધરા નામનો છન્દ છે. ॥ ૪૩ ॥

॥ બીજા પ્રકારથી ષટ્કોણનું લક્ષણ ॥

अथवा जिनभक्तकुण्डमानात्तिथिभागैः खख-भूपभागहीनैः । मितकर्कटकोद्भवे तु वृत्ते विधु-रिक्तः समपड्भुजैः षडस्रम् ॥ ४४ ॥

अन्वयः—अथवा जिनभक्तकुण्डमानात् खखभूपभाग-

हीनैः तिथिभागैः मितकर्कटकोद्भवे वृत्ते विधुरिक्तैः समपड्भुजैः षडस्त्रं भवति तु निश्चये ॥ ४४ ॥

(સ૦ ટી૦)—અથવા ક્ષેત્રના ૨૪ ભાગ કરી તેમાંથી પંદરમો ભાગ પોતાના ૧૬૦ ભાગ કમી કરીને લઇ તે. તત્પરિમિત વ્યાસાર્ધથી વૃત્ત કરવું, અને તેજ કર્કટકથી ઉત્તર દિશાથી પ્રારંભ કરીને વૃત્તમાં ૬ ચિહ્ન કરીને તેઓને જોડનારા છ ભુજ કરવા એટલે સમભુજ ષડસ્ર થશે.

ભુજમાન—૧૪।૭।૨। ક્ષેત્રના મધ્યમાં દક્ષિણ ને ઉત્તર તરફ રેખા પૂર્વ પશ્ચિમ અધોભુજ ઉર્ધ્વભુજ પર્યન્ત દોરતાં બે ચતુરસ્ર પરસ્પર સંલગ્ન એવા થાય પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ રેખાઓમાં રહેલા તેનું માન ૭।૩।૫ છે. ભુ. ૧૪।૭।૨।

અન્તર્મુખ ભુજ ૧૪।૭।૨ ૧૪।૭।૨। અર્ધ વ્યાસ

અને મધ્યરેખા લંબ ૧૨।૭।૪। નો છે. ૨૯।૬।૪

ભૂ૦ ૨૯।૬।૪ ખં૦ ૨૨।૨।૭

મુ૦ ૧૪।૭।૨ लंबेन विघ्नं भुमुखैक्यखण्डं ૧૨।૭।૪ લંબથી ગુણ્યા

ઐ૦ ૪૪।૫।૬ ૨૮૮।૩।૧।૫ અર્ધ ક્ષેત્ર થયુ.

અર્ધ ૨૨।૨।૭ તેનું બમણું ક્ષેત્ર ૫૭૬।૬।૩।૨

વસંતતિલકાવૃત્ત છે. ॥ ૮૮ ॥

॥ પદ્મકુંડનું લક્ષણ ॥

अष्टांशाच्च यतश्च वृत्तशरकैः यत्रादिमं कर्णिका युग्मे षोडशकेसराणि चरमे स्वाष्टत्रिभागोनिते । भक्ते षोडशधा शरांतरधृते स्युः कर्कटेऽष्टौ छदाः

सर्वांस्तां खन कर्णिकां त्यज निजायामोच्चकां स्यात्कजम् ॥ ४५ ॥

अन्वयः—हे शिष्य क्षेत्रस्य अष्टमांशात् च यतः वृद्धेः वृत्तशरके कृते यत्र आदिमं वृत्तं कर्णिकायुग्मे वृत्ते षोडश केसराणि चरमे पञ्चमे स्वाष्टत्रिभागोनिते षोडशधा शरान्तरधृते कर्कटे अष्टौ छदाः पत्राणि स्युः सर्वान् तान् खन निजयामोच्चकां कर्णिकां त्यज एवं कृते पद्मकुंडं स्यात् ॥ ४५ ॥

(स० टी०)—પહેલાની માફક ૨૪ ભાગનું જે ક્ષેત્ર હોય તેના અષ્ટમાંશથી જે વૃત્ત કર્યા હોય તેમાં જે પ્રથમ વૃત્ત તે કર્ણિકા. ને બીજું વૃત્ત તે ત્રણ આંગળ છોડીને બનાવવું તે વૃત્ત કેશર તે ૧૬ પત્ર રૂપ છે. ફરી ત્રણ આંગળ છોડીને ત્રણ વૃત્ત બનાવવાં તે દરેક મળી પાંચ થયા.

પછી ૩ આંગળોને પોતાના ૩૮ મો ભાગ તે ૫–યૂકા ૧–બાલાગ્ર બાદ કરવું. તો ૨–આંગળ ૭–ય. ૫. યૂ.–લિક્ષા–૦–ત્રા૦ ૧ બાકી રહ્યું. પછી એ માનથી કર્કટથી પશ્ચિમ વૃત્તમાં ૧૬–ચિહ્ન કરવા. ને તે સમાન વિભાગવાલા પાંચ વૃત્તના મધ્ય બિન્દુ ઉપરથી કર્કટક ફેરવવાથી આઠ (૮) પત્ર થશે. શાર્દૂલવિક્રીડીતછન્દ છે.

૨૪ આંગળનું ક્ષેત્રફલ ૪૫૨।૩।૧

અંતિમવૃત્ત–૨૯।૬।૬।૦ પહેલાના ક્ષેત્રફલમાં મેળવાથી

ક્ષેત્રફલ–૬૬૬।૪।૪।૫।૦ અથવા છેલ્લા ક્ષેત્રફળમાંથી બાદ

એ બેનું અંતરાર્ધ–૧૨૩।૪।૬ કરવાથી પૂર્ણ ફળ. ૫૭૫।૭।૭

॥ ૪૫ ॥

॥ અષ્ટાસ્રિ કુંડ લક્ષણ ॥

क्षेत्रे जिनांशे गजचन्द्रभागैः स्वाष्टाक्षिभागेन युतैस्तु वृत्ते । विदिग्दिशोरंतरतोऽष्टसूत्रैस्तृतीययुक्तैरिदमष्टकोणम् ॥ ४६ ॥

अन्वयः—जिनांशे क्षेत्रे स्वाष्टाक्षिभागेन युतैः गजचन्द्रभागैः वृत्ते कृते विदिग्दिशोः अन्तरतः तृतीययुक्तैः अष्टसूत्रैः इदं अष्टकोणं कुंडं भवति ॥ ४६ ॥

(स० टी०)—ક્ષેત્રના ૨૪ ભાગ કરી અને ૧૮ ભાગોવડે કરીને ૨૮ અંશોથી યુક્ત કર્કાટક વડે વૃત્ત કરીને અર્થાત્ વ્યાસને બમણા કરીને દિશાને વિદિશાઓમાં આઠ ચિહ્ન કરવાથી જે આઠ ભુજમાં ત્રણ મેળવવાથી ને તેમાંથી બે (૨) ચિહ્ન છોડી દઇને ત્રિજા ચિહ્નવડે ૮ કોણ રેખા કરવાથી તે વૃત્તને ત્યાગ કરવાથી અષ્ટાસ્રિ થશે.

વ્યાસાર્ધ–૧૮।૫।૧।૧	મધ્યેંતર–૧૪।૨।૨
વ્યાસ–૩૭।૨।૨।૨	કર્ણ–૧૪।૨।૨
ભુજા–૧૪।૨।૨	ભુજલઘુમાન–૧૦।૧।૦
લ૦–૧૦।૧।૦	રેખા–૩૪।૩।૫।૪
ઘાત–૧૪૪।૩	ભુજફલ–૪૯૨।૩।૦
કોણક્ષેત્રફલ–૫૦।૨।૦	
પૂર્ણકોણફલ–૬૩।૧।૪	પૂર્વક્ષેત્રફલ–૩૮૯।૭।૦
બમણા–૧૮૬।૩।૦	પૂર્ણ–૫૭૬।૨।૦

ઉપજાતિ નામનો છન્દ છે. ॥ ४६ ॥

॥ બીજા પ્રકારથી અષ્ટકોણનું લક્ષણ ॥

मध्ये गुणे वेदयमैर्विभक्ते शक्रैर्निजर्यघ्रिलवेन युक्तैः । वृत्ते कृते दिग्विदिशोऽन्तराले गजैर्भुजैः स्यादथवाष्टकोणम् ॥ ४७ ॥

अन्वयः—अथवा मध्ये गुणे वेदमयैः विभक्ते सति पुनः निजर्यघ्रिलवेन युक्तैः क्षेत्रस्य शक्रैः भागैः वृत्ते कृते दिग्विदिशोऽन्तराले गजैः भुजैः अष्टकोणं स्यात् ॥ ४७ ॥

(स० टी०) અથવા તો ૨૪ આંગળના ક્ષેત્રને ૨૫ ભાગ કરી. ક્ષેત્રને ૧૪ ભાગ અથવા ૧૪ આંગળ એના ૪૭ મો ભાગ (૨) યવ ૩–યૂકા૦ લિક્ષા (૪) વાલાગ્ર થયા. એને ૧૪ આંગળ મેળવી તે સરખો વૃત્ત બનાવીને કર્કટક દિશાને વિદિશાઓમાં ફેરવી ૮ ભુજરેખા કરવાથી અષ્ટકોણ કુંડ થશે.

ભુજમાન–૧૦।૭।૩	વ્યાસ–૨૮।૪।૬
શર–૧૧।૦।૫।૪	ભુજ–૨૬।૩।૩
દ્વિશર–૨૬।૩।૩	ક્ષેત્રફલ–૨૮૮।૪।૪
ભુ૦–૧૦।૭।૩	લંબ–૭।૬
૩૭।૨।૬	૨૬।૩।૩
ખંડ–૧૮।૫।૩	ક્ષેત્રફલ–૧૪।૪।૫
	પૂર્ણ–૫૭૬।૬।૪

ઉપજાતિ નામનો છન્દ છે. ॥ ૪૭ ॥

॥ ખાત ને કંઠનું લક્ષણ ॥

खातं क्षेत्रसमं प्राहुरन्ये तु मेखलां विना । कंठो जिनांशमानः स्यादर्कांश इति चापरे ४८

अन्वयः—खातं क्षेत्रसमं प्राहुः अन्ये मेखलां विना क्षेत्रसमं प्राहुः कंठः जिनांशमानः स्यात् अपरे अर्कांशः इति वदन्ति ॥ ४८ ॥

(स० टी०)—ક્ષેત્રની બરાબર ખાત કહ્યો છે. અર્થાત્ ૨૪ અંગુલના કુંડમાં ૨૪ અંગુલનો ખાત થશે. બીજા આચાર્યો–મેખલાને છોડીને કુંડની બરાબર ખાત કરવો, એવી વ્યવસ્થા સૂક્ષ્મ સ્થૂલ હવિના અનુસાર જાણવી છે. ને બીજા આચાર્યો–૧૨–મા અંશથી કહે છે. અનુષ્ટુપ્ છંદ છે. ॥ ૪૮ ॥

॥ મેખલાનું અધમાદિક પ્રમાણ ॥

अधमा मेखलैका स्यान्मध्यमं मेखलाद्वयम् ।
श्रेष्ठास्तिस्रोऽथवा द्वित्रिपंचस्वधमतादिकम् ॥

अन्वयः—एका मेखला अधमा मेखलाद्वयम् मध्यमं तिस्रः श्रेष्ठाः अथवा द्वित्रिपञ्चसु अधमादिकम् भवंति ॥४९॥

(स० टी०)—એક મેખલા અધમ છે. બે (૨) મેખલાઓ મધ્યમ છે. ત્રણ (૩) મેખલાઓ ઉત્તમ છે. અથવા બે અધમ ત્રણ મધ્યમ ને પાંચ ઉત્તમ છે. અનુષ્ટુપ છન્દ છે.[1] ॥ ४૯ ॥

॥ ખાત ક્ષેત્રનો સ્પષ્ટાક્ષર કરીને મેખલાનું લક્ષણ ॥

अष्टधा विहितकुंडशरांशैः संखनेद्ध्रुवमुपर्यन-लांशैः । मेखला विरचयेदपि तिस्रः पङ्कजार्कलव-विस्तृतपिंडाः ॥ ५० ॥

---

1 क्रियासारे–नाभियोनिसमायुक्तं कुंडं श्रेष्ठं त्रिमेखलम् । कुंडं द्विमेखलं मध्यं नीचं स्यादेकमेखलम् ॥ लक्षणसंग्रहे–मुख्यास्तु पंच ताः प्रोक्ता मध्यमास्तिस्र एव च । द्वे स्यातां मध्यमे पक्षे एका स्यादधमाधमा ॥ विशेषः–त्रिमेखलं द्विजे कुंडं क्षत्रियस्य द्विमेखलम् । मेखलैकं तु वैश्यस्य–इति ॥

अन्वयः—अष्टधा विहितकुंडशरांशैः भुवं संखनेत् उपरि अनलांशैः तिस्रः मेखला विरचयेत् कीदृश्यो मेखलाः षड्गजार्कलवविस्तृतपिंडाः ॥ ५० ॥

(स० टी०)—૨૪ અંગુલ ક્ષેત્રને આઠ ભાગ કરીને ત્રણ ત્રણ અંગુલના પાંચ ભાગ કરવા. અથવા ૧૫ અંગુલ ભૂમી ખોદવી. ભૂમીના ઉપર ત્રણ ભાગમાં અર્થાત્ ૯ આંગળમાં ૩ મેખલા થાય છે એની ઉંચાઇ ક્રમથી ૪ા૩ા૨ આંગળ થશે. અથવા ખાતના ઉપર એક આંગળ ભૂમી કંઠરૂપ છોડી પ્રથમ મેખલા ૪ આંગળ, બીજી ૩ આંગળ ને ત્રીજી ૨ આંગળની કરવી. રથોદ્ધતા છન્દ છે.[1] ॥ ૫૦ ॥

॥ બીજા પ્રકારથી મેખલાનું અને નાભિનું લક્ષણ ॥

रसांशकादुन्नतविस्तृताश्च तिस्रोऽथवैका युगभागतुल्या । पंचाथवा षट्शरवेदरामद्व्यंशैस्ततः स्युर्नवभागपिंडाः ॥५१॥ आद्या परास्तच्छरभागहीना जिनांशकंठाद्बहिरेव सर्वाः। कुंडानुकारा अपि मेखलाः स्युरकांगभागोच्च ततस्तु नाभिः ॥ ५२ ॥

---

१ विश्वकर्मा—व्यासात्सप्ततः करः प्रोक्तो निम्नं विश्वांगुलेन तु । कंठान्तरं मेखला तु उन्नता या त्र्यांगुलैः ॥ क्रियासारे—प्रधानमेखलोत्सेधः सुक्रमस्त्र्यंगुलम् । तद्बाह्यं मेखलोत्सेधं पंचांगुलमिति स्मृतम् ॥ तद्बाह्यमंगुलोत्सेधमंगुलद्वितयं पृथक् । चतुर्विंशांगुलव्यासो मेखलात्रितयस्य तु ॥ योगिनी—मेखलाः प्रायो देवि कुण्डादिषु विशेषतः । पञ्चनागाग्निभागैर्मिताः स्युर्गोपिताः शुभाः ॥ परशुरामविश्वकर्मभ्यां—खातेऽप्यधिके भवेद्रोगो हीने धेनुधनक्षयः । वक्रे कुंडे च संतापो मरणं छिन्नमेखले ॥ मेखलारहिते शोकोऽभ्यधिके वित्तसंक्षयः । भार्याविनाशनं प्रोक्तं कुंडं योन्याविनाऽशुभम् ॥ कुंडं वाकंठरहितं प्रमादीनां यदिष्टदं ॥

अन्वयः—रसांसकात् उन्नतविस्तृताः तिस्रः मेखलाः स्युः अथवा युगभागतुल्या एका मेखला स्यात् वा षट्शरवेदरामभ्रंशैः ततः पंच मेखलाः स्युः आद्या नवभागपिंडाः अपरा शरभागहीनाः सर्वाः कंठाद्बहिः एव कार्याः कुंडानुकारा अपि स्युः तु नाभिः अर्कांगभागोच ॥ ५२ ॥

(स० टी०)—ક્ષેત્રનો છઠો ભાગ અથવા ૨૪ આંગળના ક્ષેત્રમાં ચાર આંગળ ઉચી તથા પહોળી ત્રણ મેખલાઓ થાય છે. એક મેખલા પ્રક્ષ અથવા એક મેખલા ક્ષેત્રનો ચોથા ભાગમાં અર્થાત્ ૨૪ આંગળના ક્ષેત્રમાં ૬—આંગળ ઉચી ને ૬—પહોળી બનાવવી જોઇએ. આનું તાત્પર્ય એ છે કે પ્રથમ મેખલા ૧૨ આંગળ ઉચી બનાવવાથી ને ચાર આંગળ પહોળી ને બીજી ૮ આંગળ ઉચી ને ૪—આંગળ પહોળી ને ત્રીજી ૪ આંગળ ઉચી ને ૪—આંગળ પહોળી એમ બનાવવાથી દરેક મેખલાઓ ૪।૪ આંગળ પહોળી ને ઉચી થશે. હવે પાંચ મેખલા બનાવવાનો પક્ષ પહેલી મેખળા ૬—આંગળ પહોળી ને નવ આંગળ ઉચી. બીજી મેખલા ૫—આંગળ પહોળી અને આંગળ ૭ય. ૧ યૂ. ૪ લિ. ૬ વા ૧ એટલી ઉચી બનાવવી. એવી રીતે ત્રીજી મેખલા. ચોથી ૩—આંગળ—ને પાંચમી ૨—આંગળ ઉંચાઇમાં પહેલાથી પંચમાંશ ન્યૂન ઉચી કરવી. જે આકારના કુંડ હોય તેવા પ્રકારની થાય છે. નાભિ પણ કુંડથી બારમા અંશ પ્રમાણે થાય છે ને પહોળી ૪ આંગળ બનાવવી. વિપરીતાખ્યાનકી ને શાલિનીછન્દ છે. ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥

॥ પ્રકારાન્તરથી નાભિનું લક્ષણ ॥

कुंडाकारो नाभिरंभोजसाम्यो वाञ्जेऽयंनेनां-

शहानिर्दलाग्रे । शेषक्षेत्रे वह्निवृत्तैः समेतैः स्युर्वै कर्णीकेसराः पत्रकाणि ॥ ५३ ॥

अन्वयः—अथवा अंभोजसाम्यः नाभिः वा कुंडाकारः नाभिः अयं अब्जेन इनांशहानिः दलाग्रे शेषक्षेत्रे वह्निवृत्ते समे कर्णी स्युः केसराः पत्राणि स्युः ॥ ५३ ॥

(स० टी०) બીજા પ્રકારથી વા સર્વકુંડોમાં કમલના જેવા આકારવાળી નાભિની રચના કરવી. હવે પદ્મકુંડમાં નાભિની રચના ન કરવી. ૨૪, આંગળમાં ૨—આંગળ ઉંચી ને ૪—આંગળ પહોળી નાભિ થાય છે. અંગુલના બારમો અંશ યવાદિ ૨।૫।૨।૫ એટલા બાદ કરવાથી ૪ આંગળમાં બાકી ૩।૬।૨।૩।૨ ક્ષેત્રમાં ત્રણ વૃત્ત કરવાં. જેમ અંગુલાદિ ૧।૧।૬।૦।૧ એટલા વ્યાસનું પ્રથમ-વૃત્ત એનું અર્ધ કર્કટથી સિદ્ધ થાય છે. માન યવાદિ ૪।૭।૦।૦।૪ એટલા વિસ્તારનું કર્કટ પ્રથમ વૃત્ત અંગુલાદિ ૧।૧।૬।૦।૧ એટલા વિસ્તારનું બીજું વૃત્ત અંગુલાદિ ૧।૬।૫।૦।૧।૦ એટલાજ વિસ્તારથી કર્કટનું ત્રીજું વૃત્ત થશે. ત્રણ વૃત્તમાં પ્રથમ વૃત્ત કર્ણિકા. બીજું કેશર ને ત્રીજું પત્રસ્થા છે. કુંડના જેવી નાભિ બનાવવી યોગ્ય છે. શાલીની છન્દ છે. ॥ ૫૩ ॥

॥ કુંડમાં મુકવાની યોનીનું લક્ષણ ।

योनिर्व्यासार्धदीर्घा विततिगुणलवादायता-ग्निघ्निभागा तुङ्गा तावत्समंतात्परिधिरुपरिगा तावदग्रेण रम्यम् । निम्नं कुंडं विशंती वलपदल-

युगेनान्विताधोविशाला मूलात्सच्छिद्रनालांतरव-टरुचिराश्वत्थपत्राकृतिः सा ॥ ५४ ॥

अन्वयः—व्यासार्द्धदीर्घा विततिगुणलवात् आयता अब्धिद्विभागा तुंगा तावत् उपरिगा परिधिः मेखला तावत् अग्रेण निम्नं यथा स्यात् तथा कुंडं विशन्ती वलयदलयुगेन अन्विता अधोविशाला मूलात् सच्छिद्रनाला अन्तरवटरुचिरा अश्वत्थपत्राकृतिः सा रम्या स्यादिति ॥ ५४ ॥

(स० टी०)—ક્ષેત્રથી અર્ધિ અર્થાત્ ૨૪ આંગળના ક્ષેત્રમાં ૧૨ આંગળ લાંબી ને આઠ આંગળ પહોળી અને ૨૪ નો અંશ ૧–અંગુલનું મેખલાયુક્ત તથા કુંડની તરફ લટકતી ને એક આંગળ કુંડમાં પ્રવેશ કરવાવાળી બે અર્ધચન્દ્રોથી યુક્ત ને નિચેના ભાગમાં સ્થૂલ મધ્યમાં ખાતયુક્તથી લઇને છિદ્ર સહિત નાલયુક્ત સુન્દર અશ્વત્થ પત્રના આકાર જેવી યોનિ બનાવવી. કોઈ એવો મત છે ઉક્ત યોનિ કુંડની માફક બનાવવી સ્રગ્ધરાછન્દ છે.[1] ॥ ૫૪ ॥

॥ ૧૨ આંગળ મેખલા ને યોનિ લક્ષણ ॥

अथार्काङ्गुलपक्षे तु मेखलानां दशाङ्गुलैः ।
विस्तृता तिथिभिर्दीर्घाङ्गुलिभिर्योनिरिष्यते॥५५॥

अन्वयः—तु पक्षान्तरे मेखलानां अर्काङ्गुलपक्षे दशाङ्गुलैः विस्तृता तिथिभिः अङ्गुलिभिः दीर्घा योनिः इष्यते ॥५५॥

---

१ प्रयोगसारे-स्थिता प्रतीच्यामायामे सम्यक् पञ्चदशांगुलम् । द्विपञ्चांगुल-विस्तारां षड्चतुर्थ्यंगुलां क्रमात् ॥

(स० टी०)—૧૨ આંગળની મેખલાના પક્ષમાં ૧૦ આંગળની પહોળી પંદર આગળ લાંબી યોનિ બનાવવી જોઇએ, અનુષ્ટુપ્ છન્દ છે. ॥ ૫૫ ॥

॥ કુંડ કરવાની શક્તિમાં વેદીની રચના ॥

अथवापि मृदा सुवर्णभासा करमानं चतुरंगुलोच्चमल्पे । हवने विदधीत वांगुलोच्चं विबुधः स्थंडिलमेव वेदकोणम् ॥ ५६ ॥

अन्वयः—अथवा विबुधः अल्पे हवने सुवर्णभासा मृदा चतुरङ्गुलोच्चं वा अङ्गुलोच्चं वेदकोणं करमानं स्थण्डिलं एव विदधीत ॥ ५६ ॥

(स० टी०)—અથવા વિદ્વાન્ લોક નાના હવનમાં સુન્દર મૃત્તિકાથી ૪–આંગળ અથવા એક આંગળ. ઉંચી એક હાથ સમચોરસ વેદિ બનાવવી અથવા કોઇ ૫–આંગળ વા ૮ આંગળ ઉંચી કહે છે. વસંતતિલકાછન્દ છે.[1] ॥ ૫૬ ॥

॥ મહાદેવને તોષવાને માટે ॥

इति मंडपकुंडसिद्धिमेतां रुचिरां विट्ठलदीक्षितो व्यधत्त । अधिकाशिनगर्युमेशतुष्ट्यै विबुधः शोधयतादिमां विचार्य ॥ ५७ ॥

अन्वयः—इति विठ्ठलदीक्षितः एवं एतां रुचिरां मंडप-

---

१ तंत्रांतरे—मृदा सुवर्णया वापि सूक्ष्मवालुकयाऽपिवा । अंगुलोच्चं तथा वेदांगुलोच्चं स्थंडिलं विदुः ॥ चतुःकोणमुदक्प्राचीतरमम्याद्भुतो शुभम् । पंचांगुलोच्चमथवा बसंगुलसमुन्नतम् ॥

कुंडसिद्धिम् अधिकाशिनगरे उमेशतुष्ट्यै व्यधत्त विबुधः विचार्य इमां शोधयतात् ॥ ५७ ॥

(स० टी०)—विठ्ठल दिक्षीते काशीनगरनी अन्दर उमा-महेश्वरने संतोष करवाने माटे आ मंडप कुंडसिद्धि बनावी छे. विद्वान् मनुष्यो तेमां कंइ भूल होय तेने विचारीने दुषणनो त्याग करीने वांचे. वसंततिलकावृत्त छे. ॥ ५७ ॥

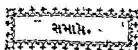
॥ ग्रन्थ निर्माणसमय ने संवतादि ॥

शशियुगतिथिगण्ये याति शाके वरेण्ये विभववशरदि रम्ये मासि शस्ये तपस्ये । शशधरभृतिऋक्षेऽमुष्यपक्षे वलक्षे कमलनयनतिथ्यां भानुमद्वारवत्याम् ॥ ५८ ॥

अन्वयः—शशियुगतिथिगण्ये वरेण्ये शाके याति विभवशरदि रम्ये शस्ये तपस्ये मासि वलक्षे पक्षे शशधरभृति अमुष्य ऋक्षे भानुमद्वारवत्यां कमलनयनतिथ्यां इमां कृतिं व्यधत्त ॥ ५८ ॥

(स० टी०)—शालिवाहन शक १५४१ ना फाल्गुन शुकल पक्षने द्वादशीने रवीवारे आद्रा नक्षत्रमां आ कृति पूर्ण थई छे. मालिनी छन्द छे. ॥ ५८ ॥

हरगोविन्दविच्छिष्यो विष्णुशर्माभिधानकः । सरस्वतीप्रसादेन टीकां कुर्वे सुसंस्कृताम् ॥ १ ॥

श्रीगणेशाय नमः। श्रीशारदायै नमः ॥

अथ कुण्डकारिका ।

(सरला टीका)

टीकाकारमङ्गलाचरणम्.

नत्वा शङ्करचरणौ स्मृत्वाऽजं विष्णुदत्तशुक्लेन ।
कुण्डकारिकाटीका विरच्यते सारदेश्वना काचित् ॥ १ ॥

(स०)—શંકરનાં ચરણારવિન્દમાં નમસ્કાર કરીને અને વિષ્ણુભગવાનનું સ્મરણ કરીને વિષ્ણુદત્ત શર્માવડે કુંડકારિકાની આ ટીકા વિદ્વાનોની સુગમતા માટે દરેકનો સાર લઈ રચાય છે. ॥૧॥

एकहस्तादिके कुण्डे योन्यादिविविधाकृतौ ।
सुगमेन विधानेन कर्तव्यांशेन चोच्यते ॥ १ ॥

(स०)—એક હસ્તના કુંડમાં વિધિવાળી સુંદર આકૃતિયુક્ત યોનિ બનાવવી. તેથી વધારે હસ્તમાં પણ તેવીજ રીતે કરવું. દરેકને સરલ પડે તે પ્રમાણે વિધિયુક્ત કરવી તેમ કહ્યું છે. ૧.

॥ ચતુરસ્રસાધનનો ઉપાય ॥

चतुर्विंशांगुलैः साध्ये द्वि (४८) गुणा रज्जुरीर्यते ।
अन्ते पाशद्वयं तस्मात्तसार्द्धे लांछनं ततः ॥ २ ॥

---

१ पाण्डुशाखे—यावन्मात्रं कृतं कुंडं तावद्दलं प्रकल्पयेत् ।
चतुर्विंशत्करेणैव चतुर्विंशांगुलेन तु ॥
त्रिपुरासारे-क्षेत्रे शिष्या हि पुरोभूमार्गेऽस्मभेदम् ।
कोणार्द्धं सुनिश्चितमहीप्रामयेत् अन्यत्र ॥
कुं० ४

मध्यात्पडंगुले चैकं ततः पडंगुलेऽपरम् ।
साध्ये पूर्वापरौ शंकू तयोः पाशौ निधाय च ॥ ३ ॥
मध्यात्पडंगुलं नीत्वा विदिशाकर्पयेत्ततः ।
पडंगुलेंऽशके शंकुः स्याचैवं त्रिविदिक्षु च ॥ ४ ॥
दत्ते शंकुत्रये चैव चतुरस्रं च साधयेत् ।

(स०)—૨૪ આંગળનો કુંડ બનાવવામાં ૪૮ આંગળની દોરી લેવી અને તેના બન્ને છેડાપર પાશ કરીને મધ્યમાં એક ચિહ્ન કરવું. પછી તે મધ્યથી ૭ ૭ આંગળના અન્તરે ત્રણ ચિહ્ન કરીને પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં બે શંકુઓમાં પાશો મુકવા, અને મધ્યથી ૭ આંગળ છોડી દઈ તેના મધ્ય ચિહ્નને અગ્નિકોણમાં ખેંચી ૭ અંગુલના અન્તરે શંકુ આપવા. અને નૈર્ઋત્ય, વાયવ્ય અને ઈશાનમાં પણ તેવી રીતે ૭ ૭ આંગળના અન્તરે શંકુ ખેંચી સરખા કર્ણવાળો સુંદર સમચતુરસ્ર સાધવો.[1] ૨–૪.

॥ યોનિકુંડ પ્રકાર ॥

अष्टाविंशांगुला रेखा वोदीची पड्यवाधिका ॥
तन्मध्यतस्तथा प्राची सूत्रयुग्मे त्रिकोणकम् ।
अर्द्धतः श्रोणियुग्माद्वाद्बहिर्भागे वरांगकम् ॥ ५ ॥

(स०)—યોનિકુંડને વિષે અઠ્ઠાવિશ આંગળને ૭ યવ ઉત્તર દિશા તરફ વધારી તેનું મધ્ય એટલે ૧૪ આંગળ અને

---

1 त्रिपुरासारसमुच्चये–यावत् कोणं परमपि तथा सूत्रयुग्मस्य पातम् ।
मध्यात् कुर्याद् भवति तदिदं मन्मथावाघकुण्डम् ॥
सिद्धान्तशेखरे–योन्याख्यमुच्यते कुण्डमभिप्यामुत्तरामुखम् ।
प्रजावृद्धौ च तापेन शस्तं तत्रापि पूर्ववत् ॥
चतुष्कोष्ठं समं कुर्याद्दशं क्षेत्रस्य पञ्चमम् ।
योनिकुंडमिदं भद्रे भोगदं सुभगं मतम् ॥

૩ યવ તે પ્રમાણે ૨૮ આંગળને ૬ યવનું સૂત્ર પૂર્વ પશ્ચિમ આપી બન્ને બાજુ કર્ણ દોરવાથી ત્રિકોણ થશે અને બહાર બન્ને શ્રોણિને વિષે બે અર્ધવૃત્ત કરવાં. ૫.

॥ અર્ધચન્દ્રનો પ્રકાર ॥

यवार्द्धादधिकेनैव ग्रहचंद्राङ्गुलेन वै ।
वृत्तं कृत्वा द्विधाभक्तमर्धचंद्रं भवेत्तु तत् ॥ ६ ॥

(स०)—અર્ધચન્દ્ર કુંડમાં ૧૯ આંગળ ને ૦ યવ ને ૪ ચાર યૂકાનું ગોળ વૃત્ત કરીને બે ભાગ કરવાથી અર્ધચન્દ્ર નામનો કુંડ થશે.[1] ૬.

॥ ત્રિકોણકુંડનો પ્રકાર ॥

चतुस्त्रिंशांगुला चोदक् प्राचीनमध्यतस्तथा ।
यवोना तु लिखेत्तत्र पार्श्वसूत्रे त्रिकोणकम् ॥ ७ ॥

(स०)—ત્રિકોણ કુંડ બનાવવામાં ૩૪ આંગળને મધ્યથી ઉત્તર દક્ષિણ ૩૪ અંગુલ વધારી એક યવ ઓછો એવા ૩૩

---

१ यद्यपि उक्तरीत्या करणेऽपि, अर्धचन्द्रं भवति-तथापि प्रागुक्तसूत्रसंपातरूपो मध्यो व्यभिचरति ॥

सिद्धान्तशेखरे-नवधा विभजेत्क्षेत्रं चतुरस्रं समं तदा ।
दक्षिणे चोत्तरे चांशमेकैकं तु परित्यजेत् ।
सार्धांशमध्यसूत्रेण भ्रमणादर्धचंद्रकमिति ॥
चतुरस्रे प्रदेशेऽस्मिन् खण्डयार्धांशो तदंशको ।
मध्ये सार्धांशमानेन वृत्तं चार्धेंदुवत्क्रमादिति ॥
शारदायां-चतुरस्रीकृतं क्षेत्रं दशधा विभजेत्पुनः ।
एकैकं तु त्यजेदंशमथ पूर्वे च संत्यजेत् ॥
उत्तरार्द्धं पातयेदस्मै तस्मात् भ्रामयेत्ततः ।
अर्द्धचन्द्रनिभं कुण्डं रमणीयं भवेदिति ॥

અંગુલ ને ૭ યવોએ કરી બન્ને પાર્શ્વમાં સૂત્ર આપવાથી શત્રુનાશ કરનાર સુન્દર ત્રિકોણ થશે.[1] ૭.

॥ વૃત્તકુંડનો પ્રકાર ॥

सप्तविंशांगुलार्द्धेन सूत्रेण रचयेद्भूमिम् ।

(સ૦)—વૃત્તકુંડને વિષે ૨૭ અંગુલના વ્યાસને ૧૩ અંગુલ ને ચાર યવ વ્યાસાર્ધવડે કરી સૂત્ર દોરવાથી સુન્દર એવો વૃત્તકુંડ થશે.[2]

॥ ષટ્કોણનો પ્રકાર ॥

प्राची त्रिंशांगुला मध्ये वोदीची वरदांगुला ॥ ८ ॥
तस्याः प्रांतद्वये प्रत्यक्प्राक्च चांकं त्रिभिस्त्रिभिः ।
अंकात्पार्श्वद्वये प्राच्याः सूत्रपङ्क्ते षडस्रकम् ॥ ९ ॥

(સ૦)—ષટ્કોણ કુંડ બનાવવામાં પૂર્વ દિશામાં ૩૦ અને

---

१ महाकपिलपंचरात्रे–द्वात्रिंशदंगुलं सूत्रं त्रिधा तत्पातयेद्भुवि ।
पूर्वामं कुंडकं कृत्वा त्रिकोणं तु प्रकाशयेत् ॥
क्रियासारे–क्षेत्रमष्टांशकं कृत्वा पार्श्वयोरंशकौ बहिः ।
न्यस्त्वा तन्मानसूत्रेण न्यसेत्सूत्रत्रयं समम् ॥
त्रिपुरासारे–शर्वरीसार्द्धभागीकृतक्षेत्रतः पार्श्वयोर्न्यस्य भागद्वयं पण्डितः ।
तेन मानेन सूत्रद्वयं विन्यसेत् कुण्डमेतद्भवेद्वदनेत्रास्रकम् ॥

२ शारदातिलके–अष्टादशांशके क्षेत्रे बहिरंशं न्यसेद्बुधः ।
भ्रामयेत्तेन मानेन वृत्तं कुंडमनुत्तमम् ॥
सिद्धान्तशेखरे–चतुरस्रेषु संसिद्धे तद्वाह्ये भागमष्टकम् ।
क्षेत्रस्य विन्यसेद्दिक्षु मध्यात्तन्मानसूत्रतः ॥
भ्रमणभ्रामणेनैव वृत्तं कुंडमुदीरितम् ॥
त्रिपुरासारे–दिग्गजादधिकपंक्तिभागतः क्षेत्रतो निश्चितधीर्बहिर्न्यसेत् ।
भागमेकममनेन सर्वतो भ्रामयेद् भवति वृत्तमुत्तमम् ॥

મધ્યમાં ઉત્તર દક્ષિણમાં ૩૨ આંગળ દોરી આપી તેની બન્ને બાજુમાં ત્રણ ત્રણ ચિહ્ન કરવાં અને એ અંકોની બન્ને બાજુમાં ઉપર પ્રમાણે દરેક દિશાઓમાં ૭ સૂત્રો આપવાથી નેત્રરમ્ય એવો ષડસ્રકુંડ થશે.[1] ૮-૯.

॥ પદ્મકુંડ પ્રકાર ॥

द्वादशांगुलसूत्रेण मध्यतो वृत्तमालिखेत् ।
सार्द्धे पंचयवैर्युक्तं मन्वंगुलमितं बहिः ॥ १० ॥
दिशां च विदिशां चैव वसुसूत्राणि पातयेत् ।
दिक्ष्वष्टसु च मध्यांकाच्छंकुं वसुदशांगुले ॥ ११ ॥
दत्वा दलाग्रमर्यादां सूत्रेणादिक्रमाद्भ्रमिम् ।
कृत्वा चंद्रार्द्धभाकारान्दलांश्च वसुसंख्यकान् ॥ १२ ॥
शिष्टा बहिष्ठसंत्यागात्पद्माभं कुण्डमीदृशम् ।

(સ૦)—પદ્મકુંડ બનાવવામાં ૧૨ આંગળના સૂત્રથી પહેલાં મધ્યવૃત્ત કરવો અને બહિર્વૃત્ત ૧૪ આં, ૫ યવ, ૪ યૂકા, ૭ લીક્ષાથી દોરવો. દિશાવિદિશાઓમાં આઠ સૂત્રો પાડવાં. મધ્યથી સૂત્રના ઉપર નવ અંગુલે શંકુ રાખી દિશાવિદિશાઓમાં અર્ધચન્દ્રાકાર આઠ પત્રો દોરવાથી વિધિયુક્ત સુન્દર પદ્મકુંડ

[1] शारदायां—अष्टधा विभजेत् क्षेत्रं मध्यसूत्रस्य पार्श्वयोः ।
भागं न्यसेदेकमेकं मानेनानेन मध्यतः ॥
द्वयोस्त्र्यंशयुगे मत्स्यचतुष्कं संप्रवित्तमः ।
एकन्तु ततो दद्यात्षडस्रं कुंडमुत्तमम् ॥
वासिष्ठे-षड्भागादितो मत्स्यैश्चतुर्भिः स्यात्षडस्रकम् ॥
त्रिगुणधारे-पार्श्वदले भुजयुगयुगं सूत्रषट्कोणपातम् ।
कृत्वोद्धृतं भवति तदिदं षट्कोणं मनोज्ञम् ॥

થશે. અથવા ૧૮ અંગુલના વ્યાસવાળો વર્તુલ સુદી દોરેલી રેખાઓ ઉપર શંકુ સુદી અર્ધચન્દ્ર આઠ વૃત્તો કરવાથી પણ પદ્મકુંડ થશે.[1] ૧૦–૧૨.

॥ અષ્ટકોણકુંડનો પ્રકાર ॥

वसुनेत्रांगुले सूत्रं सपादत्रियवाधिकम् ।
कृत्वा वेदाश्रिसंसाध्यं दिग्विदिक्ष्वंतरावसु ॥ १३ ॥
अंकेषु मध्यमं हित्वा वसुसूत्राणि पातयेत् ।
वसुकोणान्विशिष्यंते मार्जनाद्वसुकोणकम् ॥ १४ ॥

(स०)—અષ્ટકોણ કુંડ બનાવવામાં ૨૮ આંગળ, ૩ યવ ને ૨ યૂકાના વ્યાસવાળો વૃત્ત કરી દિશાઓ ને વિદિશાઓને સાધી ત્યાં આઠ ચિહ્ન કરી પછી આઠ સૂત્રો પાડવાં અને એક સૂત્રને બીજા સૂત્ર સાથે ભૂંસ દેવાથી અને વૃત્તને કાઢી નાખવાથી શોભાયમાન અષ્ટકોણ થશે.[2] ૧૩–૧૪.

॥ સપ્તાસ્રિકુંડનો પ્રકાર ॥

वेदचंद्रांगुलं सूत्रं पादोनत्रियवाधिकम् ।
मित्वा मंडलकं साध्यं तस्यार्द्धं दशधा भजेत् ॥ १५ ॥

---

१ त्रिपुरासारे-दशांशेऽत्र विन्यस्य बाह्येंऽशमेकं
परिभ्राम्य तेनैव वृत्तं दलानाम् ।
बहिर्मध्यमे कर्णिकाद्यापि कुर्याद्
भवेदष्टपत्रं बुध पद्मकुण्डम् ॥

२ कुण्डरत्नाकरे-जिनांशेऽनः सूत्रे वसुयुगमितैरंगुलवरैः
रसैर्थैकांशांशै सहितमपि वृत्तं विरचयेत् ॥
दिगंशैरेकस्याप्यथ धृतिलवैः सप्तदशभि-
र्गुणैरष्टाभिस्तच्छमरहितमष्टास्रि कथितम् ॥
कुण्डकल्पद्रुमे तु अष्टप्रकारेण अष्टास्रिकुण्डम् ॥

જ્યા આપવાથી ને ધનુષનો ભંગ કરવાથી ભૂતોનો નાશ કરવાવાળો સુન્દર પંચાસ્રિકુંડ થશે.[1] ૧૭–૧૮.

॥ ખાતપરિધ્યાદિપ્રકાર ॥

पञ्चदशांगुले खाते भित्त्वा बाह्ये च मेखलाः ।
सर्वतोऽङ्गुलमात्रा भूस्त्यक्त्वा तिस्रो बहिर्बहिः ॥ १९ ॥
नवपञ्चद्व्यंगुलोच्चास्ताश्चतुस्त्रिद्व्यंगुलाः पृथक् ।
तासामुपर्यधोभागे दैर्घ्यं कुंडार्द्धसंमिता ॥ २० ॥
कुंडत्र्यंशेन विपुला तुंगा जिनांककेन च ।
तावत्परिधिसंयुक्ता चाधोवृत्तदलान्विता ॥ २१ ॥
अंगुलाग्रगता कुंडे अधो नालेन संवृता ।
चतुरंशमिता नाभिर्व्र्यंशोच्चा कुंडमध्यगा ॥ २२ ॥

(સ૦)—૨૪ આંગળના ક્ષેત્રમાંથી ૧૫ આંગળ ખાતમાં એક આંગળ છોડી ઉપરથી નવ આંગળને વિષે ત્રણ મેખલાઓ કરવી. એટલે ત્રણ ત્રણ આંગળની મેખલાઓ ઉંચાઇમાં કરવી, તે બરાબર જેટલા હસ્તનો કુંડ હોય તેટલા હસ્તના પ્રમાણભૂત કરવી. વળી ૨૪ આંગળ તૃતીયાંશ પહોળી ને બાર આંગળ લાંબી એક અંશ આંગળની મેખલાથી યુક્ત ને કુંડના તરફ લટ-

---

१ विज्ञानललिते–सप्तमांशबहिर्न्यस्य कृत्वा वृत्तमिह भ्रमात् ।
चतुर्थभागन्यूनेन पूर्वक्षेत्रेण संमिते ॥
धनुर्ज्याकृतिभिः पंचसूत्रैः पंचास्रिकुंडकम् ।
होमः प्रशस्यते भूतशाकिनीग्रहनिग्रहे ॥ इति

यत्तु रामवाजपेयिकृतं तत्र नवांगुलान्यधिकानि भवंति प्रकारांतरेण पंचास्रिः । वास्तुशास्त्रे–रामाश्विभांगुलव्यासे वृत्तं संभ्रामयेच्छुभम् । तन्मध्ये कारयेत्कुंडं पंचकोणं मनोहरम् ।
आयकर्णे तृतीयं च तृतीये पंचमं तथा ।
वेधस्त्वेकांतरस्तत्र कोणं सपद्यते स्फुटम् ॥

કતી, એક આંગળ કુંડમાં પ્રવેશ કરતી ને નિચેના ભાગમાં સ્થૂલ મધ્યમાં ખાતસહિત પૃથ્વી ઉપરથી લઇને છિદ્રવાળી નાલસહિત સુન્દર યોનિ બનાવવી. વળી ક્ષેત્રનો છઠો ભાગ અથવા ચાર અંગુલ વાળી ચતુરસ્ર એવી ને બે આંગળ ઉંચી એવી કુંડના મધ્યમાં નાભિ મુકવી.[1] ૧૯–૨૨.

॥ દરેક નાભિના પ્રકાર ॥

कुंडाकारा च सर्वेषु कुंडेषु पद्मभापि वा ।
पद्मे षडंगुला दीर्घा तथैवोच्चा च वर्तुला ॥ २३ ॥
परितः केसराग्रा सा नाभिः कार्या विचक्षणैः ।
द्वित्र्यादिकुंडहस्तेषु तावत्काष्ठां च कारयेत् ॥ २४ ॥
तत्र जिनांशकाः कार्या यवयूकादिकं ततः ।
कुंडनाभिस्तथा योनिः कंठः खातश्च मेखलाः ॥ २५ ॥
तेन काष्ठेन कर्तव्यं योन्यादिकुंडमंशकान् ।
अंगुले चांगुला चापश्चैवंकृते भवेद् ध्रुवम् ॥ २६ ॥

(સ૦)—દરેક પ્રકારના કુંડોમાં કુંડના આકારવાળી અથવા કમળના જેવા આકારની નાભિ રચવી ને પદ્મકુંડને વિષે છ આંગળ લાંબી તે પ્રમાણે ઉંચી અને વર્તુલ એવી ચોતરફથી કેશરવાળી બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યોએ કર્ણિકા બનાવવી. એવીજ રીતે બે ને ત્રણ એવા હસ્તોને વિષે તે તે માનથી કરવી. અંગુલ,

---

1 पंचरात्रे–अर्कांगुलोच्छ्रितां योनिं विदध्यात्तावदायतामिति ॥
ग्रंथान्तरे–द्वादशांशसरूपत्वाद्योनिः स्याद्वादशांगुला ।
उत्सेधायामतस्तुल्येति ॥
त्रैलोक्यसारे–कुण्डद्वयसमायुक्ता बाधयदलवन्मवेति ।
मदनरत्ने–कृष्णचतुर्दशीशांतौ ॥ गर्गः
योनिः षडंगुला विर्यग्द्वादशांगुलदैर्ध्यका ।
अश्वत्थदलसंस्थाना किंचिदुन्नमितांगुलमिति ॥

યવ, યૂકા, લિક્ષા આદિ વિસ્તારવાળાં કરવાં. કુંડ, નાભિ, યોનિ, કુંડ, ખાત, મેખલા વિગેરે જેટલા હસ્તનો કુંડ કરવાનો હોય તે તે માનની ગણનાથી બનાવવા. તે પ્રમાણે કરવા થકી નિશ્ચય એવી રમણીય રચના થશે. ૨૩-૨૬.

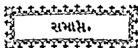
॥ કુંડકારિકા બનાવનારના નામાદિ ॥

कुंडनिर्माणकाले तु शरिष्ठं वाजपेयिनाम् ।
प्रोक्तं शब्दान्तरेणैव लक्ष्मीधरो लिखत्ययम् ॥ २७ ॥
उदराणि कृशानूनां कुण्डाख्यानीति कथ्यते ।
सर्वांगेणोपयुक्तानि कर्तव्यानि विचार्य च ।
न्यूनेनाप्यधिकेनापि प्रत्यवैति यतो विभुः ॥ २८ ॥

(स०)—કુંડાદિ રચના કરવામાં વાજપેયિ લક્ષ્મીધર શર્મા નામના વિદ્વાને અનેક પ્રકારના શબ્દોની રચનાથી યુક્ત એવી આ કુંડકારિકા બનાવી છે, ને તેની અન્દર કુંડ બનાવવાની અનેક પ્રકારની રચનાઓ કહી છે. તો વિદ્વાન્ મનુષ્યોએ દરેક પ્રકારના અંગોથી યુક્ત એવી આ કારિકાનો વિચાર કરીને કોઇ જગ્યાએ ન્યૂન હોય અથવા અધિક હોય તોપણ વિચારીને કરવું કારણ કે રત તો પ્રભુ છે. અને તો જ મ્હારો પ્રયત્ન સફલતા પૂર્વકનો ગણાશે. ૨૭-૨૮.

जयदत्तात्मजः शुक्लो विष्णुशर्माभिधानकः ।
सरस्वतीप्रसादेनाकुर्वि टीकां सुसंस्कृताम् ॥ २९ ॥

જયદત્ત પંડિતના પુત્ર શુક્લ વિષ્ણુશર્માએ સરસ્વતીની કૃપાથી આ ઉત્તમ પ્રકારની ટીકા બનાવેલી છે. ૨૯.

તૈયાર છે! હિંદુ ધર્મનાં અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તકો તૈયાર છે!

જેવાં કે

વેદ, કર્મકાંડ, પુરાણ, ઇતિહાસ, ન્યાય, મીમાંસા, વ્યાકરણ, વેદાન્ત, ધર્મશાસ્ત્ર, નીરૂક્ત, કોષ, કાવ્ય, ગદ્ય, છન્દ, નાટ્ય, ચમ્પૂ, ભાણ, અલંકાર, વૈદક, જ્યોતિષ, સ્તોત્ર, ઉપનિષદ્ ભક્તિ, દિગમ્બર જૈન, શ્વેતામ્બર જૈન, વૈશેષિક, રામાયણ, યોગ, મંત્રશાસ્ત્ર, શિલ્પ-શાસ્ત્ર, નીતિશાસ્ત્ર, સંગીત, ગીતા, કથા વિગેરે પ્રકીર્ણગ્રંથો, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, હિન્દી, પુસ્તકો, પાઠશાળાઓ અને લાઇબ્રેરીઓ માટે વાંચન અને મનન કરવા લાયક ઉત્તમ સંગ્રાહ્ય સર્વે પુસ્તકો મળે છે.

એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરો.

૧ **आश्वलायनगृह्यसूत्रम्**—ઋગ્વેદી આશ્વલાયન શાખાના દ્વિજોમાટે નિત્યનૈમિત્તિક ગૃહ્યકર્મોપયોગી સપરિશિષ્ટ સૂત્રસંગ્રહ અને કુમારિલભટ્ટકૃત ગૃહ્યકારિકા સાથેનો લગભગ ૨૨૫ પાનાનો આ પત્રાત્મક ગ્રંથ જેમાં સવિસ્તર પ્રયોગવિધિ દર્શાવ્યો છે, તે દરેક આશ્વલાયની બ્રાહ્મણો માટે ઘણો ઉપયોગી ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથના આધારે સર્વે ગૃહ્યકર્મો કરાવી શકાય છે. સારા કાગળ અને સુવાચ્ય ટાઇપોમાં છપાવ્યો છે, છુટાં પાનામાં છે, છતાં કિંમત રૂ. ૨–૦–૦ જ છે. પોસ્ટેજ જુદું.

૨ **हिरण्यकेशीय गृह्यसूत्रम्**—આ હિરણ્યકેશી શાખાના દ્વિજોમાટે ગૃહ્યસૂત્ર સંગ્રહનો ૩૦ પાનાનો ન્હાનો પત્રાત્મક ગ્રંથ જેમાં સર્વ તચ્છા-ખીય નિત્યનૈમિત્તિક કર્મોની વિધિ દર્શાવી છે, તે ઘણો ઉપયોગી છે. ગ્લેજ કાગળોપર સુવાચ્ય ટાઇપમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. છતાં સ્વલ્પ કિંમત માત્ર રૂ. ૦–૫–૦ આના રાખી છે.

૩ **उत्सर्गमयूखः**—શ્રીનીલકંઠભટ્ટ વિરચિત બાર મયૂખો પૈકીનો આ "ઉત્સર્ગમયૂખ" નામનો ગ્રંથ, જેમાં કૂપતડાગ આદિ જળાશય બાંધવાનો પૂર્તકર્મમાં ઉપયોગી સવિસ્તર પ્રયોગવિધિ દર્શાવ્યો છે, તે ડેમી સાઇઝ કાગળોપર પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. સુંદર સુવાચ્ય અક્ષરોમાં અને લગભગ ૩૦ પાનાનો પુસ્તકરૂપે છે, છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૦–૪–૦ છે.

૪ **वायुचक्रशास्त्रम्**—મૂળ વાયુચક્રશાસ્ત્રને લગતું આ નાનું બત્રીસ પાનાનું પુસ્તક કચ્છભુજના શાસ્ત્રી કાનજીએ પ્રાચીન વરાહ, કશ્યપ, ભદ્રબાહુ, અને પારાશરી સંહિતા ઇત્યાદિ ગ્રંથોને આધારે ટુંકાણમાં રચેલો છે, જેમાં વાયુ-મેઘ-વૃષ્ટિ-અને નક્ષત્રોના યોગાયોગોને આધારે શુભાશુભ ફલવિધાનો

દર્શાવેલાં છે, તેથી દરેક જ્યોતિષનું કાર્ય કરનારાઓ માટે અને દેશની ભાવી પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન સમજનારાઓ માટે આ એક અદ્વિતીય ગ્રંથ છે. સરકારી વાયુચક્રશાસ્ત્રીઓ હાલના વિજ્ઞાનના આધારે જે કઈ કહે છે, તેના કરતાં પણ એવા શાસ્ત્રીયગ્રંથોના આધારે કહેલા વર્તારાઓ ઘણા પ્રામાણિક સાચા નીવડી શકે છે. કિંમત માત્ર ૦-૮-૦ આના છે. ટપાલ ખર્ચ જુદું.

૫ ભૂજલજ્ઞાનમ્—(વૃક્ષ અને ઔષધિ વર્ગના અઘરા શબ્દના કોષ સહિત) આ નામનો મૂળ સંસ્કૃત ને ગુજરાતી ભાષાંતર સાથેનો પાંચ પ્રકરણવાળો ગ્રંથ પણ કચ્છભુજ નિવાસી કાનજી મયાશંકર દ્વિવેદીએ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેથી હરેક સ્થળે જમીનમાંથી પાણી વીગેરે ક્યાંથી મળી શકે તેમ છે, તેની ખાસ ચોકસ તપાસ કાઢી શકાય છે. અને અનાવૃષ્ટિ જેવા દુર્ભિક્ષ્યના કાળમાં તો તે ઘણો ખેતીના ઉપયોગમાં આવી શકેછે. આ ગ્રંથની માત્ર થોડીજ પ્રતો બાકી રહેલીછે. એટલે "વહેલો તે પહેલો." છતાં કિંમત. ૦-૮-૦ સાધારણ રાખીછે, માટે વાયુચક્રશાસ્ત્રની સાથે આ ભૂજલજ્ઞાન પણ ભાવીફલને કહેનારાઓ જ્યોતિષીઓ માટે ઘણો ઉપયોગી અને લાભદાયક છે.

તૈયાર છે! વૈષ્ણવ સંપ્રદાયનો ધાર્મિક મહાન ગ્રંથ તૈયાર છે!

અતમતાન્તર પાઠયુક્ત બ્રહ્મસૂત્ર સાથે

સચિત્ર! वृहत्स्तोत्रसरित्सागर. સચિત્ર!

વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના સ્તોત્રોનો આવો મોટો સંગ્રહ અગાઉ બહાર પડ્યો નથી. એમાં આચાર્યશ્રીના, શ્રી વિઠ્ઠલેશજીના, શ્રી રઘુનાથજીના, શ્રી હરિરાયજીના, શ્રી જીવનજી મહારાજના, શ્રી ગોકુળાધીશજી વિગેરે ગોસ્વામીશ્રીઓના રચિત ૩૦૬ સ્તોત્રો છે. સાથે સાથે—

સુવર્ણમાં સુગંધ પેઠે

આ ૭૫૨ પાનાના મોટા ગ્રંથમાં સ્તોત્રકર્તા આચાર્યશ્રીઓના સુંદર ચિત્રો છે. શ્રી વલ્લભાચાર્યનું ત્રણ રંગમાં છાપેલું ચિત્ર, સત્તાવાર શ્રીજીબાવાનું, શ્રી યમુનાજીનું, કિશનગઢવાળું આચાર્યશ્રીનું, અને શ્રી ગુસાંઇજી, શ્રી રઘુનાથચરણ, શ્રી હરિરાયજી, શ્રી વિઠ્ઠલરાયજી, શ્રી જીવનજી મહારાજ તથા શ્રી ગોકુળાધીશજીનાં પણ ચિત્રો છે.

સોનેરી પાકું પુંઠું રૂ. ૫-૦-૦ રેશમી રૂ. ૫-૪-૦.

सर्वपापकर्मोना प्रायश्चित्तसंग्रहनो अपूर्वग्रंथ!!

तैयारछे! **प्रायश्चित्तेन्दुशेखरः** तैयारछे.!!!

महामहोपाध्याय श्रीनागेशभट्टप्रणीत. आग्रंथमां सर्वपापकर्मों अने प्रायश्चित्त कर्मोनां स्वरूप, प्रकाश अने प्रयोगविधिओनो तेमज तेना उपयुक्त वस्तुविचार अने शास्त्रार्थनो सविस्तर संपूर्ण संग्रह करेलो छे; जेथी प्रायश्चित्त कर्मोना विषयमां बीजा ग्रंथो खरीदवानी के जोवानी जरुर रहेती नथी; एटलुंज नहि पण बीजा ग्रंथो खरीदनारने पण आ ग्रंथ फरी खरीदवानी अने जोवानी जरुर पडे छे. आ उपरथी संपूर्ण प्रायश्चित्तोना प्रयोगो पण करावी शकाय छे. आवा अत्युत्तम संग्रह ग्रंथनी किंमत मात्र रु० ०–१४–० छे.

शुक्लयजुर्वेदीयमाध्यंदिनीयबृहन्मन्त्रसंहिता—आ संहितामां आचमन, प्राणायाम, पवित्रधारण, तिलकधारण, शिखाबन्धन, भद्रसूक्त, दिग्रक्षण, अन्यदिग्रक्षण, वरुणावाहन, प्रतिष्ठापन, प्रोक्षण, दीपपूजन, गणेशावाहन, आसन, पाद्य, अर्घ्य, आचमनीय, स्नान, पृथक्पञ्चामृतस्नान, गन्धोदकस्नान, उद्वर्तनस्नान, शुद्धोदकस्नान, वस्त्रयज्ञोपवीतगन्धाक्षतपुष्पदूर्वाङ्कुरसौभाग्यद्रव्यधूपदीपनैवेद्यताम्बूलफलदक्षिणार्पण, नीराजन, मन्त्रपुष्पाञ्जलि, प्रदक्षिणा, पुण्याहवाचन, आशिर्वाद, षोडशमातृका, नवग्रह, अधिदेवता, प्रत्यधिदेवता, गणेशादिपञ्चायतनदेवता, दशदिक्पाल, क्षेत्रपाल, अग्निध्यान, आज्याहुति, पूर्णाहुति, वसोर्द्धारा, भस्मधारण, बलिहोम, अभिषेक, शिव, विष्णु, देवी, गणेश, सूर्य, त्र्यम्बक, ब्रह्म, स्कन्द, सर्प, हनुमान्, सप्तर्षि, ध्रुव, भूत, विश्वकर्मा, अगस्ति, महाकाली, महालक्ष्मी, महासरस्वती, पृथ्वी, अप्, तेज, वायु, आकाश, देवपत्नी, ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अथर्ववेद, वास्तु, समुद्र, पर्वत, संवत्सर, ऋतु, मास, पक्ष, दिन, नक्षत्र, स्नानविधि, सन्ध्या, तर्पण, पूजन, भूतशुद्धि, प्राणप्रतिष्ठा, पञ्चगव्य, आशिर्वाद, भूमिसूर्यानन्तपूजन, अग्निग्रहण, खनन, जलसेचन, यवनिक्षेप, स्तंभोच्छ्राय, स्तंभरोपण, स्तंभस्थिरीकरण, शालानां तैलारोपण, सुगन्धिद्रव्योद्वर्तन, उष्णोदकथी शालास्नपन, दध्यक्षतप्रक्षेप, शान्तिकग्रहण, कुलदेवतावाहन, वसोर्द्धाराकरण, आयुष्यजप, पितृविसर्जन, पित्रनुगमन, आचार्यवरण, ब्रह्मवरण, ऋत्विग्वरण, पत्नीकङ्कणबन्धन, मन्त्रपुष्पाञ्जलि, दशयागमां वसोर्द्धारा इत्यादि (४४१) मन्त्रो स्वरसहित छे. आ ग्रंथ बीजे कोई स्थले मळे तेम नथी शर्तीज मळशे. मूल्य ०–१०–०

દરરોજ પાઠ કરવાને સ્તુતિ સ્તોત્રોનો મોટો સંગ્રહ.

નિત્યકર્મપદ્ધતિઃ (૫૬) વિષયોથી ભરપૂર.

प्रभाते मुखमार्जनानन्तरं स्मरणीयपाठ ।
स्नानात् पूर्वं गङ्गादिप्रार्थना ।
स्नानविधि स्नानानन्तर पाठ्य स्तोत्रम् ।
गङ्गाप्रणाम ।
गङ्गामाहात्म्यम् ।
गंगाष्टकस्तव ।
श्रीविष्णोर्नामाष्टकम् ।
श्रीविष्णो षोडशनाम स्तोत्रम् ।
राधास्तवनम् ।
जयदेवकृतदशावतार-स्तोत्रम् ।
जगन्नाथाष्टकस्तवनम् ।
आचमनम् ।
शूद्रस्य तर्पणविधि ।
यमतर्पणम् ।
पितृतर्पणम् ।
रामतर्पणम् ।
लक्ष्मणतर्पणम् ।
भीष्मतर्पणम् ।
सूर्यार्घ्यम् । (पंक्ति ८)
सूर्यप्रणाम ।
सूर्यस्तोत्रम् ।
सूर्यस्य द्वादशनामस्तोत्रम् ।
तुलस्यवचयनमन्त्र ।
तुलसीस्नानमन्त्र ।
तुलसीस्तोत्रम् ।
तुलसीप्रणाम ।
गणेशध्यानम् ।
गणेशप्रार्थना ।
शिवपूजाविधि ।
पञ्चदेवतापूजा ।
शिवपूजाप्रहार ।
जलशुद्धि ।
प्राणप्रतिष्ठा ।
आसनशुद्धि ।
शिवध्यानम् ।
शिवाष्टकम् ।
महादेवप्रणाम ।
नारायणस्नानमन्त्र ।
नारायणध्यानम् ।
नारायणप्रणाम ।
नारायणप्रार्थना ।
नवग्रहस्तोत्रम् ।
दुर्गाष्टकम् ।
आद्यास्तोत्रम् ।
सङ्कटास्तोत्रम् ।
अर्गलास्तोत्रम् ।
कीलकस्तोत्रम् ।
भगवत्या प्रणाम ।
सरस्वतीध्यानम् ।
सरस्वतीप्रणाम ।
गरुडस्तोत्रम्, मनसाया-ध्यानम् ।
लक्ष्मीध्यानम् ।
लक्ष्मीप्रार्थना ।
गुरुप्रणाम ।
विष्णुचरणामृतधारण मन्त्र ।
विप्रपादोदकधारणमन्त्र ।

આ પ્રમાણે ઘણા વિષયો છે છતા કિંમત માત્ર ૦-૩-૦

પંચીકરણ-સટીક ગુજરાતી-મુમુક્ષુઓને પરમોપયોગી છતા બાળવૃદ્ધ સર્વને ઉપયોગનો વેદાંત જ્ઞાનના પ્રવેશદ્વારરૂપ આ ગ્રંથ પ્ર ્રિ સદ્ગુરૂ રામગુરૂનો રચેલો, શ્રોત્રિય અને બ્રહ્મનિષ્ઠ વિદ્વાન્ શાસ્ત્રી દ્વારા સુધારી વધારી વેદાંતની વિવિધ પ્રક્રિયાઓ આપી, અને તત્વજ્ઞાનના બીજા ભગવદ્ગીતાદિ પ્રસ્થાન ગ્રંથોના અને પ્રકરણ ગ્રંથોના સ્થળે સ્થળે શાસ્ત્રીય

પ્રમાણે અને વિવિધ જાતના તેંતાલીસ દૃષ્ટાંતો આપી, તેની લોકોપયોગિતામાં ઘણો વધારો કરવામાં આવ્યો છે, અને તેથી બીજાં પચીકરણોની અપેક્ષાએ તે સર્વ કરતાં વધારે સુંદર અને શ્રેષ્ઠ ગણાઇ ચુક્યું છે. તેની બે આવૃત્તિઓ જલદી ખપી જવાથી આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. ઊંચા ગ્લેજ કાગળ ઉપર ઉત્તમ બાઇન્ડીંગ અને સુવાચ્ય અક્ષરોમાં છપાવી પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે, પ્રકાશકનો ફોટોગ્રાફ તથા રામગુરૂનું જીવન ચરિત્ર અને બ્રહ્મ માયાના ચિત્રપટ સાથે જોડવામાં આવ્યાં છે. કિંમત રૂા. ૨-૦-૦ ઘટાડેલી કિંમત રૂા. ૧-૮-૦.

શ્રીરામગીતા-(ગુજરાતી ટીકા સાથે) જગન્મંગળરૂપ રામાયણના કીર્તિસ્તંભરૂપ રઘુકુળતીલક ભગવાન્ રામચંદ્રે લક્ષ્મણ પ્રતિ પ્રબોધેલી રામગીતા એક વેદાંતનો પ્રકરણ ગ્રંથ હોઇ અધ્યાત્મ રામાયણના ઉત્તરકાંડમાં નિબદ્ધ થયેલો છે, અને તે ઉમામાહેશ્વરના સંવાદરૂપ હોઇ તત્ત્વજ્ઞાનના સંગ્રહરૂપે મુમુક્ષુજનોને પરમોપયોગી પરમ આનંદજનક થઇ પડે તેમ છે. તેની ગુજરાતી ટીકા વિદ્વાન્ પાસે કરાવી સુધારા વધારા સાથે બહાર પાડી છે. છતાં કિંમત માત્ર. ૦-૬-૦.

વાળબોધ જ્યોતિષસારસંગ્રહ-(ગુજરાતી ટીકા સાથે) જ્યોતિષના સાર સંગ્રહરૂપ આ ગ્રંથ સર્વના ઉપયોગી થાય તેવો છે તેમાં પંચાંગની સર્વ ઉપયોગી માહીતી ઉપરાંત વિવિધ શુભાશુભયોગો અને તેનાં ફળ, લગ્નઆદિ સારા કાર્ય કરવાનાં મુહર્તો સસ્કારના મુહર્તો અને ગ્રહોના ફલાદેશ સંબંધી ઉપયોગી વિષયોનો સારો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે અને સુગ્ર અને અસ્ત સર્વ તેનો લાભ લેઇ શકે તેમ છે આ સંગ્રહ લીધા પછી બીજા ગ્રંથની જરૂર પડતી નથી. જ્યોતિષ શીખનાર વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉત્તમ છે. છતાં કિં. ૦-૧૨-૦.

પુરાણોક્ત પદ્ધતિ-(પ્રથમ પરિચ્છેદ) આ ગ્રંથ વૈદિક સંસ્કારથી રહિત માત્યદ્વિજોને અને સત્‌શુદ્રોને માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓના સંગ્રહરૂપ પુરાણોક્ત પદ્ધતિ પ્રમાણે શુદ્રકમલાકરાદિ ગ્રંથોને આધારે ખાસ રચવામાં આવ્યો છે; અને તેની રચના એવી તો ઉત્તમ છે કે સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ કર્યા છતાં પણ તેમાં ગાગરમાં સાગરની પેઠે સાંગોપાંગ વિધિઓનો સંપૂર્ણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, અને ભાષા સરલ અને વ્યાકરણનો બહુ અભ્યાસ નહીં કરનારાઓને પણ સમજી શકાય અને પ્રયોગ કરાવી શકાય તેવી છે. વૈશ્ય અને

ઋગ્વેદીઓ માટે

नारायणभट्टीप्रयोगरत्न-આ પુસ્તકમાં ઋગ્વેદીઓના ૧૬ સંસ્કારો મંત્રો સાથે સંપૂર્ણ પ્રયોગો સહિત આપવામાં આવ્યા છે. છુટા પાના ૨-૦-૦.

आर्यसंस्कार-ગર્ભાધાનાદિથી અંત્યેષ્ટીપર્યંત ૧૬ સંસ્કારોનું ગુજરાતી ટીકામાં પુસ્તક ૨-૮-૦.

गर्भाधानादि विवाहपर्यंत-પ્રયોગ મૂલમાત્ર પત્રાત્મક. ૧-૦-૦.

ધર્મશાસ્ત્રનો બૃહદ્‌ગ્રન્થ

याज्ञवल्क्यस्मृति-વ્યવહારાધ્યાય મિતાક્ષરા ટીકાનુસાર ગુજરાતી ટીકામાં બાળબોધ લીપી સરળ ભાષામાં. મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૫-૦-૦.

पौराणिकविधिना श्रीमहालक्ष्मीपूजाप्रयोग-આ ન્હાનો સરખો ગ્રંથ પ્રતિવાર્ષિક દીપોત્સવીના ઉત્સવના પ્રસંગોમાં પ્રથમ પૂજા ચોપડાપૂજન વગેરે કરાવવા માટે સવિસ્તરવિધિ સાથે પૌરાણોક્તવિધિમાં પ્રકટ કરાવેલો છે. ગ્રંથ સરળ અને સંપૂર્ણ છે. બ્રાહ્મણો જેમની વૃત્તિ પુરોહિતની છે તેમને યજમાનોને પ્રયોગ કરાવવામાં આ અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. કિં. રૂા. ૦-૩-૦ છે.

ત્રિપદાના ઉપાસકો માટે

गायत्री पुरश्चरणविधि—ગાયત્રીમંત્રના અનુષ્ઠાન કરનાર કરાવનારને કેવી રીતે પ્રયોગ કરવો તેનો સંપૂર્ણ **સબીજ** મંત્રો સાથે કરવાની વીધિ છે આ પ્રયોગથી ગમે તેવો અભણ્યો માણસ પણ ગાયત્રી માતાના પ્રયોગો કરી કરાવી શકે છે કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

गायत्री पूजा पद्धति-ગાયત્રી માતાની પૂજા કરવાની જરૂરી સૂચના સાથે હોમ કરવો અને લક્ષ ગાયત્રીમાં કેવી રીતે પૂજા કરવી તે વિધિ સહિત આપેલી છે કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

पुरुषसूक्त, श्रीसूक्त, लक्ष्मीसूक्त, उत्तरनारायणसहित લક્ષ્મીના ઉપાસકોને અને વિષ્ણુ ઉપાસકો માટે આ પુસ્તકના જેવો સરળ અને ઉત્તમ પ્રયોગ ગ્રંથ છપાયોજ નથી આ પુસ્તકની હજારો નકલો ખલાસ થઇ ગઇ છે હાલમાં નવી આવૃત્તિ છપાવીછે ઉપર લખવા મુજબ ચાર પુસ્તકો એકમાં છે છતાં કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

સત્થદ્રોને ઘેર યજમાન વૃત્તિ કરનારા પુરોહિતો ઓર લોકોને તે ઘણોજ ઉપયોગનો છે. એટલું જ નહિ પણ બીજા ગ્રંથોના કરતાં આ ગ્રંથની ઉપયોગિતા એટલી બધી વધારે છે કે બીજા મ્હોટા વિસ્તારથી રચાયલા ગ્રંથોમાં પણ જે વિધિ નથી દર્શાવેલી તે આમાં દર્શાવી છે. છતાં કિંમત બહુજ ઓછી રાખવામાં આવી છે. આ પ્રથમ પરિચ્છેદમાં સર્વ કર્મોપયોગી પ્રાથમિક ગણપતિપૂજનથી આરંભી નાંદીશ્રાદ્ધાંત પ્રયોગનો સંક્ષિપ્ત અને વિસ્તારપૂર્વક સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એટલું જ નહિ પણ ગ્રહશાંતિપ્રયોગ અગ્નિમુખની વિધિ સાથે સંપૂર્ણ અને પરિશિષ્ટરૂપે વિષ્ણુસ્તોત્ર, શિવમહિમ્નસ્તોત્ર ગણપતિસ્તોત્ર, સૂર્યસ્તોત્ર, દેવી મહિમ્નસ્તોત્ર અને દુર્ગાની આરતી વિગેરે ઉપયુક્ત વિષયોનો ઉત્તમ સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. છતાં કિં. ૦-૮-૦.

श्रीरुद्राभिषेकानुष्ठानपद्धति-આ પુસ્તકમાં પંચવક્ત્રપૂજન ભૂશુદ્ધ્યાદિ પ્રયોગ મહાન્યાસ-બીલ્વાષ્ટકસ્તોત્ર રુદ્રાભિષેક પ્રકાર આખી રુદ્રી ઉપર ભાષ્ય આરતિ મંત્રપુષ્પાંજલી આશિર્વાદ મંત્ર શિવમાનસપૂજા સ્તોત્ર વિગેરે ઘણા વિષયોથી ભરપૂર છતાં મૂલ્ય માત્ર રુપયા ૨-૦-૦.

શ્રી સૂર્યનારાયણ ભગવાનના ઉપાસકોને માટે

आदित्यहृदयस्तोत्र-મૂળશ્લોક સાથે ગુજરાતી ટીકાસહિત જે માણસ આદિત્યહૃદય સ્તોત્રનો પાઠ કરેછે તે અંધ હોય તો દેખતો થાયછે દારિદ્ર હોય તો દૂર થઈ જાયછે અને તે સર્વ સિદ્ધિને પામેછે ભવિષ્યોત્તરપુરાણનું આદિત્યહૃદયસ્તોત્ર ગુજરાતી ટીકા સહિત કિંમત માત્ર ૦-૩-૦.

શ્રીશુક્લયજુર્વેદીય

त्रिकालसन्ध्याप्रयोग-ગુજરાતી ટીકા સહિત શુક્લ ઉમાશંકર નર્મદાશંકર સિદ્ધપુરકરની અનુપમકૃતી ત્રિકાલસન્ધ્યા આચમની સન્ધ્યા; યજ્ઞોપવીત ધારણપ્રયોગ, સાયંપ્રાતર્હોમ, ભોજનપ્રયોગ, ત્રિકાલસંધ્યોપયોગી સ્મૃતીવાક્યો, ચતુર્વિંશતિ ગાયત્રીઓ, ઉપદેશમંત્ર, પુરાણોક્ત નવગ્રહમંત્ર મહામૃત્યુંજયમંત્ર સંતાનગોપાલમંત્ર અને ત્રિકાલ સંધ્યા કેવી રીતે કરવી ક્યારે કરવી સંધ્યાની જરૂરી સૂચનાઓના કોષ્ટક સહિત ગ્લેજ કાગળ ઉત્તમ છપાઈ છતાં કિંમત ૦-૩-૦.

श्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचित

सदाचारस्मृतिः सटीका-કર્મકાંડ અને ધર્મશાસ્ત્રનું ઉત્તમ સારામાં સારૂ પુસ્તક છુટા પાનામાં સંસ્કૃત ટીકા સહિત ૦-૮-૦.

ઋગ્વેદીઓ માટે

नारायणभट्टीप्रयोगरत्न-આ પુસ્તકમાં ઋગ્વેદીઓના ૧૬ સંસ્કારો મંત્રો સાથે સંપૂર્ણ પ્રયોગો સહિત આપવામાં આવ્યા છે. છુટા પાના ૨-૦-૦.

आर्यसंस्कार-ગર્ભાધાનાદિથી અંત્યેષ્ટીપર્યંત ૧૬ સંસ્કારોનું ગુજરાતી ટીકામાં પુસ્તક ૨-૮-૦.

गर्भाधानादि विवाहपर्यंत-પ્રયોગ મૂળમાત્ર પત્રાત્મક. ૧-૦-૦.

ધર્મશાસ્ત્રનો બૃહદ્ગ્રન્થ

याज्ञवल्क्यस्मृति-વ્યવહારાધ્યાય મિતાક્ષરા ટીકાનુસાર ગુજરાતી ટીકામાં બાળબોધ લીપી સરળ ભાષામાં. મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૫-૦-૦.

पौराणिकविधिना श्रीमहालक्ष्मीपूजाप्रयोग-આ ન્હાનો સરખો ગ્રંથ પ્રતિવાર્ષિક દીપોત્સવીના ઉત્સવના પ્રસંગોમાં પ્રથમ પૂજા ચોપડાપૂજન વગેરે કરાવવા માટે સવિસ્તરવિધિ સાથે પૌરાણોક્તવિધિમાં પ્રકટ કરાવેલો છે. ગ્રંથ સરળ અને સંપૂર્ણ છે. બ્રાહ્મણો જેમની વૃત્તિ પુરોહિતની છે તેમને યજમાનોને પ્રયોગ કરાવવામાં આ અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. કિં. રૂા. ૦-૩-૦ છે.

ત્રિપદાના ઉપાસકો માટે

गायत्री पुरश्चरणविधि—ગાયત્રીમંત્રના અનુષ્ઠાન કરનાર કરાવનારને કેવી રીતે પ્રયોગ કરવો તેનો સંપૂર્ણ **સબીજ** મંત્રો સાથે કરવાની વીધિ છે આ પ્રયોગથી ગમે તેવો અજાણ્યો માણસ પણ ગાયત્રી માતાના પ્રયોગો કરી કરાવી શકે છે કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

गायत्री पूजा पद्धति-ગાયત્રી માતાની પૂજા કરવાની જરૂરી સૂચના સાથે હોમ કરવો અને લક્ષ ગાયત્રીમાં કેવી રીતે પૂજા કરવી તે વિધિ સહિત આપેલી છે કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

पुरुषसूक्त, श्रीसूक्त, लक्ष्मीसूक्त, उत्तरनारायणसहित લક્ષ્મીના ઉપાસકોને અને વિષ્ણુ ઉપાસકો માટે આ પુસ્તકના જેવો સરળ અને ઉત્તમ પ્રયોગ ગ્રંથ છપાયોજ નથી આ પુસ્તકની હજારો નકલો ખલાસ થઇ ગઇ છે હાલમાં નવી આવૃત્તિ છપાવીછે ઉપર લખવા મુજબ ચાર પુસ્તકો એકમાં છે છતાં કિંમત માત્ર ૦-૨-૦.

श्री वैदिक सर्वदेवपूजाप्रकाश (पुराणोक्तमन्त्रसहित)–આ પુસ્તક વિદ્યાર્થીઓને દરેક દેવોની પૂજા કરવા કરાવવા માટે શિખવાનું ઉત્તમ પુસ્તક છે આ ગ્રંથમાં આચમન પ્રાણાયામથી માંડીને ભદ્રસૂક્ત ગણપતિ આદિ ષોડશોપચાર પૂજન વેદોક્ત અને પૌરાણોક્ત મંત્રો સાથે આપેલાછે શિવમાનસપૂજા અને આરતિ સહિત વિદ્યાર્થીઓને શિખવાનું પ્રથમ પુસ્તક ગ્લેજ ચીકણા કાગળ છતાં કિંમત માત્ર ૦–૩–૦.

कुण्डार्कमरीचिमाला टीकासहित–સંસ્કૃત ટીકામાં સુંદર આકૃત્તિઓ સાથે છુટા પાનામાં કિંમત માત્ર ૦–૮–૦.

कुण्डार्क–સંસ્કૃત ૭ પ્રકારની ટીકાઓસહિત ઉત્તમ ગ્રંથની કિ. ૨–૦–૦.
सनातनधर्मरहस्य—ગુજરાતી ટીકામાં ૨–૮–૦.

તૈયાર છે ! **ऋग्वेदीय संस्कारिका** તૈયાર છે !

આ પુસ્તક ઋગ્વેદીઓનું છુંપું રત્નછે તેમાં ઉપાકર્મ સંસ્કારવિધિઃ એકોદિષ્ટ શ્રાદ્ધવિધિઃ મહાલય શ્રાદ્ધવિધિઃ અને અંત્યેષ્ટિવિધિ સહિત ગુજરાતી ટીકામાં કરવાની સૂચના સાથે કિંમત રૂ. ૦–૧૨–૦.

देवीकवच—અર્ગલા કીલક સહિત મૂલમાત્ર ભૂતપ્રેતઃ ડાકીની. શાકીની. વીગેરેને નસાડવાનું ઉત્તમ પુસ્તક કિંમત માત્ર ૦–૧–૦.

તૈયાર છે.) **सप्तशती** (ચંડીપાઠ) (તૈયાર છે.

૪૦૦ વર્ષની જુનામાં જુની અતિ પ્રાચીન

શકે ૧૪૫૫ માં તાડપત્રપર લખાએલી સપ્તશતીપરથી સંશોધન કરાવી જામનગરના સુપ્રસિદ્ધ મહામહોપાધ્યાય હાથીભાઈ શાસ્ત્રીજી પાસે શુદ્ધ કરાવીને તૈયાર કરાવેલી ઉત્તમ ૧૦ ચિત્રો સહિત પાઠ કરવા માટે સુંદર ગ્લેજ કાગળપર છાપેલી છે અને યંત્ર સહિત પાકું રેશમી પુઠું નાની સાઇઝ ૦–૧૨–૦. ગુજરાતી ટીકામાં. રૂ. ૧–૦–૦.

રેશમી પુઠું મોટા અક્ષર ૧–૪–૦ છુટા પાનામાં ૧–૦–૦.

શ્રીશંકરાચાર્યવિરચિત શતશ્લોકી-મૂળ સહિત ગુજરાતી ટીકામાં કિંમત રૂા. ૦-૧૦-૦.

સ્ત્રીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી **'યુવતીસૌભાગ્યરત્ન'** બાળાથી માંડી વૃદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલી દરેક સ્ત્રીઓને વાંચવાને માટે અતિ ઉપયોગી સ્ત્રીધર્મ દર્શક ગુજરાતી પુસ્તક. ૦-૧૨-૦.

પ્રેમાનંદ કાવ્ય (પ્રેમાનંદ સ્વામી કૃત) પ્રેમાનંદ સ્વામીના ફોટા સહિત આમાં (૨૨૮૫) પદો છે. પાકું પુઠું કિંમત રૂા. ૫-૦-૦ ઘટાડેલી કિંમત રૂા. ૪-૦-૦.

ત્ર્યંબકી આશૌચનિર્ણય અથવા **સૂતકનિર્ણય**-ગુજરાતી ટીકા સાથે કિંમત માત્ર ૦-૩-૦.

વજ્રકવચ-ગૂઢમંત્ર પ્રયોગ ૦-૨-૦.

રામરક્ષા-ગુજરાતી ટીકા રામહૃદય રામાષ્ટકસહિત ૦-૧-૦.

શ્રીપુરૂષોત્તમમાસ માહાત્મ્ય-મુગ્ધાની તથા અધિક શુક્લ એકાદશી અને વદી એકાદશીની તથા વ્યતીપાતની કથાઓ સહિત. મૂળ શ્લોક અને શ્લોકે શ્લોકનું શુદ્ધ સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર, બાળબોધ અક્ષર શુદ્ધ સરળ ગુજરાતી ભાષામાં, છુટા પાનાં રૂા. ૧-૮-૦ ચોપડીના પાકું પુઠું, રૂા. ૧-૮-૦ કાચું પુઠું રૂા. ૧-૨-૦.

શ્રીશુક્લયજુર્વેદીય અષ્ટાધ્યાયી રુદ્રી-પૂર્વારાધન, ઉત્તરારાધન, પૂજા, શાન્તિપાઠ, રૂદ્રાભિષેક માહાત્મ્યસહિત, નમકચમકનો પ્રયોગ, આરતિ, મંત્રપુષ્પાંજલિ વિગેરે વિષયોથી ભરપૂર છતાં રૂદ્રી, શીખનારને શીખવા માટે મોટા અક્ષર છુટાં પાનામાં નાનીસાઇઝ ૦-૫-૦.

શ્રીશુક્લયજુર્વેદીય અષ્ટાધ્યાયી રૂદ્રી-ગુજરાતી ટીકા સાથે ૦-૬-૦.

શ્રીશિવભજનસંગ્રહ અથવા શંકરપરમાત્માના ગુણાનુવાદનો સંગ્રહ. ગુજરાતીમાં મહાદેવજી તથા શંકરાચાર્યજીના રંગીન સુંદર ફોટાઓથી ભરપૂર ૦-૨-૦.

શ્રીઆદ્ય શંકરાચાર્ય જીવનકથા સંપૂર્ણ ગુજરાતી ૧-૦-૦.

श्री पुष्टिमार्गीय स्तोत्ररत्नाकर.

આમાં પુરૂષોત્તમ સહસ્રનામ, ષોડશ ગ્રન્થ, સર્વોત્તમ સ્તોત્રાદિ ૮૧ સ્તોત્રોનો સંગ્રહ છે.

કાગદી પુઠું-આઠ આના. પાકુ પુઠું-દશ આના.

સવાલના જવાબ ગ્રહની સ્થિતિપરથી તાબડતોબ લખી શકાય છે તેથી દરેક ધધાદારીએ અને ગૃહસ્થોએ અવશ્ય સગ્રહ કરવા યોગ્ય છે કીમત રૂ. ૦-૮-૦.

लघुपाराशरी—પુષ્કળ વિવેચન ટિપ્પણ અને સરળ ગુજરાતી ભાષાતરસહિત આ નાનો પણ અતિ અર્થમય જ્યોતિષના ફળાદેશ વિષયનો ગ્રથ છે તેમા આપેલા ટુચકા જેવા સામાન્ય નિયમોના અભ્યાસથી ફરવામા આવેલો દશા ફળાદેશ ક્યારે પણ મિથ્યા થતો નથી આ નાનો ગ્રથ રત્નમય છે કિંમત રૂ ૦-૪-૦

ज्योतिर्विदाभरण—કવી કાળીદાસ વીરચીત જ્યોતિષનો મહાન ગ્રથ (૧૧૫૬) મુહૂર્તોનો મહાસાગર સસ્કૃતમા હજુ સુધી આવો ગ્રથ છપાયો નથી પાકુ પુઠુ છતા કીમત રૂ ૨-૮-૦

मुहूर्तमार्तंड—અન્વય અને અન્વયાર્થ યુક્ત ગુજરાતી ટીકા સહિત કિંમત રૂ ૩-૦-૦

ब्रह्मपक्षीय पञ्चागसाधन (उदाहरण अने उपपत्ति सहित)—બ્રહ્મપક્ષીય પચાગ કામધેનુ ઉપરથી બનાવે છે પરતુ કામધેનુસારણી ઉપરથી કરેલા પચાગના તીથ્યાદિમા થતો ફરક આવવાથી શ્રીરામ ચદ્રાચાર્યે કરેલુ રામબીજ આપી તે સારણીના સર્વ કોષ્ટકો ફરી ગણીને ઉપરનુ પુસ્તક શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામા તૈયાર કર્યું છે તેમજ કોષ્ટકો કેવી રીતે કરેલા છે તે સર્વે લોકોને સમજવા માટે તેનો ઉપ પત્તી પણ પુસ્તકમા આપેલી છે કિંમત રૂ ૦-૧૨-૦

केतकी ग्रहगणित अथवा नूतन ग्रहलाघव—પુષ્કળ વિવેચન, ટીપ્પણ અને સરળ ગુજરાતી ભાષાતરસહિત આ ગ્રથ ગણિત વિષયનો છે તેમા પ્રતિ દિવસના સ્પષ્ટ ગ્રહ તૈયાર કરવાની, ગ્રહણ વરતવાની નસીકા વિગેરે બાધવાની અને વેધ કરવાની, સહેલી કુશી અને સમજી શકાય તેવી ઉદાહરણ અને કારણ સાથેની રીતો આપવામા આવેલ છે આ ગ્રથ જન્મપત્રી, વર્ષપત્રી તથા પચાગ વિગેરે બનાવ નારાઓને અતિ ઉપયોગી છે કિંમત રૂ ૨-૦-૦

बृहज्जातक—પુષ્કળ વિવેચન, ટીપ્પણ અને સરળ ગુજરાતી ભાષા તરસહિત જો ભાવીફળ જાણવુ હોય તો આ જાતક ફળાદેશનો અમુલ્ય ગ્રથ ખરીદવા ચુકવુ નહીં ફળાદેશનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છનારને આ ગ્રથ અતિ ઉપયોગી છે તેની મદદથી ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-

કાળનું સૂક્ષ્મ ભાવીફળ જાણી શકાય છે માટે દરેક જીજ્ઞાસુએ આ ગ્રંથ સંગ્રહ કરવાની અગત્ય છે. કિંમત રૂ. ૨-૦-૦.

केशवीजातक—જન્મપત્રિકા બનાવવા માટે ઉત્તમ ગણીતનું પુસ્તક ગુજરાતી. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦.

लघुतिथिचिंतामणी—પંચાંગ બનાવવા માટે ઉત્તમ ગણીતનું પુસ્તક ગુજરાતી ટીકામાં. કિંમત રૂ. ૦-૮-૦.

श्रीहरिमीडेस्तोत्र—ભગવાન્ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ એવા શંકર તેમણે સર્વના હિતને માટે સ્વઅંશ રૂપે શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાન્ શંકરાચાર્ય ને શિષ્યરૂપ બ્રહ્માદિકોને સાથે લઇને આ મૃત્યુલોકમાં અવતાર ધારણ કર્યો. પછી મુખ્યાધિકારીનો એકવાર શ્રવણથીજ અવિદ્યાન્ધકાર નાશ પામે એવું બ્રહ્મસૂત્રના વ્યાખ્યાનરૂપ શારીરકભાષ્ય રચ્યું. પરન્તુ એ ભાષ્યના સમજવામાં અશક્ત મંદાધિકારીઓને પણ સેહેજમાંજ બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થાય એવું અને સર્વ વેદાન્તસિદ્ધાન્તનું શ્રવણ, મનન તથા નિદિધ્યાસનરૂપ આ "હરિમીડે" નામનું સ્તોત્ર રચ્યું છે. તેમજ આ "હરિમીડે" સ્તોત્રમાં સર્વ વેદ શાસ્ત્ર પુરાણો તથા ગીતાદિક સર્વ ગ્રન્થોનો સાર ટુંકમાં લાવીને ફક્ત (૪૪) શ્લોકમાંજ સર્વનો સારાંશ દર્શાવ્યો છે. પણ તેમાં ગૂઢાર્થ હોવાથી સર્વ સજ્જનોના ઉપયોગમાં લેવાયો નથી, તે માટે સર્વના પ્રેરક સચ્ચિદાનન્દ અન્તર્યામિ પરમાત્માની પ્રેરણા થવાથી આ અતિ ગૂઢાર્થવાળા હરિમીડે સ્તોત્રની શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં સરલ મધુરવાણીથી મુમુક્ષુજનના પૂર્ણ પ્રીતિપાત્ર થવા માટે તથા વિદ્વાનોના રમુજી વિનોદને માટે અને મન્દાધિકારીઓ આ નાના સરખા ગ્રંથને પણ સમજવાથી વેદના ગુપ્તસિદ્ધાન્તને સહેજમાં યથાર્થ જાણી શકે ને આત્માનન્દમાં નિમગ્ન થાય એવી "अमृतधारा" નામની ટીકા યથામતિ રચી છે. તેમાંથી હંસરૂપ સજ્જનો આ ગ્રંથમાંથી દૂષણરૂપ જળનો ત્યાગ કરીને અમૃતરૂપ દૂધનું પાન કરશે. પ્રતો થોડીજ બાકી છે માટે જલદી ખરીદો. મુલ્ય માત્ર રૂ. ૧-૦-૦.

भारते भगवान—આ પુસ્તકમાં અસંખ્ય એવા અદ્ભુત અને લોકપ્રચલિત સિદ્ધ પુરુષોના ચમત્કારોની કથાઓ, ઇન્દ્રજાળ, પરલોકવિદ્યા, સામુદ્રિક શાસ્ત્ર, યોગ શાસ્ત્ર, શુકનાવલી, રસાયણીક પ્રયોગો, વનસ્પતિ જ્ઞાન, અને વશીકરણ, મંત્ર-તંત્ર વીગેરે ગુજરાતી ભાષામાં શુદ્ધ, સરળ સમજમાં આપેલું છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૫-૦-૦.

पंचरत्न तथा द्विरत्न—મહાત્મા શ્રીશકરાચાર્ય ભગવાને મુમુક્ષુઓના હિતને અર્થે વેદાતવિષયપર અસખ્ય ગ્રથો રચ્યા છે, તેમા આ ગ્રથમા આવેલા સાત રત્નો (વિવેકચૂડામણિ અપરોક્ષાનુભૂતિ, સ્વાત્મનિરૂપણ, આત્મબોધ, વાક્યવૃત્તિ, સાધનપચક અને હસ્તામલક સ્તોત્ર) વધારે વખણાયલા અને તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરેલા છે અદ્વૈત જ્ઞાનયુક્ત આત્મતત્ત્વને ઉદ્દેશીને આમાના પ્રસગો પણ મુમુક્ષુઓને અવશ્ય જાણવા જેવા છે બીજા કલ્પિત નકામા વિષયો વાચવા કરતા આપણા શ્રીશકરાચાર્ય ભગવાનની વાણીનુ રટણ કરવુ એજ આ ક્ષણભગુર સસારમા અક્ષય આનદ દાતા છે આ પુસ્તક પ્રકટ કરવાનો ઉદ્દેશ પણ એજ છે આ ગ્રથ સસ્કૃત ભાષામા હોવાથી આધુનિક આર્ય પ્રજાથી તે ભાષાની બીનમાહિતીને લીધે તેનો લાભ જેવો જોઇએ તેવો લઇ શકાતો ન હોવાથી આ પ્રસિદ્ધ અને જ્ઞાનવિષયથી ભરપુર ગ્રથ તેના ગુર્જર ભાષાતરરૂપે પ્રકટ કરી આર્ય પ્રજા સમક્ષ મુકવામા આવ્યો છે આ ગ્રથમા ૩૬૬ પૃષ્ટ પાકુ પુઠુ છતા કિંમત માત્ર ૧-૪-૦

प्रश्नोत्तरखंड—(ગુજરાતી ભાષાતર) આ નામનુ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષાતર રૂપે તેના કર્તા તરફથી પ્રકટ કરવામા આવ્યુ છે સ્કધપુરાણાતર્ગત આ પ્રશ્નોત્તર ખડમા શિવમહિમા વર્ણવવામા આવ્યો છે શિવરાત્રિ સોમપ્રદોષ આદિ પર્વણીના વ્રતોનુ માહાત્મ્ય સવિસ્તર વર્ણવવામા આવ્યુ છે અને તે ગુજરાતી ભાષામા અનુવાદીત કરેલુ હોવાથી હિંદુ સ્ત્રીવર્ગના ખાસ વાચન મનન માટે ઘણુજ ઉપયોગી છે સાથે સાથે કેટલાક ભજનો અને પદોનો સગ્રહ પણ **शिवलीलामृत** નામે પૃથક્ વિભાગ રૂપે પાડી તે સાથે જોડ્યો છે જેથી સ્ત્રીઓ માટે ધાર્મિક ગૃહસ્થ સાહિત્યની એક ખોટ પણ એ દ્વારા પૂરી પાડી છે એમ કહીશુ તો તે અયોગ્ય નથી પાકુ પુઠુ ૩૩૦ પાનાનું સુદર બાઇડીંગ વાળુ મોટુ પુસ્તક છતા કિંમત માત્ર રૂ ૧-૦-૦ છે માત્ર થોડી નકલો સીલક છે

નોંધ-એક આનાની ટીકીટ મોકલી સૂચીપત્ર મગાવો

જવાબ માટે રીપલાય કાર્ડ લખવો

બહારગામ પોસ્ટેજ જુદુ થશે આ સિવાય બીજા ધાર્મિક ગ્રન્થો અમારે ત્યા દરેક જાતના ઉત્તમ મળે છે લાયબ્રેરી અને પાઠશાળાઓમા ઉપયોગી ગ્રન્થો કિફાયત ભાવથી મળે છે આજે જ ઓર્ડર મોકલો

પંડિત નારાયણ મૂળજી પુસ્તકાલય,
૨૨૯, કાલિકાદેવી રોડ, નરનારાયણ મંદિર પાસે,
મુબઈ ન ૨.

શ્રીશક્તિવિજય આયુર્વેદીય ઔષધાલયની વાપરવા લાયક ઉત્તમોત્તમ દવાઓ.

ચ્યવનપ્રાશાવલેહ (જીવન)—આ અવલેહ ખાવાથી શોષરોગ હૃદયરોગ, સ્વરક્ષીણ, ઊરોગ્રહ, મૂત્રદોષ, ક્ષતક્ષીણ, શુક્રદોષ વિગેરે મટી જાય છે. અને સ્મરણ શક્તિમાં વધારો થઈ કાંતી વધેછે. કિંમત રતલ ૧ ના રૂ ૫-૦-૦.

કુમાર્યાસવઃ—આ કુમાર્યાસવ પીવાથી આઠ જાતના ઉદરરોગ, વીસ જાતના પ્રમેહો, ઊદાવર્ત, વિસ્મૃતિપણું, મૂત્રકચ્છ, અપસ્માર, (વાઇ) શુક્રદોષ, પથરી, કૃમી, રકતપીત. વિગેરે મટાડી ભુખ લગાડનાર, પેટ-ખાતું શુળ મટાડનાર, ગુલ્મ, અરોળ વિગેરે દરદો માટે અકસીર છે. એક વખત વાપરવા ખાસ ભલામણ છે. કિંમત બાટલી ૧ રૂ. ૩-૪-૦.

દ્રાક્ષાસવઃ—આ દ્રાક્ષાસવ પીવાથી ઊદાવર્ત વાત, ગુલ્મ, કૃમી, કુષ્ઠ, જુદી જુદી જાતનાં વ્રણ, આંખના રોગો, માથાના રોગ, ગળાના રોગ વિગેરે મટાડી જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરી દસ્તને સાફ લાવે છે. કિંમત બાટલી ૧ ના રૂ. ૨-૪-૦.

શ્રીશક્તિવિજય દંતમંજનઃ—આ મંજન દાંતે ઘસાવાથી દાંતનો દુખાવો, દાંતમાંથી રસી આવવી, પેઢાંનો સોજો મટાડી દાંતને દાડમની કળી જેવા સુશોભીત અને મજબુત બનાવે છે. કીંમત બા. ૧ ના રૂ. ૦-૬-૦.

શક્તિવિજય દદ્રુપ્રમલમ અને અર્કઃ—કાળી અથવા લાલ ગમે તેવી દાદર તેમાંથી આવતી ચલ, પાણીનું ઝરવું વિગેરે જડમૂળથી મટાડે છે, ચામડી કાળી પડતી નથી. કિંમત બા. ૧ ના રૂ. ૦-૪-૦.

શક્તિવિજય પેનયામ—આ ચમત્કારીક મલમથી શરદી, ગળાની નસોનું અકડાઈ જવું સાંધાનો દુખાવો છાતીનો દુખાવો, માથાનો દુખાવો હાથ પગનું રહી જવું વિગેરે દરદો ઉપર રામબાણ છે. કિંમત બાટલી ૧ ના રૂ. ૦-૮-૦.

શક્તિવિજય હેરઑઈલ—આ તેલ વાપરવાથી વગર ઉમરે થયેલા સફેત વાલને ખરી પડતા અટકાવી કાળા લાંબા અને મુલાયમ બનાવે છે તેનાં રોજ વપરાશથી મગજને ચઠક મળે છે. કિંમત બાટલી ૧ ના રૂ. ૧–૦–૦.

શક્તિવિજય મુખવિલાસગુટિકા—આ ગોળી ખાસ ગાવાનું કામ કરનાર ગવૈયાઓને આશીર્વાદ સમાન છે. તેનાથી પેટનો દુખાવો મોઢાનું બે સ્વાદીપણું ગળામાં ભરાઈ રહેતો કફને છુટો કરી, ઉલટી, ઉધરસ અને અપચો મટાડે છે. કિંમત તોલા ૧ ના રૂ. ૪–૦–૦.

શ્રીશક્તિવિજય ચૂર્ણઃ—આ ચૂર્ણથી કફ પાકીને છુટો પડી જાય છે. સુકી ખાંસી, શ્વાસ નલીકાનો સોજો, મદાગ્નિ મટાડી ખોરાક પચાવી દસ્ત સાફ લાવે છે. કીંમત રતલ ૧ ના રૂ. ૫–૦–૦.

શ્રીશક્તિવિજય અર્કઃ—આ અર્ક વાપરવાથી 'ગોળો ચડવો, દમ, ભ્રમ (ચક્કર આવવાં) કોલેરા દાહ તેમ દાંતનો દુખાવો, શૂળ સાંધાનો દુખાવો અગ રહી જવું વિગેરે મટાડી તુરતજ આરામ કરે છે. કિંમત બાટલી ૧ ના રૂ. ૨–૦–૦.

મળવાનું ઠેકાણું—

વૈદ્ય પંડિત જગન્નાથ રવિશંકર ત્રિવેદી.

આયુર્વેદ પદ્ધતીથી દરેક દર્દો સારા કરનાર.

"શ્રી શક્તિવિજય આયુર્વેદીય ઔષધાલય" પાંજરાપોળ પાસે હરગોવિંદ દેસાઇની કંદોરીમાં. મુબાઈ નં. ૪.